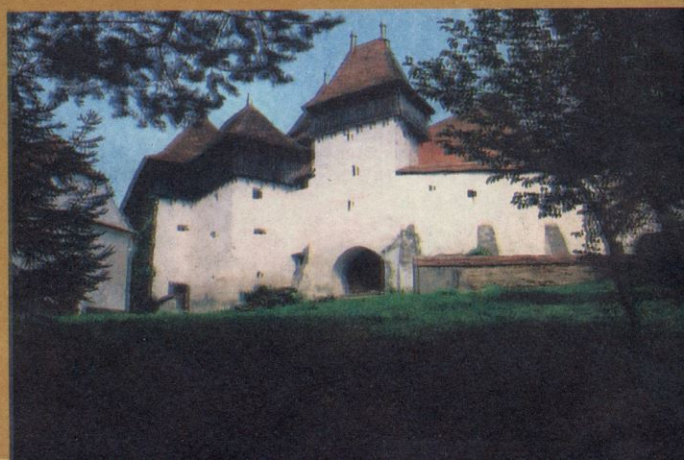
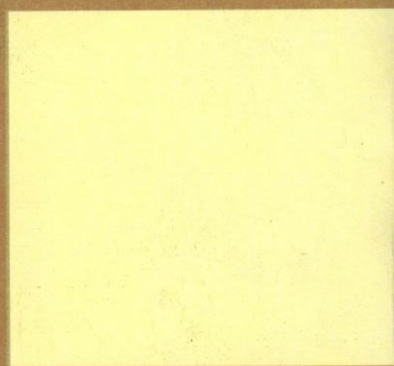

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2002

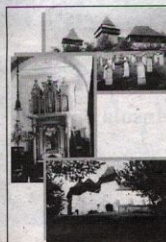
magazin istoric

Anul XXXVI – serie nouă – nr. 6 (423)
iunie 2002

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Fondat în 1703 de către țarul Petru I, Sankt Petersburgul, devenit din 1712 capitală, va transforma Rusia într-un imperiu maritim european, una dintre atracțiile lui fiind Peterhoful (Petrodvorețul), cu cascadele lui minunate (în imagine, statuia lui Perseu, fiul lui Zeus, din Marea cascade). Helsinki, cu fortăreața sa Sveaborg, aveau de ce să se teamă

2 În Transilvania mai există astăzi aproximativ 180 de biserici-cetăți medievale săsești, între care cea de la Viscri, înscrisă de UNESCO pe lista Patrimoniului Cultural Mondial. În imagine: zidul cetății (sus); altarul cu orgă (mijloc); intrarea în cetate (jos)

4 Vaticanul avea să beneficieze de talentul celebrului sculptor Giovanni Lorenzo Bernini (1598-1680), căruia îi datorăm, între altele, baldachinul și tronul Sfântului Petru (în imagine) din biserica San Pietro din Roma

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
academician
DINU C. GIURESCU

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Irina Sălăvăstru

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1. Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

iunie

2002

4 Binefăcătorul an
1848

A. RUSSO

MERIDIANUL TRANSILVANIA

5 Religia documentului
David Prodan

N. EDROIU

10 Moștenire
săsească pentru români
*Cronica unui sat salvat:
Viscri*

C. RICHTER,
C. SENCOVICI

33 Riscurile unei
minți prea sprintare
I.-A. POP

AMURGUL MITULUI

14 Mecanica
fidelității

*Ion Antonescu
și capcana campaniei
din Est*

M.E. IONESCU

21 Aliatul asimetric
Martie 1944.

În misiune la Hitler

T. GÂRBEA

26 Victime colaterale
Iunie 1940

M. CONRAD

28 Sulina, urbs
mundi

*Amintiri din orașul
Comisiei Europene
a Dunării*

I. CALAFETEANU
G. MARTONE

PE VREMURI, OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

39 Sturdzești
și Ghiculești
în corespondență

G. FILITTI

CITITORII ÎNTREABĂ, ISTORICII RĂSPUND

42 Insula din muzeu
Ada Kale

M.C. SĂVULESCU,
V. MĂNEANU

48 Fascinația
pietrei șlefuite
*Gumelnița,
o civilizație europeană*
R.-R. ANDREESCU

51 Întreprinzătorul
Cazzavillan și
„Universul”
A. NICOLAE

60 Caligrafia suferinței

Monseniorul
Vladimir Ghika

P. PANDREA

62 Turnir pe aripi

Prima luptă aeriană

V. AVRAM

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

VECHI CONACE BOIEREȘTI

67 Buftea familiei Știrbey

N.D. ION

CHIPURI UITATE ALE ISTORIEI

72 Întâiul Borgia pe tronul papilor

D. FALCAN

HOOVER INSTITUTION

76 Banii – ochiul emigrației

Al. Cretzianu
contra N. Rădescu

L. COSOVANU

79 Reforma prin voința populației

Misiunea militară
franceză pe lângă Cuza
raportează

C. LUNGU,
E. LAMY

81 Santinela unui oras

Fortăreața Sveaborg

M. KLINGE,
L. KOLBE

85 O țară pentru bani de buzunar

Congo, proprietatea
regelui belgian Leopold II

V. IONESCU

EVENIMENT

91 Ceangăii – o identitate în dispută

92 Viitorul muzeelor I. LĂCUSTĂ

94 Cum au dispărut 210 casete din tezaurul B.N.R.

GH. BIRĂU

RUBRICI

56 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

90 Cititorii scriu istorie

Săcele, șapte secole

L. CIOLPAN

78 Clio anunță

La Potsdam, cu principii
de Brandenburg

A. SPIEGLER

78 Amprente în timp Fotografii de la cititori

66 Pentru biblioteca dumneavoastră

77; 93; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

GENERATIA LUI 1848

Aș pune un rămășag pe o chestie psihologică. Tânărul cel mai tânăr din oamenii de la 1835 este mai bătrân decât cel mai bătrân din bătrâni, fie acel bătrân din vremea celor întâi moscali. În 16 ani, de la 1835 până la 1851, mai mult a trăit Moldova decât în cele cinci sute ani istorice, de la descălecarea lui Dragoș la 1359, până în zilele părinților noștri. Viața părinților a trecut ca și viața strămoșilor lor, adică lină ca un râu ce cură prin livezi și grădini și să perde fără huiet în Siret. Întâmplările lumii deprinpregiur murea la graniță, vâlmășagul veacului îi găsea și-i lăsa liniștiți. Viața noastră nu are legătură cu a lor, am pute să zicem mai că nu suntem fiii lor. Părinții noștri au deschis ochii în leagănul strămoșesc, oamenii de la 1835, cari inaugurează generația de față, au răsărit în larma ideilor nouă. Ochii și gândul părinților să învârtea la Răsărit, a noștri sunt tintiți spre Apus, deosăbire de la cer până la pământ. Este o vorbă țărănească, ce seamănă a fi în Moldova de când Papură-vodă: „Sireacu Ștefan vodă, unde-i să vadă?” Această vorbă mult m-a muncit cu gândul, care n-am vreme să le spui toate, decât unul. Îmi închipuiesc câteodată că a ieșit din mormânt un strămoș de ai noștri, un vornic de Țara de Sus... un hatman, un capitan de târg, sau macar cel mai ascuns postelnicel din Adunarea țării, carile a iscălit dezrobirea

ALECU RUSSO

vecinilor la 1772, în biserica Trei-Sânților. Oare hatmanul acela ar pute să-și cunoască urmașii în oamenii de astăzi?... Hainile, nara-vurile, pământul au luat prefacire... până și numele. Astăzi nu mai suntem fiii hatmanului Baltag sau a capitanului Dragomir, dară domnul de Baltag, domnul de Dragomir, domnul de Lozonschi. Cât despre Ștefan vodă, îi mai ușoară treaba. Lozon-scheștii, Dragomireștii s-ar miera, Ștefan vodă s-ar crede în țară străină.

Întâi și-ntâi, de-ar mai pute veni un Ștefan vodă pe calul lui cel voinic de la Valea Albă, de la Târgul Băii, din codrii Bârladului, de la Dumbrava Roșie, sunt încredințat că nu l-am înțelege... vorba lui n-ar fi vorba noastră!... Văd parcă în foiletonul *Zimbrului* imnul următor: „Erou ilustru! trompeta gloriei tale penetrează animile bravilor romani de admirăciune grandioasă și indefinisabilă pentru meritul neînvincibilităciunei tale”... I alte cauze și mai frumoasă, la care bietul Ștefan ar holba ochii lui cei înfricoșați... tare mi-i teamă că în ziua de pe urmă, când trâmbița cerească ne va chema la giudecata cea mare, nu ne vom pute înțelege cu strămoșii noștri, nici în limbă, nici în idee – Moldova s-a schimbat în 16 ani din talpă până în vârv: limbă, haine, obiceiuri până și numele... nu mai suntem moldoveni, ce romani.

(Cântarea României,
Ed. Tineretului, 1962)

Marti, 26 martie, Academia Română, prin Secția de Științe istorice și arheologie, a organizat în Aulă o ședință comemorativă consacrată împlinirii unui veac de la nașterea academicianului David Prodan.

L-am rugat pe unul dintre vorbitori să îl evoce pentru cititorii revistei noastre

DAVID PRODAN - ISTORIC AL TRANSILVANIEI

NICOLAE EDROIU, membru corespondent al Academiei Române

David Prodan rămâne unul dintre cei mai mari istorici români ai secolului trecut. Născut chiar la începutul veacului (13 martie 1902), el a fost martorul celor două conflagrații mondiale: în anii adolescenței sale – cea dintâi; la vârsta maturității depline – cea de a doua. A trebuit să îndure refugiul de la Sibiu impus de ocupația ungaro-horthystă din anii 1940-1944, urcând apoi treptele consacrării științifice, academice și universitare. În 1948 era chemat în Academia Română și tot atunci îi era încredințată o catedră universitară la Facultatea de Istorie a Universității clujene. A fost recunoscut, în ultimele trei decenii ale vieții sale, al cărei fir s-a rupt puțin după atingerea vârstei nonagenare (11 iunie 1992), drept marele istoric al nostru, datorită profundeii opere științifice și a ținutei sale, de o verticalitate impresionantă.

Este cel mai mare și profund istoric al Transilvaniei.

Încă în timpul vieții sale s-a încercat, după moda existentă, încadrarea istoricului într-un curent istoriografic sau altul, în funcție de o lucrare a autorului sau alta publicată într-un timp sau altul, toate însă privitoare la trecutul Transilvaniei. Astfel, în 1949, un om din preajma lui M. Roller, într-o „recenzie” asupra lucrării *Supplex Libellus Valachorum* – care apăruse cu un an mai înainte la Cluj – ținea să ob-

serve că „școala «naționalismului atotcuprinzător» nu-i permite profesurului Prodan să se

oprească la constatarea antagonismului intereselor de clasă în sânul națiunii în epoca lui
Supplex

Universitatea din Cluj

Libellus; această școală naționalistă îl face să caute sinteza mișcării maselor românești și a păturii conducătoare burgheze, un fel de unitate națională deasupra intereselor de clasă. Concluzia „recenzentului” din acei ani de turnură politică și ideologică devenea, în împrejurările respective, îngrijorătoare, de temut chiar și pentru un membru nou al noii Academii Române: „...autorul n-a reușit încă să lichideze rămășițele școlii naționaliste, să rupă definitiv cu mitul «sudurii între cele două pături». Or, istoria adevărată este istoria luptelor de clasă și nu cea a «sudurii» între clasele antagoniste”.

Istoria, în toată nuditățile ei

La cealaltă extremă, în 1972, D. Prodan era alăturat, împreună cu Andrei Oțetea, nici mai mult nici mai puțin decât unor autodidacți în științele istorice, cu toții „exponenți” ai gândirii materialist-istorice marxiste românești din perioada interbelică.

Paradoxul acestor aprecieri stă și în legătură cu momentele de referință: în 1949, pentru o lucrare apărută în 1948, D. Prodan era acuzat de naționalism, iar în 1972, pentru o lucrare tipărită în 1938, cu privire la răscoala lui Horea, era catalogat ca „materialist” marxist. Pentru ca în anii 1991-1992, după apariția lucrării *Transilvania și iar Tran-*

silvania – o reluare a studiului critic din 1944 privind *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea* –, istoricul să fie învinuit de „deviere naționalistă” etc.

Savantul a trecut însă suveran peste zbatările proprii ale „cronicarilor” zilei, lăsându-ne texte științifice de istorie adevărată, care vor face, nu ne îndoim, îndelungată probă de rezistență științifică. Cele mai multe dintre prezentările sau dările de seamă pe marginea cărților sale subliniau valoarea lor deosebită în istoriografia română, căci recenzii propriu-zise, critice, nu puteai face unor studii atât de temeinic elaborate: cine avea atunci, dar și acum, baza științifică necesară unei astfel de întreprinderi?

David Prodan a fost mai întâi de toate un istoric, în adevăratul sens al cuvântului, al națiunii și poporului român, care și-a întemeiat întreaga operă științifică pe o extensivă bază documentară, înedită, de arhivă, reconstituind faptele și evenimentele istorice în consecință, cu luminile și umbrele lor. În 1979 și respectiv 1984, când apăreau edițiile amplei monografii asupra *Răscoalei lui Horea*, într-un climat științific puțin propice reconstituirilor istoriografice de acest fel, istoricul ținea să avertizeze deschis: „Previn că lucrarea nu oferă o lectură comodă, confortabilă... Mai ales că nu am înțeles să

îndulcesc sau să ocolesc nimic din ceea ce s-a petrecut, nici luminii nici umbre, nici violențe nici atrocități. Am socotit să prezint, cât mai veridic, imaginea întreagă, în toată nuditățile ei”.

O extraordinară lecție științifică, neabdicând niciodată de la metodologia adecvată reconstituirilor istoriografice a faptelor și evenimentelor, așa cum s-au petrecut ele.

În climatul științific de după Marea Unire din 1918, când s-au creat și instituțiile științifice de pe lângă noua Universitate a Clujului, între care Institutul de Istorie Națională (înființat în 1920), David Prodan a găsit necesar să se consacre cercetării trecutului vechii Transilvanii. Istoriografia de până atunci, oficiată în nume aristocratic și în total dispreț față de straturile sociale din profunzimi, neglijase conștient și pusese în umbră realitățile transilvănene. Noile generații de istorici erau chemate să contureze la adevărata ei valoare imaginea trecută a provinciei românești intracarpatică. Promotorii programului de cercetare erau înșiși codirectorii Institutului de istorie clujean, academicienii Ioan Lupaș și Alexandru Lapedatu. Iar cercetarea științifică trebuia pornită de la baza informațională, de la documentul istoric, tocmai atunci fiind reorganizate și Arhivele Statului, la Cluj înființându-se în 1920 Direcția pentru Transilvania a instituției.

Institutul de istorie din Cluj

Academicienii
Ioan Lupas
și Alexandru Lapedatu

După absolvirea studiilor în istorie, David Prodan se angajează la arhivele nou create, pe care le-a îndrăgit pentru toată viața. O mărturisește și în *Memoriile sale*: „În istorie am pornit deci ca arhivist, am crescut în masele documentare ale arhivelor, în praful documentelor, meserie căreia i-am rămas credincios până la capăt. Toată activitatea mea s-a alimentat, a crescut din masa documentației. Dată fiind natura documentației, m-am stabilizat în istoria Transilvaniei, am frecventat multă bibliografie istorică maghiară. Mentorul adevărat istoric însă mi-a fost cartea franceză, numele ilustre ale istoriografiei franceze. Am crescut desigur la școala istoriografiei românești, a literaturii române. Orizontul istoric, orizontul culturii în genere mi l-am lărgit autodidact la luminile Occidentului”.

Munca tăcută a țaranului român

Savantul a fost preocupat toată viața de istoria și soarta Transilvaniei. L-am văzut îngrijorat în momentul când i-am dus cele trei volume din *Istoria Transilvaniei* (Erdély Története) apărută la Budapesta în 1986, pentru a le consulta, arătându-se stupefiat de cele ce s-au putut debita acolo, la sfârșitul mileniului II, cu privire la poporul român. Atunci s-a hotărât să republice studiul său critic din 1944 privitor la *Teoria imigrației românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII-lea*, în care sens îl întrebases, persuasiv, în perioada anterioară. Era în anul 1990 și aprecia că tocmai atunci venise momentul să o republice, lucrarea primind acum titlul: *Transilvania și iar*

Transilvania. Considerații istorice. Mai ales că studiul critic din 1944, tradus în franceză în 1945, nu apărea menționat tocmai în problematica ce se dezbătea și acum în statul vecin de la vest. De fapt, istoriografia maghiară a refuzat deliberat să ia în evidență lucrarea din 1944 fiindcă nu mai avea argumentație din sfera științificului pe care să i-o opună.

Aceeași preocupare față de istoria și destinele Transilvaniei am reținut-o și în ultima întâlnire avută cu istoricul ei, puțin înainte de plecarea dintre noi. „Istoriografia maghiară este una meliniștită” – mi-a spus atunci. „Neliniștită din cauză că statul vecin nu mai posedă Transilvania și întotdeauna o parte din acea istoriografie va încerca să-și argumenteze pretense drepturi istorice aici,

David Prodan

S-a născut la 13 martie 1902, în satul Cioara (azi Săliște, din județul Alba). A urmat liceul la Orăștie. A absolvit Facultatea de Istorie și Geografie din Cluj în 1924.

A lucrat la Arhivele Statului din Cluj (1924-1938), apoi la Biblioteca Centrală Universitară (1938-1948). Profesor universitar (1948-1962) și șef de secție la Institutul de istorie și arheologie (1948-1972). Membru corespondent (din 1948) și titular (din 1955) al Academiei Române. A fost ales membru al Asociației Istoricilor Americani pe locul rămas liber la moartea lui Fernand Braudel.

În 1947, când s-au eliberat carnetele de membri ai P.C.R., a refuzat să și-l ridice.

A murit la 11 iunie 1992.

și nu numai asupra ei. Noi nu trebuie să ne lăsăm antrenati în mrejele acestei istoriografii și alegațiilor ei, trebuie să rămânem de partea adevărului. Din timp în timp însă, avem obligația morală și științifică de a inventaria cele ce se spun despre noi și să le prezentăm critic nației noastre, spre informare" – opina istoricul.

Un adevărat testament lăsat istoriografiei românești, în-deosebi celei care cercetează trecutul provinciei intracarpatică, și care a rămas actual, în pofida afirmațiilor despre democrație și europeanizare a regiunii, sub acoperământul cărora sunt încă strecurate, cu multă grijă și persuasiune, neadevăruri cu privire la poporul român și la istoria lui.

Din trecutul Transilvaniei, istoricul a investigat în special istoria socială, elaborând istoria muncii tăcute a țăranimii provinciei. În șase volume, la care să adăugăm și cele două

volume masive privind urbariile Țării Făgărașului din secolul XVII, precum și studiile preparatoare, vreo zece la număr, a conturat marea tablou al iobăgiei transilvane, de la începuturi și până în preajma anului 1848. E cea mai amplă frescă a fenomenului realizată individual de un istoric din această parte a Europei. Vastul studiu ca atare era însă subordonat reconstituirii monografice de amploare a marii răscoale țărănești conduse de Horea. A afirmat în repetate rânduri că marea sa lucrare de istorie este *Răscoala lui Horea* (2 volume, editate în două rânduri – 1979 și 1984). Izbucnirea țărănească din 1784 nu putea fi explicată însă fără cunoașterea profundă a temeiurilor sale, care era însăși iobăgia și sistemul aristocratic conservator maghiar existent în Transilvania. Chiar și lucrarea despre *Supplex Libellus Valachorum*, cea mai „editată” lucrare de istorie de

la noi în ultima jumătate de secol a unui istoric aflat încă în viață (trei ediții în română – 1948, 1967 și 1984, și câte una în engleză – 1971 și germană – 1981), a pornit de la dezbaterile iscată în timpul susținerii tezei de doctorat la Universitatea clujeană în 1938 privitoare la *Răscoala lui Horea în comitatele Cluj și Turda*.

Iobăgia, răscoala, Supplex

Ultimele două volume ale istoricului apărute în timpul vieții purtau de asemenea în titlu numele Transilvaniei, atât de drag lui. Unul a fost amintit deja: *Transilvania și iar Transilvania* (1992, și două ediții în engleză – 1993, 1996). Prin grija Editurii Enciclopedice din București s-a tipărit în 1991 volumul *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări*, cuprinzând 11 asemenea studii publicate anterior în reviste de specialitate, cu *Prefața* autorului, datată

„Ianuarie 1988”. Și acest volum are o istorie a lui; îi cităm aici textul amintitei prefețe, edificatoare ea însăși, o dată mai mult, pentru viziunea prin care istoricul, de la a cărui naștere s-au împlinit 100 de ani, a îmbrățișat istoria Transilvaniei.

„Am strâns într-un mănunchi câteva studii și evocări din istoria Transilvaniei rămase închise în publicații periodice, rod al cercetărilor documentare și evocărilor intermitente dintr-o activitate istorică îndelungată.

Am stăruit înainte de toate asupra istoriei Țării Făgărașului, popular Țara Olului, această țară atât de românească, așezată drept în inima țării, sub șira spinării sale, cu rolul său de temelie în constituirea Țării Românești și a țării noastre însăși. Am stăruit asupra ființei și instituțiilor sale românești pe care le-a perpetuat împreună cu caracterul ei atât de românesc până la capăt.

Am stăruit larg asupra fierăritului Hunedoarei, fierărit atât de românesc, cultivat de secole de-a rândul de Pădureni, ca unul din exemplele demonstrative ale prezenței copioase și a românilor în viața industrială a țării. Aceasta pentru că mereu se afirmă absența lor. Nimic mai fals. Da, sunt în genere absenți în breslele urbane închise cu șapte lacăte pentru ei. Sunt prezenți în schimb în afara acestui organism exclusivist, în sate, în târguri, la curțile domeniiale. Sunt copios prezenți tocmai în industriile grele, în fierărit,

arămărit, în mine, în ocne, în mineritul aurului, argintului, mercurului, sulfului, plumbului, în muncile lor auxiliare, în alimentarea, întreținerea lor, în transporturi, în industria lemnului, pădurit, plutărit, industria lânii, pielăritului etc. etc. Prezenți copios în toate muncile grele pe sol și sub sol deopotrivă, în masa muncii pe care s-a clădit edificiul social și politic al țării. Unde nu sunt prezenți? Ei poartă covârșitor și jugul muncii servile, al iobăgiei, șerbiei. Ei sunt și cei care le trag, înaintea altora, consecințele. După cum tot ei sunt și cei excluși în schimb, din rândul cetățenilor țării, fiilor patriei, «tolerați» fiind *usque ad beneplacitum regnicolarum*. Ei sunt cei care izbucnesc într-o răzvrătire generală împotriva lor.“

David Prodan a îmbrățișat, astfel, problematica fundamentală a istoriei Transilvaniei de la sfârșitul evului de mijloc și începutul celui modern: *iobăgia* cu întregul ei sistem,

ca istorie tăcută a muncii celor mulți, contribuție a românilor transilvăneni mai ales la susținerea țării; *răscoala lui Horea* ca primă mare ridicare socială a românilor pe calea afirmării lor naționale; în sfârșit, actul *Supplexului* prin care se conturează programul politico-național românesc din Transilvania, la sfârșitul veacului XVIII. Toate direcții de cercetare inițiate de istoric printr-o documentație impresionantă și demonstrație pe măsură, așezând temeinice baze cercetărilor viitoare.

Trecutul Transilvaniei n-a fost însă văzut de David Prodan într-o izolare de arealul general românesc, ci în conexiune cu acesta. Transilvania era apreciată în contextul evoluției istorice generale a poporului și națiunii, un imens rezervor de energii românești ce s-au putut revărsa peste Munții care în timp au protejat-o, contribuind la afirmarea noastră în această parte a Europei. ■

Împreună cu soția

VISCRI, UN SAT SĂSESC TRADIȚIONAL

CHRISTA RICHTER, CRISTIAN SENCOVICI

Pentru cunoscătorii avizați ai bisericilor fortificate săsești din Ardeal numele de Viscri (Deutschweiskirch) are o mare rezonanță. Aici se află cea mai maiestuoasă biserică-cetate medievală din toate cele aproximativ 180 câte mai există în Transilvania de astăzi. Turistului obișnuit acest nume nu-i spune nimic. Viscri nu este un sat pe o șosea națională sau vreun drum asfaltat la îndemâna oricui, ci este mai degrabă ascuns între dealurile din vestul orașului Rupea. Cele două drumuri de acces sunt doar pietruite, iar reclama turistică lasă de dorit.

Și totuși Viscri este un „mic secret” pentru iubitorii Transilvaniei. Nu degeaba a fost singura cetate săsească din România cuprinsă într-un album ilustrat al Europei din 1935, (Martin Hürlimann, *Europa*) și nu degeaba este indicat special într-un ghid franțuzesc (*Routard*), și nu degeaba fundația „Eminescu-Trust” (sponsorizată, printre alții, și de prințul Charles al Marii Britanii, care ne-a vizitat țara în luna mai) a început aici renovarea caselor vechi săsești, ca să se păstreze pentru generațiile viitoare. Câțiva cetățeni germani și-au găsit și ei aici o a doua patrie.

Ceea ce frappează, la prima vedere, la această cetate este masivitatea ei. Biserica care a dat numele inițial al localității, *Alba Ecclesia* (în germană *Weisskirch*), este înconjurată de turnuri și bastioane impunătoare și ziduri deosebit de solide, care domină de pe o înălțime modestă împrejurimile și satul de la poalele ei.

Gheza II aduce sași

Istoria acestei cetăți a cuprins multe necunoscute până în 1970-1971, când un grup de arheologi, sub conducerea Mariane Dumitrache, a dezlegat taina. Obiecte și monede din perioada 1100-1120, descoperite în cimitir, și cercetarea atentă a zidurilor au dus la concluzia că aceste locuri au fost inițial populate de grupuri de secui, apărători ai graniței de sud-est a regatului ungar. Acestora li se datorează și capela mică de pe vârful dealului, *Alba Ecclesia*. La jumătatea secolului XII regele Ungariei, Gheza II (1131-1141), a adus coloniști germani (sași de mai târziu) în regiune și i-a mutat pe secui spre Carpații Răsăriteni, pentru apărarea graniței din acea parte.

Sașii au preluat capela și au adaptat-o nevoilor proprii, fără să o schimbe inițial. Mai târziu, au adăugat în interior o galerie pe

peretele de vest, susținută de trei coloane circulare cu capitelluri romanice cubice de două dimensiuni și cu o ornamentație specifică (H. Fabini). Două dintre ele, mai mici, se găsesc astăzi în cor, iar cel mai mare a fost transformat în cristelniță. Ele sunt astăzi singurele capitelluri de acest tip păstrate în Transilvania. Datarea lor este în prima jumătate a secolului XIII, având replici asemănătoare în bazilicile din zona Sebeșului, la Miercurea Sibiului și Gârbova (Juliana Fabritius-Dancu). Aceste galerii erau destinate familiilor grofilor sași, conducători ai comunităților de sași liberi, născuși ordinei feudale.

O altă replică la zona Sebeșului este turnul-locuință de la capătul vestic al capelei. Ca și la Călnic și Gârbova, familia de grofi dispunea de o locuință întărită, sub formă de turn, ridicată în a doua jumătate a secolului XIII. Dovada construcției acestuia, ulterior bisericii, nu constă numai în diferența de material (biserica este din calcar, iar turnul din bazalt), ci mai ales în faptul că fundația lui se află chiar deasupra unui mormânt vechi, anterior sosirii sașilor. Turnul avea un parter cu boltă cilindrică, fără vreo intrare din afară, accesul făcându-se prin etajul superior pe o scară mobilă. În zidurile groase existau nișe pentru apărători, cu ferestre de tragere pentru arbalet. Acest turn dominant a fost preluat în secolul XIV de către comunitatea săsească și va fi inclus, două secole mai târziu, în ansamblul bisericii.

Între timp capela secuiască suferise o serie de schimbări. Absida romanică a fost înlocuită printr-un cor trapezoidal bine întărit (secolul

XIV), sala a fost alungită spre vest cuprinzând și turnul, care între timp preluase funcția de donjon. Tavanul plat a fost înlocuit cu unul boltit, corul primind suplimentar un etaj fortificat. Bolta gotică nervurată a suprasolicitat pereții laterali ai navei și a fost înlocuită cu un tavan casetat; de asemenea s-a renunțat și la etajul fortificat al corului, acoperișul acestuia fiind coborât direct pe ziduri (1743).

Din această fază a reparațiilor datează inscripția de pe arcu triumfal (care a fost păstrat și întărit) cu anul MDCCCXXXIII (1743), ca și ferestrele ovale simple. Din capela inițială s-a păstrat numai o nișă în peretele sudic al corului; pictura a suferit foarte mult, prin transformările dese din interior, fiind până la urmă acoperită.

Sașii alături de români

Astăzi interiorul bisericii amintește de atmosfera unei case țărănești săsești, bogată în artă populară: tavanul casetat se potrivește de minune cu galeriile laterale, tot din lemn, având balustradele pictate în manieră naivă, dar și cu stranele vechi cu picturi țărănești, datate din 1694, 1717 și 1783. Amvonul baroc, din lemn, datează din 1791. Altarul clasicist din secolul XIX este opera pictorului J. Pankratz din Rupea, iar orga funcționează din 1817 și a fost construită și montată deasupra altarului de rășnoveanul Johann Thoiss. Atracția rămâne însă cristelnița confecționată din capitellul romanic ce stă pe un tronson de coloană, păstrate din vremea micuței capele Alba Ecclesia.

Pupitru pentru Biblie

Gravură în lemn de Helfried Weiss

Stradă din cor

Contrastul între mica biserică și sistemul de apărare a cetății este impresionant. Este ca și cum șase frați puternici vor să apere pe surioara lor mică.

Turnul bisericii (sau turnul cu ceas) domină cetatea. Este cel mai vechi (secolul XII), are pereți cu o grosime de 2,3 m și a fost supraînălțat și fortificat în mai multe etape. Se presupune că și primul zid de incintă, în formă ovală, datează din secolul XIII, fiind ridicat după marea invazie a mongolilor din 1241.

Cetatea a fost mărită și întărită la începutul secolului XVI, când s-a adăugat un bastion de apărare în partea de est. Intrarea principală în cetate se afla în partea de sud, probabil flancată de un turn, căci Turnul Porții s-a construit în 1650 pe fundația unuia mai vechi. Azi Turnul Porții, cu accesul pe sub o boltă semicilindrică, reprezintă intrarea principală în cetate și adăpostește și clopotele. El este flancat spre vest de un bastion masiv combinat cu un turn, prevăzut cu coridor de strajă și ambrazuri. Un zid puternic apără partea de sud-est până la Turnul Vestic. Acest turn de observație cu patru etaje și coridor de strajă a fost ridicat în anii 1648-1649 de către arhitecții David Zakó și Stephan Schullerus. Tot din secolul XVII (1630) datează și Turnul Nordic cu trei etaje constructor fiind Johann Hartmann. Zidul oval din această parte a fost înlocuit prin ziduri drepte înalte până la 5-7 m și echipate cu un drum de strajă în interior, la rândul lui înlocuit în secolul XVIII cu camere de provizii. Tot în secolul XVIII a fost ridicat al doilea zid de

incintă, modest prin dimensiuni, care se păstrează doar parțial.

La poalele dealului cetății se întinde satul Viscri, cu o stradă principală de aproximativ 1,3 km și câteva străzi perpendiculare spre nord. Patru străzi erau ale sașilor, una a românilor și una a Țiganilor. Stilul caselor săsești amintește pe cel franconic german, care s-a păstrat aici peste secole. Sunt case cu fațade impunătoare, flancate de porțițe și porți mari, care ascund gospodăria de privirile indiscrete ale trecătorilor. Poziția izolată și sărăcia locuitorilor au salvat o arhitectură rustică nealterată, spre deliciul turiștilor străini, tot mai numeroși.

Deși colonizarea sașilor are loc în secolul XII, prima atestare documentară se păstrează abia din anul 1400 referindu-se la plata impozitului bisericesc. Pe la 1500 trăiau aici 51 de gospodari, un dascăl, trei ciobani și doi săraci. Majoritatea documentelor existente se referă la dispute și procese pentru stabilirea hofarului între satele vecine. Anul revoluției 1848 relevă raportul naționalităților în sat: în luptele cu revoluționarii maghiari cad jertfă 11 sași, un român și un Țigan. Preponderența sașilor se păstrează și între cele două războaie mondiale. În 1930 Viscri număra 787 locuitori, dintre care 562 sași (peste 70%). Al doilea război mondial, deportarea în Uniunea Sovietică și emigrarea în Germania vor înjumătăți numărul sașilor până la sfârșitul perioadei comuniste. După 1990 ei vor emigra masiv, fiind înlocuiți mai ales de Țigani. Astăzi trăiesc în Viscri, pe lângă 150 de români și 275 Țigani, doar 34 de sași.

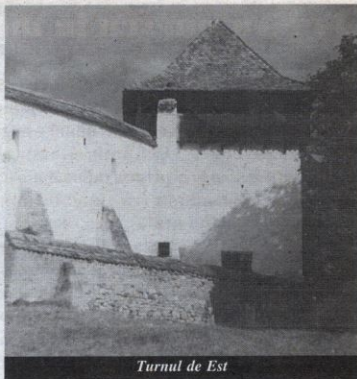
Absida corului

Datorită izolării localității, în Viscri s-au conservat obiceiuri și datini săsești din cele mai vechi timpuri. Nu numai în ceea ce privește construcția caselor și decorarea interioarelor, ci mai ales printr-un port popular original și foarte vechi. La bărbați cojocul ornamentat și căciula de blană în timpul iernii sau mantaua albastră cu manșete roșii și pălăria cu bor lat pentru vară. Portul femeilor este de o bogăție și originalitate deosebite, în special năframa albă legată în formă de inimă în jurul feței, amintind de vechile picturi flamande din secolul XV.

Se învață limba franceză

Viscri are norocul unui cronicar sas contemporan în persoana lui Michael Wagner, care a publicat în ultimii ani două cărți în limba germană (Editura Hora, Sibiu), unde descrie, în afară de amintiri personale, tradițiile, ocupațiile și viața unei comunități săsești înainte de marele și tragicul episod al emigrării din 1990.

În ciuda faptului că Viscri a fost părăsit de populația săsească, acest sat a găsit căi de supraviețuire. În primul rând datorită energiei unei sâsoaice, care nu a vrut să emigreze, învățătoarea Caroline Fernolend. Ea ocupă funcția de consilier comunal, educatoare, ghid turistic și cultural și este un catalizator al energiilor satului. A reușit să încante auditoriul londonez și pe prințul Charles al Marii Britanii, în aprilie 2000, cu ocazia conferinței „Sibiul

Turnul de Est

și satele săsești” și să atragă mai multe fundații și sponsori în Viscri.

După 1990 Viscri s-a înfrățit cu comuna belgiană *Büllingen*, care în 1996 a contribuit substanțial la obținerea și montarea unei centrale telefonice moderne, la renovarea căminului cultural și a școlii, dotând-o cu mobilier nou. Ghidul francez *Routard* a inclus localitatea în paginile sale ca obiectiv turistic, rezultatul fiind 700 de turiști francezi în anul 2001, pe lângă cei americani, germani etc.

Ca urmare, locuitorii din Viscri au început să învețe limba franceză. În 11 case țărănești au fost amenajate camere de oaspeți pentru turiști. Fundația „Eminescu Trust” a cumpărat aici o casă și a început restaurarea fațadelor a altor zece case, creând locuri de muncă și familiarizându-i pe meseriașii locali cu metodele tradiționale de lucru, folosind numai mortar de var.

Germanul Harald Riese a pornit o altă acțiune de ajutorare. De câțiva ani femeile șomere ale satului, azi în număr de 130, tricotează ciorapi de lână, care sunt vânduți în Germania. De curând, cu banii adunați din donațiile cu ocazia Zilei Mondiale a Rugăciunii, fundația „Oaia de aur” a achiziționat o mașină de tors lână în fire, din care se fac apoi ciorapii.

În 1999 Viscri, împreună cu alte patru sate săsești, a fost înscris de UNESCO pe lista Patrimoniului Cultural Mondial și este cuprins în programul de finanțare al Băncii Mondiale. În prezent se derulează, prin Banca Mondială, Ministerul Culturii și Cultelor și Biroul de Arhitectură „Hermann Fabini” (ABF) din Sibiu, un proiect pentru restaurarea cetății și amenajarea unui muzeu local în două din turnurile sale.

Se pare că pentru Viscri se anunță, în ceasul al doispzezecelea, vremuri mai bune. ■

Broderie săsească tradițională (1814)

Ion Antonescu în fața războiului asimetric

Disproporția copleșitoare de forțe între România și U.R.S.S. excludea în 1941 opțiunea declanșării unei agresiuni a celei dintâi – singure – asupra secunde*. Cel puțin aceasta este evaluarea situației prin prisma raționalului (care exclude așadar adoptarea unghiurilor de abordare sentimentale). La București, conducerea politică aștepta în 1941 un moment prielnic – așa cum arată surse numeroase – pentru a recupera, chiar și prin război, dar nu numai, teritoriile care fuseseră anexate prin ultimatum cu un an mai devreme – Basarabia și Bucovina de Nord – de către U.R.S.S. (înțeleasă cu Germania). Dacă un astfel de moment prielnic era declanșarea unui război între U.R.S.S. și Germania, atunci este de presupus că Ion Antonescu nu l-ar fi lăsat să se piardă. Este ceea ce de fapt s-a întâmplat la 22 iunie 1941. Ion Antonescu, instalat conducător al statului în septembrie 1940, scontase apariția unei astfel de ocazii și nu întârziase – în noiembrie 1940 sau ianuarie 1941, de pildă – să se angajeze în această direcție în fața liderului Germaniei, Hitler.

Utilizarea unei astfel de ocazii – pe lângă circumstanța că plasa România în aceeași postură ca Germania față de statul atacat – nu era lipsită de riscuri majore. Cel mai important dintre ele ni se pare a fi apariția situației de cădere în cursa unui război asimetric (a cărei eventualitate făcuse România în iunie 1940 să cedeze fără luptă provinciile reclamate ultimativ de către U.R.S.S.). Cu alte cuvinte, alianța cu o altă mare putere implica riscul de a nu face din angajarea României în război cu U.R.S.S. un război simetric.

Riscul sus-amintit derivă din înseși trăsăturile războiului erei industriale. Desfășurat pe spații uriașe, implicând efective considerabile, el reclamă o anumită omogenitate de structurare

Ion Antonescu și Adolf Hitler

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Sunt puține situațiile similare în cursul celui de-al doilea război mondial când un stat își vede spulberate principalele sale forțe militare într-un interval foarte scurt, așa cum s-a întâmplat cu România după bătălia de la Stalingrad. Mai ales că un

asemenea eveniment avea loc departe de frontierele naționale. Desigur, și alte state au înregistrat nimicirea forțelor lor militare în timp scurt, dar acest lucru s-a întâmplat îndeobște în perimetrul național propriu – vezi cazurile Poloniei, Iugoslaviei ori Greciei, în cursul celui de al doilea război mondial, inclusiv al Germaniei în faza finală a conflictului – și a avut ca rezultat ocuparea țării în cauză sau împărțirea ei (dacă nu chiar dispariția de pe harta politică a Europei).

* Acest text reproduce pasaje din studiul introductiv la volumul *Golgota Estului (iulie 1942-martie 1944)*, coordonator col.dr. Alesandru Dușu, apărut la Editura Fundației Culturale Române, în anul 2000.

GREȘELI DE NEIERTAT

a forțelor combatanților, instruire, dotare cu armament, stare de spirit etc. a acestora pentru a fi cu adevărat un război simetric. Orice decalaj în aceste privințe în unul sau mai multe puncte ale frontului înseamnă asimetrie. Or, România era într-o poziție asimetrică din punct de vedere al potențialului militar nu doar față de U.R.S.S., ci și față de Germania. Așadar, oriunde s-ar fi aflat forțele militare române în înfruntarea cu armata roșie, ele urma să se afle într-o situație asimetrică față de inamic, fără ca asimetria să fie compensată de aliat (vezi nimicirea armatelor române la Stalingrad).

Aflat în situația fără ieșire a unui război asimetric, indiferent de circumstanțele angajării lui – singur sau în alianță cu altă mare putere – Ion Antonescu a luat decizia fatală, în iunie 1941, de a și-l asuma crezând că îl evită, compensând decalajul de forțe cu inamicul prin asocierea cu Germania. A fost prima și fundamentală lui greșală. Logica războiului asimetric oferea lui Ion Antonescu – în consecință României – fie înfrângerea alături de Germania, fie victoria împreună cu aceasta. România nu putea influența mersul acestui război pentru că nu avea greutatea necesară în acest sens, tocmai datorită asimetriei amintite. Totodată, ea nu putea purta un război separat, propriu în ansamblul celui general.

Nu a fost însă singura dată când Ion Antonescu a ignorat logica războiului asimetric. În iarna anului 1941-1942 a săvârșit o greșală similară. El a continuat să ignore riscul războiului asimetric cu prețul plasării României într-o situație extrem de gravă sortind-o, în perspectivă, înfrângerii și ocupației. Mai ales că acum intrarea S.U.A. în război amplifică în mod exponențial acest risc. Este o responsabilitate în fața istoriei a lui Ion Antonescu care nu poate fi ignorată decât voit și interesat.

Armata română în drum spre Odessa

Prezumția victoriei Germaniei, o catastrofă

România nu a avut însă, cel puțin imediat după eveniment, o astfel de soartă. Tocmai împrejurarea că armatele române se aflau la Stalingrad și nu pe teritoriul național a permis evitarea unui deznoadănt similar cu cel al statelor menționate mai sus. România a rămas o prezență în războiul mondial, împotriva Națiunilor Unite până la 23 august 1944, alături de ele după aceeași dată.

De ce se aflau însă principalele forțe militare ale României la Stalingrad, în

noiembrie 1942, este o chestiune care trebuie explicată. De ce a fost riscată existența forței militare a țării departe de granițele naționale și ce a îndrituit o astfel de decizie? Putea fi evitată situația limită în care s-a aflat statul român după bătălia de la Stalingrad? Care a fost reacția internă la dezastrul militar, sinonim practic cu o prăbușire fără precedent a statutului internațional al României? Pentru că era evident că ulterior Stalingradului, România a mai putut exista ca actor internațional doar datorită faptului că Germania s-a substituit, militar înainte de toate, statului român, a cărui suveranitate a devenit, în astfel de condiții, iluzorie.

Pod peste Nipru

Cele două armate române, nimicite de ofensiva sovietică declanșată la 19 noiembrie 1942, se aflau în dispozitivul de luptă german din zona Volga ca urmare a deciziilor conducătorului de atunci al statului român, mareșalul Ion Antonescu. Acesta, singur, în pofida sfaturilor date de personalități politice și militare cu autoritate din România, a hotărât angajarea forțelor militare românești la Est de Nistru în campania dusă de Wehrmacht împotriva armatei roșii. Este de menționat că angajamentul luat de Ion Antonescu a depășit de la început cuantumul de forțe pe care Hitler îl solicitase Bucureștilor, pentru a continua lupta alături de Wehrmacht.

Indiscutabil, Ion Antonescu a avut rațiunile sale pentru a proceda la angajarea militară masivă la Est de Nistru. Convins de victoria rapidă a Germaniei, liderul român nu vroia să lipsească de la masa păcii aureolat de o contribuție militară suficientă alături de învingător. El spera ca, în acest chip, să impună o decizie favorabilă României în contenciosul cu Ungaria privind Ardealul de Nord. Deopotrivă, poate, spera ca, amplificând sprijinul dat Germaniei, la sfârșitul războiului să beneficieze de reglementările teritoriale consecutive și să mărească teritoriul României spre Est, așadar, peste Nistru. Numai că, dincolo de aceste motive politice și fără a discuta raționalitatea lor în contextul dat, nimic nu putea să justifice angajarea principalelor forțe militare naționale la Est de Nistru, privarea statului român de instrumentul lui militar trimis la mii de kilometri depărtare de propriile

frontiere. În 1942, mai erau dispuse pe teritoriul național doar cinci divizii de infanterie, în principal părți sedentare. Practic, România se afla fără apărare.

Este locul aici să întrebăm dacă Antonescu putea să decidă altfel în privința cuantumulului forțelor militare angajate pe frontul de Est. Răspunsul este, cel puțin pentru anul 1942, că liderul român putea să evite angajarea a două armate române în Răsărit. Chiar șeful Marelui Stat Major, generalul Iosif Iacobici, a pledat în acest sens, desigur cu o motivație specifică, dar precumpănitor susținând că se risca pierderea armatei într-un război al cărui deznodământ nu-l poate influența. Prezumția victoriei Germaniei, pe care Ion Antonescu și-a bazat întreaga acțiune politică, a fost o premisă catastrofală a calculelor efectuate. Asumarea ei a atras greșeli în cascadă ale liderului român, cu efecte nocive pentru țară. Responsabilitatea lui Ion Antonescu, din această perspectivă, nu poate fi defel ocolită sau justificată de lipsa sa de experiență politică sau de fatalitatea situației geostrategice în care se afla atunci România.

În dezacord cu mareșalul

Ulterior, așadar încă din 1943, când reculul german în Est a devenit tot mai limpede, Ion Antonescu avea mult mai puține posibilități de a se opune cererilor presante ale Berlinului de a majora contribuția militară în Est, iar din 1944 el a fost obligat la aceasta tocmai de faptul că erau amenințate frontierele înseși ale României. Între motivele pentru care Antonescu a solicitat, în martie 1944, garanția Germaniei privind apărarea României este chiar faptul că potențialul militar național fusese diminuat considerabil prin decizia greșită din 1942.

Ion Antonescu a realizat, odată cu dezastrul german de la Stalingrad, că a intervenit o răsturnare fundamentală în cursul războiului. Încă din ianuarie 1943 el a început să tatoneze tabăra aliată în privința șanselor României de a încheia o pace separată. Poziția de pe care se făceau astfel de sondaje

era însă acum extrem de vulnerabilă din punct de vedere militar, datorită chiar faptului că instrumentul militar românesc fusese distrus. O acțiune de forță a României, care eventual să însoțească desprinderea sa de Reich, era de negândit nu doar datorită tabloului strategic general al fronturilor de Est și Sud (balcanic), dar și pentru că refacerea armatei române pe care urma să se sprijine orice decizie politică de „întoarcere a armelor” avea să ia timp și nu se putea desfășura decât cu sprijin (și control) german.

Decizia lui Ion Antonescu de a angaja armata țării în campania anului 1942 pe frontul de Est a avut, așadar, consecințe ample în sensul limitării libertății de acțiune a României pe eșichierul politic al războiului, diminuând drastic posibilitățile de schimbare a orientării în ansamblul acestuia. Chiar forțele rezistenței din România au avut, din această cauză, un spectru limitat de opțiuni.

Ion Antonescu a fost avertizat asupra riscului dezastrului militar către care se îndrepta prin angajarea grosului armatei române la Est de Nistru. Este interesant că acest avertisment venit din partea *establishment*-ului militar utiliza ca demonstrație tocmai riscul major al războiului asimetric în care Ion Antonescu angajase nesăbuit armata română. Un lung citat din declarația făcută de generalul de corp de armată Iosif Iacobici la 6 august 1945, în fața organelor judiciare, este edificator: „Am funcționat în mod efectiv ca șef al Marelui Stat Major de la sfârșitul lui octombrie 1941

Soldați români din trupele de cavalerie traversează o zonă mlăștinoasă în Kuban, iulie 1943 (fotografie reprodusă din volumul Armata română. 1941-1945)

până la 20 ianuarie 1942. Ca șef al Marelui Stat Major în perioada sus arătată am fost în complet dezacord cu conducătorul statului pe chestiunea angajării din nou a grosului armatei române dincolo de Odessa. Punctul meu de vedere în ceea ce privește continuarea operațiunii dincolo de Odessa era următorul: obiectivul care a determinat participarea în război fiind atins, adică Basarabia reocupată, operațiunile militare nu mai aveau pentru noi nici un rost. Ocuparea Odesei, deși dincolo de Nistru, o văzusem necesară deoarece consideram acest port în zona de siguranță strategică a guriile Nistrului. În afară de aceasta, armata română se găsea la finele anului 1941 într-o stare de totală epuizare fizică și materială. Pe deasupra, armata nu dispunea de mijloacele tehnice necesare unei ofensive de mare anvergură către un spațiu care prezintă cele mai mari greutăți pentru ducerea unui război ofensiv. Acest punct de vedere l-am făcut cunoscut mareșalului Antonescu printr-un raport scris, prin referatul meu făcut la 8 ianuarie 1942, la care nu am primit nici un răspuns.

Punctul de vedere contrar al lui Ion Antonescu îl cunoșteam din scrisoarea lui Hitler de la începutul lunii ianuarie [1942 – n.a.], care mulțumea pentru «oferta» de a participa la operațiunile din primăvară cu numeroase divizii [...]

Eram principal împotriva angajării de trupe românești dincolo de Odessa, pentru că eram urmărit de gândul mai întâi să

Familie de români din Oradea, expulzați în septembrie 1940

economisim trupele românești și, în al doilea rând, să le menajăm în vederea unei eventuale campanii în Ungaria. Această campanie în Ungaria nu o vedeam posibilă în conjunctura politică de atunci, însă socoteam că Statul Major este dator să prevadă eventualele ipoteze politice viitoare, în care o asemenea campanie putea deveni posibilă.

Am socotit angajarea de trupe dincolo de Odessa cu totul greșită pe considerațiunea că: mai întâi, unitățile noastre erau completamente lipsite de materiale necesare luptei ca: muniții, aviație, mijloace de transport etc., în al doilea rând personalul uman era nepregătit pentru că elementele cele mai bune căzuseră la Odessa, și, în fine, pentru că războiul dincolo de Nistru era complet impopular atât în armată, cât și în țară, lucru pe care l-am afirmat în raportul meu. Faptul că la raportul meu n-am primit mai bine ca o săptămână nici un răspuns m-a făcut să cer demiterea mea de la șefia Marelui Stat Major fiindcă nu vroiam să acopăr concepția marelui.

Am convingerea că în momentul ofertei mareșalului Antonescu de care vorbesc mai sus, nu era necesară intervenția masivă a trupelor române. În legătură cu acest dezacord între mine și mareșal, mi-am înaintat demisia ca șef al Marelui Stat Major care mi-a fost acceptată pe ziua de 20 ianuarie."

La discreția germanilor

Avertismentele venite din partea *establishment*-ului politic (scrisori ale

Unități ale armatei române au ajuns până în Caucaz...

liderilor partidelor democratice) făceau apel, de asemenea, la pericolul războiului asimetric în care se afla angajată România. Lui Antonescu i s-a atras repetat atenția că România nu poate defel influența deznodământul războiului între Germania și U.R.S.S. și, totodată, că ea își periclitează viitorul acționând în adâncimea teritoriului rusesc, în general amestecându-se în înfruntarea dintre două mari puteri.

Pe de altă parte, prăbușirea militară înregistrată la Stalingrad a avut și un efect colateral extrem de nociv. Anume, a transformat și mai mult România într-o anexă a Germaniei din punct de vedere politico-economic și militar. Ea constituia, de altfel ca și până atunci, un spate operativ al frontului germano-sovietic, cu o prezență militară germană semnificativă în tot acest răstimp. După Stalingrad nu mai exista o contrapondere a acestei veritabile ocupații *de facto*, armata română fiind în plin proces de reconstituire. Suveranitatea statului român în astfel de condiții s-a diminuat până la dispariție, deciziile politice și militare nu mai puteau fi decât consonante cu interesele Germaniei. Protestele liderilor români la Berlin privind asimetria în relațiile economice, de pildă, erau simple „chitanțe” pentru istorie și nicidecum expresie a unei suveranități reale.

Practic, adevărata ocupare a României de către Germania se înregistrează după dezastrul militar de la Stalingrad. Un calcul politic care a riscat soarta României pe „cartea” Germaniei s-a vădit funest pentru viitorul țării.

Două remarci se cuvin făcute în legătură cu cele arătate mai sus. Prima se referă la faptul că România, angajată în contenciosul teritorial cu Ungaria în cursul celui de-al doilea război mondial referitor la Transilvania de Nord, a făcut din recuperarea teritoriului pierdut la Vest un obiectiv strategic al politicii sale externe. În tot cursul războiului mondial elita politică națională a căutat să găsească soluțiile adecvate pentru atingerea acestui obiectiv strategic. Ion

...dar nu toți soldații s-au mai întors

Antonescu a crezut a fi identificat această soluție prin supralicitarea contribuției sale, militare în primul rând, la războiul dus de Germania împotriva U.R.S.S. Se pare că același calcul a fost efectuat și la Budapesta pentru a conserva achizițiile teritoriale făcute cu sprijinul celui de-al treilea Reich, iar identitatea soluțiilor identificate în cele două capitale angajate în contenciosul transilvan a declanșat și o „cursă” a supralicitării angajamentelor militare ale celor două țări pe frontul de Est.

Secunda remarcă subliniază caracterul voluntarist al conducerii despotice a statului în vreme de război în situații limită. Deși Ion Antonescu a fost avertizat încă de la angajarea forțelor militare române în campania anului 1942 pe frontul de Est asupra consecințelor acestei decizii de către factori politici și militari din țară, el a perseverat. Este suficient să menționăm că argumentația adusă de el opozițiilor făcea cu deosebire apel la lipsa de fermitate în orientare a guvernărilor trecute și la atotputernicia militară a Germaniei ca bază a infailibilității opțiunii proprii pentru a realiza că Ion Antonescu era „cu ochii (mintea) spre trecut”. Grav bolnav în acea perioadă (documentele germane menționează chiar un înlocuitor al lui Ion Antonescu în persoana generalului Gheorghe Dobre), alte trăsături de caracter negative ale mareșalului știute de contemporani l-au făcut să persiste într-o decizie cu atât de prelungi și nefaste consecințe ca aceea a angajării fără limite din punct de vedere militar la Est de Nistru.

Modul cum s-a efectuat angajarea trupelor române în teren, încă din iunie 1941, a fost exclusiv subordonat obiectivelor strategice urmărite de partenerul german. Desigur, exigențele războiului de coaliție și, mai ales, tribulațiile unei relații asimetrice se cer a fi luate în considerare în abordarea acestei problematice. România nu putea să desfășoare propriul ei război în marea confruntare sovieto-germană. Dar este tot atât de evident că, în privința angajării pe teren a forțelor militare române, comandamentele germane au decis discreționar, până acolo încât, de pildă, cu ocazia bătăliei de la Stalingrad, Ion Antonescu nu s-a socotit îndrituit să insiste nici măcar pentru retragerea unor unități a căror nimicire era de ordinul evidenței. Deși nu puțini subordonați i-au cerut repetat acest lucru.

În consecință, angajarea corpului de cavalerie și a altor forțe române (între care Divizia 2 munte, care a ajuns în apropiere de Grozni) în Munții Caucaz, în toamna anului 1942, a avut ca obiectiv strategic pătrunderea în câmpurile petrolifere din arealul caspic, ceea ce era de strict interes german. De asemenea, menținerea dispozitivului de apărare din capul de pod din Kuban a avut rostul de a facilita stabilizarea generală a frontului german după înfrângerea de la Stalingrad și, mai ales, asigurarea unui „scut” strategic pentru peninsula Crimeea. După cum rezistența acerbă în Crimeea, sfârșită printr-o retragere pe mare care a scos în evidență profesionalismul marinei militare

Una dintre consecințele concrete ale campaniei din Est: intrarea trupelor sovietice în București

române, a fost destinată să „convingă” Turcia să rămână în afara războiului. Chiar când linia frontului s-a apropiat de teritoriul național, pentru ca în martie 1944 să pătrundă pe acesta, comandamentul strategic român nu a avut vreun cuvânt de spus asupra angajării de ansamblu a forțelor militare române.

Fără vină și inutil

Așadar, continuarea operațiunilor militare dincolo de Nistru a fost efectuată fără o stabilire a condițiilor de colaborare, lucru pe care Ion Antonescu nu l-a cerut ori nu a insistat îndeajuns pentru a-l atinge în relațiile cu Germania. Nu a existat nici o consfințire în documente a alianței de război a celor două state. Practic, forțele române au fost trupe angajate mercenarial – cu o „plată” însă înțeleasă politic la București în retrocedarea, cândva în viitor, a Transilvaniei de Nord, niciodată sancționată scris de Germania – lăsate la discreția logisticii germane într-o înfruntare în care erau net inferioare inamicului în înzestrare cu echipament de luptă modern.

Se pot aduce numeroase mărturii documentare pentru a demonstra o altă trăsătură a angajării forțelor militare române în Est: asimetria tehnologică față de inamic și, în strânsă legătură cu aceasta, supraextensia nepermisă a frontului încredințat. În cazul bătăliei de la Stalingrad, care este notoriu, în comparație cu altele ulterioare, când germanii nu au mai riscat să ofere puncte de lovit cu succes armatei roșii, Armatele 3 și 4 române au fost dispuse pe o lungime a frontului de 138 și, respectiv, 200 kilometri, cu mult peste normele admise în doctrina militară a vremii.

Lipsa înzestrării în mijloace antitanc și deficitul cronic în alte echipamente necesare purtării războiului modern a făcut din dispozitivul român supraextins ținta ideală pentru contraofensiva sovietică declanșată la 19 noiembrie 1942. Rezultatul a fost înregistrarea unor pierderi umane considerabile (morți și prizonieri), efect al unei, întâi de toate, decizii politice de angajare a unor astfel de forțe nepregătite și, nu mai puțin, al unei condamnabile evaluări de situație făcute de comandamentele germane responsabile.

Epopoea armatelor române pe frontul de Est – pentru că practic avem de-a face cu o epopee – este reprezentată tocmai de această situație fără ieșire în care le plasase conducerea politică a statului, Ion Antonescu înaintea de toate. Ele au sângerat abundent fără vină și în mod inutil într-un război asimetric care le-a fost impus de propria conducere politică și militară. Fără vină pentru că spiritul militar, eroismul și priceperea nu puteau compensa o certă inferioritate tehnică și numerică față de inamic. Inutil, pentru că jertfele nu numai că nu au adus – și nu puteau deloc aduce – atingerea obiectivului scontat – înfrângerea U.R.S.S. în plan strategic general – dar, mai mult au hrănit amplu dorința de răzbunare a învingătorului. Acesta s-a prevalat de pretextul prezenței militare românești pe teritoriul său pentru a înăspri condițiile de armistițiu și pentru a reclama despăgubiri de război considerabile. În condițiile știute din perioada postbelică, o întreagă generație de români, partici-

pantă la războiul din Est, a fost ostracizată politic, economic și social. Inutil, din nou, pentru că această epopee a atras în fapt catastrofa. Cu toate consecințele ei, poate nici azi depin lichidate. ■

VIDEOCASETE CULTURALE ROMÂNEȘTI

Versiuni: română, engleză, franceză

- IMAGINI PENTRU ISTORIA ROMÂNIEI
- CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ
- MIHAI EMINESCU ■ CASTELUL PELEȘ
- VALORI ALE PATRIMONIULUI ROMÂNESC
- GALERIA CU ARTIȘTI PLASTICI
- GEORGE ENESCU ■ PODUL LUI APOLLODOR
- ICOANE ROMÂNEȘTI ■ CONSTANTIN BRÂNCUȘI
- UN VEAC DE LITERATURĂ ROMÂNEASCĂ și multe altele...

Videoasetele sunt subvenționate de Ministerul Culturii și Cultelor.

Pentru comenzi și ofertă completă, adresați-vă la: ZEPHYR STUDIO

O.P. 82 - C.P. 110 BUCUREȘTI

www.videocasete.go.ro E-mail: studio@k.ro; Tel. 0745.423.644

Memorii de război

Un episod interesant al misiunii generalului Titus Gârbea la OKW (Oberkommando der Wehrmacht - Înalțul Comandament al Wehrmachtului) și OKH (Oberkommando der Herres - Înalțul Comandament al Armatei de Uscat), misiune despre care Magazin istoric a mai relatat (nr. 8/1979 și 8/2000), s-a petrecut chiar în ziua prezentării sale la Hitler, la 27 martie 1944.

Înființarea acestei misiuni fusese convenită de Antonescu și Hitler la întâlnirea lor cu numai câteva zile înainte, la 23 martie, la Klessheim.

Generalul Gârbea o acceptase cu greutate date fiind, pe de o parte, dificultățile legate de îndeplinirea ei, în condițiile evoluției defavorabile a războiului și posibilităților tot mai limitate ale germanilor de a ne ajuta, iar pe de altă parte, temerile pe care le avea față de atitudinea germanilor, de care se despărțise în condiții destul de reci în 1940, la plecarea din postul de atașat militar la Berlin. Atunci exprimase opinii critice față de invadarea Poloniei.

Dar la 25 martie, chiar în ziua revenirii din Germania a mareșalului Antonescu și a generalului Ilie Șteflea, după ce acesta din urmă i-a precizat natura misiunii, mareșalul Antonescu, spre a-i înlătura temerile, i-a dat să citească agrementul primit tocmai atunci de la Misiunea Militară Germană în România. În acesta se spunea: „Este bine cunoscut de când a fost atașat militar, corect, nu ne-a dezamăgit și adevărurile spuse au fost juste și românești, chiar dacă uneori ele au putut să fie neplăcute; misiunea este așteptată.“ La care Șteflea i-a spus încurajator și bine dispus: „Nici eu nu puteam să-ți dau o notă mai bună“. A doua zi a zburat la OKW cu avionul Condor cu care se înapoiase mareșalul din Germania. Înainte de plecare, a avut o întrevedere și cu generalul Constantin Sănătescu, căruia i-a promis că la revenirea în țară îl va informa despre tot ce privea relațiile cu germanii.

Generalul Titus Gârbea la 105 ani

Prima oficialitate germană pe care a întâlnit-o a fost generalul Walter Warlimont, adjunctul generalului Alfred Jodl, șeful Direcției Operații din OKW, care împreună cu mareșalul Keitel conducea efectiv OKW. Acesta a făcut o descriere a situației frontului de Est și și-a exprimat îngrijorarea pentru deschiderea unui nou front, poate în Franța, poate în Balcani. La OKH a fost primit de generalul Zeitzler, șeful Comandamentului, căruia i-a expus misiunea. După amiază a fost condus la generalul Adolf

Heusinger, șeful Direcției Operații la OKH, și la adjunctul acestuia, colonelul Brandt. Cu aceștia, Titus Gârbea avea să lucreze zilnic.

A urmat prezentarea la mareșalul Keitel, care s-a lansat într-un lung monolog de proslăvire a lui Hitler și a mareșalului Antonescu, despre care a repetat de câteva ori că „a salvat țara atât în trecut, de mai multe ori, cât și în ultimele zile“, ceea ce a atras atenția generalului Gârbea, permițându-i ulterior să tragă concluzii foarte importante în legătură cu relațiile româno-germane. Pe mareșalul von Kleist, comandantul Grupului de armate Ucraina de Sud, pe care l-a vizitat în continuare, îl cunoștea foarte bine de pe frontul de Est, unde avusese misiunea de legătură cu grupul său de armate. Von Kleist era îngândurat, vizibil întristat, dar nu a făcut nici un comentariu, lăsând doar să se bănuiască producerea unor evenimente neplăcute pentru el. Generalul de artilerie Lindeman, adjunctul lui Zeitzler, pe care îl cunoștea de asemenea foarte bine de pe frontul de Est, i-a promis ajutorul și l-a sfătuit să fie prudent.

Ziua s-a încheiat cu prezentarea la Hitler, cu ocazia participării la prima ședință operativă de analiză a frontului. Iată cum relatează generalul Gârbea în memoriile sale acest episod.

Dan GÂRBEA

L-AM CONTRAZIS PE HITLER

TITUS GÂRBEA

Cartierul OKW era instalat în complexul de clădiri menționat [făceau parte din Obersalzberg, localitate de lângă Berchtesgaden] foarte aproape de vila unde locuia Hitler și care se chema Berghof, ceea ce ar însemna curtea sau conacul de la munte. Cartierul OKH funcționa în clădiri cu aspect de cazarmă, la marginea, Berchtesgaden-ului, spre sud. În uriașul amfiteatru erau numeroase puncte fumigene ce dezvoltau o ceață artificială, care, adăugată peste negura naturală a văilor, realiza, pe o mare întindere, un camuflaj eficient. Personalul OKH era cazat la Cartier și în marele hotel Berchtesgadenerhof, rechiziționat în acest scop. Ocupanții erau socotiți oaspeții Führerului.

Trebuie să adaug că Hitler mai avea o locuință în apropiere, somptuoasă, cocoțată la 2 000 m, chiar pe buza unei prăpăstii ce se deschidea din masivul Watzmann, deasupra amfiteatrului. Acest refugiu cuprindea saloane cu largi ferestre ca niște balcoane, de unde se deschideau priveliști mărețe ca din avion. Accesul era posibil cu automobilul sau pe jos, pe o șosea de 10-15 km, care urcă în serpentine pe faleza muntelui și dispărea în stâncă într-o gură ca de mină, închisă cu porți metalice. Înapoia acestor porți se aflau ascensoarele care asigurau accesul la vila situată 100 m mai sus. Priveliștea pe timp senin era unică și măreață. Lucrarea era opera inginerului constructor Todt, după indicațiile lui Hitler...

Ședințele de lucru cu Hitler privind situația militară erau zilnice și se țineau totdeauna seara târziu, după ce seseau telegrafic sau telefonic rapoartele armatelor și grupurilor de armate de pe întinsele și îndepărtatele fronturi. Mai era necesar un timp pentru întocmirea hărților care traduceau grafic rapoartele. Aceste ședințe zilnice se numeau Lagebesprechung, adică analiza (discutarea) situației și durau mai multe ore din noapte. Uneori se făceau ședințe suplimentare după-amiaza zilei, când operațiunile se desfășurau repede. Între ședințele zilnice de analiză se mai țineau, săptămânal, după un program, ședințe cu caracter politic, economic, financiar etc.

La ședințele militare participau șefii responsabili de la OKW și OKH, uneori comandanții de pe front sau cei chemați de la alte eșaloane de conducere, uneori chiar grade mai mici (maiori, căpitani) care aveau de raportat. Când se discuta frontul românesc, nu zilnic, deci nu totdeauna, participam la ședință ca reprezentant al armatei române. Se începea cu frontul de Est și cu flancul drept, deci cu frontul român. În

Tropele sovietice împing rezistențele germane spre zona Carpaților Orientali

acest caz, luam loc lângă Hitler, iar de cealaltă parte a acestuia era șeful OKH, generalul Zeitzler, iar mai târziu, după 20 iulie 1944, generalul Gunderian. Ceilalți participanți se așezau înșirați lângă perete, la distanță, unde

ascultau, nu aveau nimic de spus și interveneau numai dacă erau întrebați sau poftiți de Führer. Mareșalul

Keitel era totdeauna prezent, dar nu șpunea nimic ci numai dădea discret din cap, mereu de acord cu părerea și concepția exprimată de Hitler. Obligatoriu participa la aceste ședințe generalul ce conducea Direcția Personal, care împreună cu ajutoarele ce-l însoțeau nota hotărârile lui Hitler de luare (destituire) și de dare (numire) a comenzilor, făcând propuneri sau arătând disponibilitățile de personal.

Aceste ședințe se țineau la OKW (Berghof), în aripa cu săli foarte mari, saloane și holuri. Ele se desfășurau în același fel și când Hitler era la Eșalonul I, în Prusia Orientală, la Wolfsschanze.

În așteptare, participanții vorbeau între ei; nu se fuma, dar se putea bea. În colțuri se aflau mese și tăvi mari cu sticle multicolore care îndemnau pe cei ce așteptau să guste sau să bea. Hitler era abstinent la băutură, rareori bea la mesele oficiale puțin vin, mai des un

pahar cu bere. La masă era cumpătat; nu a fumat niciodată și nu suporta fumul. Am fost deseori invitat să beau, dar m-am abținut fără să refuz. Mulți însă se serveau, chiar și șeful OKH nu refuza. Hitler

Hitler nu ține seama de dorința românilor de a nu se retrage din Basarabia și Moldova

admitea această plăcere și scuza pe băutori pentru că toți erau obosiți, trudiți. Băutura crea o euforie care îndemna pe interlocutori să se exprime cu optimism și înlătura îndoiala sau o părere contrară ce ar fi supărat pe Hitler.

Prima oară am participat la aceste ședințe chiar în ziua când m-am prezentat, la 27 martie 1944, către ora 23. Generalul Zeitzler anunțase sosirea mea și m-a prezentat lui Hitler, după care imediat a început ședința.

Nu-l mai văzusem din 1 septembrie 1939. Eram atunci atașat militar la Berlin, când în sala Oper Kroll a ținut faimosul discurs în fața Reichstag-ului, anunțând campania împotriva Poloniei, care avea să marcheze începutul celui de-al doilea război mondial. După atâta timp era tare schimbat. M-a izbit paloarea lui,

ca a unei coli de hârtie galbuie; era gârbovit, se ghicea uriașa povară ce-și luase și pe care o ducea de patru-cinci ani pe umeri. Mersul era destul de încet, mâinile îi tremurau vizibil, mai ales când îmi arăta cu creioanele colorate pe hartă intențiile și hotărârile sale. Uniforma era deschisă la gât, avea culoarea verde-gri de campanie, pantaloii negri, cravata și pantofii tot negri.

Mareșalul Keitel ca și generalul Zeitzler îmi reco-

Recepția de la „Haus der Flieger”, unde Titus Gârbea (x) îl cunoscut pe generalul Schörner (xx)

Mareșalul Wilhelm Keitel...

mandaseră să nu supun lui Hitler decât două din cererile fixate prin mișunea mea, după ce voi arăta pe scurt situația grea a frontului nostru în mișcare. Ei justificau aceasta prin faptul că chestiunile mai fuseseră dezbătute la vizita lui Antonescu din urmă cu o săptămână. De aceea

am cerut numai: 1. Armata 1 blindată general Hube, împresurată în Podolia, să manevreze spre Sud și să rupă încercuirea spre Basarabia și Moldova de Nord, pentru a întări frontul românesc; 2. Breșa mare de circa 80 km creată la flancul stâng al frontului nostru din Bucovina până în Galiția să fie acoperită, deoarece există pericolul de irumpțiune a armatei roșii în Transilvania și în Valea Tisei.

Hitler m-a ascultat liniștit, apoi cu vocea sa guturală a

arătat că Armata 1 blindată trebuie să se retragă spre Vest pentru a acoperi Galiția cu marele centru deschis Lemberg-Lvov. Manevra de retragere pe frontul românesc va avea o linie de fund sprijinită pe Carpați și Marea Neagră, pe Dunărea de Jos și linia Galați-Focșani – mi-a spus el mișcând creioanele colorate și arătând cu ele pe hartă. (În focul discuției mi-a dat un creion colorat să-i arăt linia actuală a frontului; creionul a rămas la mine și există și în prezent, ca un martor al acestei prime discuții.) Surprins, am replicat că noi nu concepem părăsirea provinciilor Basarabia și

Sub privirile încremenite ale asistenței și ale lui Hitler, Titus Gârbea îl contrazice pe Führer

Moldova. El a răspuns animat că linia arătată este o limită extremă pe care sigur frontul se va consolida, ca să se oprească orice retragere dezordonată sau darea peste cap a frontului, cum s-a petrecut după ruptura de la Uman. Apoi, continuând, îmi arată în șirul de generali de la perete pe Ferdinand Schörner, care avansează cu un pas, declarându-l noul comandant al Grupului de armate Ucraina de Sud, înlocuindu-l pe mareșalul von Kleist. El avea misiunea să

...și generalul Kurt Zeitzler...

apere Moldova și Basarabia. Îl privesc pe noul comandant, după care, tot animat, arăt că am avut ocazia să-l cunosc la Berlin în 1938

și în Finlanda în 1942, când comanda Corpul alpin, având pe colonelul von Suire ca șef de stat major. Debitul meu prompt și

sigur atrage atenția lui Hitler, precum și surprinderea lui Schörner și a asistenței. Generalul Zeitzler surâde când Hitler exclamă satisfăcut: Cu atât mai bine! Apoi face semn lui Schörner, care purta ochelari mari, să se apropie, dar el nu pare că mă recunoaște.

La a doua cerere a mea, Hitler spune că iarna în Carpați terenul muntos este impracticabil (unfahrbär). El judecă după iarna grea din Alpi și după creștele semețe

...Heinz Guderian...

stâncoase Watzmann din regiune. Deci a vrut să spună că breșa semnalată nu este periculoasă. Am replicat că părerea putea fi eronată, deoarece în Carpați traversarea se face și cu autoturismele.

Contraziseam pe Hitler. A căzut o tăcere adâncă, apăsătoare. Hitler își mișca contrariat creioanele, iar asistența încremenise. Am înțeles situația și imediat am adăugat că în această breșă, în 1915-1916, în primul război mondial, o grupare de armate austro-ungare și germane a apărât frontul, contra rușilor, dar aceștia, atunci, nu aveau tancuri. Argumentul acesta a fost hotărâtor și atmosfera s-a relaxat. Întors către generalul Zeitzler, Hitler îi cere acestuia pe loc să angajeze un corp de armată cu batalioane de

pionieri care să bareze toate trecerile din Carpați în zona semnalată.

Incheie cerând ca marile unități române, refăcute și disponibile, să fie aduse în Moldova de Nord, ca să asigure în adâncime apărarea pe Prutul superior, iar Antonescu să consimtă existența unui comandament unic, adică cele două armate române să depindă de grupul de armate german. Așa i-a comunicat recent telegrafic și așa se stabilise la ultima convorbire (23 martie). Keitel și Zeitzler confirmă trimiterea telegramelor.

Deși era abstinent, în timpul ședințelor de lucru, Führerul îngăduia să se bea alcool în prezența sa, pentru că băutura crea optimism și înlătura îndoiala

Trecându-se la alte sectoare ale frontului, m-am retras împreună cu generalul Schörner. În salonul alăturat, acesta mă întrebă curios unde l-am cunoscut. I-am reamintit călătoria din februarie 1942 în Finlanda, la Petsamo, a corpului de atașați militari, când sub ochii noștri șeful său de stat major și-a rupt piciorul la ski pe un povârniș stâncos. Apoi i-am precizat că ne cunoscusem încă din primăvara 1938, la Berlin, unde am participat la o ședință festivă la „Haus der Flieger“ (Casa aviatorului). Și-a re-

...și Ferdinand Schörner

amintit imediat și m-a invitat la un coniac, iar apoi din „mein lieber Gârbea“ nu mă mai lăsa.

El m-a sfătuit „prieteneste“ să evit de a mai contrazice pe Hitler, care este obosit, nervos și foarte sensibilizat.

Mi-a mai spus că precizările privind primul război mondial au creat o impresie foarte bună în ce privește ofițerul român venit la OKW. I-am mulțumit pentru sfat, dar i-am spus că misiunea mea nu este să-l induc în eroare nici să-l dezinformez. Generalul Zeitzler, ca și alții din cei prezenți, mi-au repetat că, deși părerea mea era corectă, exprimarea ei a fost o imprudență. Am fost de acord, dar am arătat că fără aceasta nu ar fi dat atât de prompt ordinul de angajare a unui corp de armată în breșă. ■

CINCI CUVINTE LUNGI CÂT VIAȚA

Refugiații basarabeni în vara anului 1940

Subcomisunea Aliată de Control
din Județul Argeș

Dovadă

D-nul *Conrad Ion* cu soția *Vera*

fiul Ilie și mama soacra Mateevschi
nu este în cazul de a fi repatriat în U. R. S. S. Rusia

5 Aprilie 1945

Lt. Colonel de gardă

A. Ciurlov

MIHAI CONRAD

În zorii zilei de 28 iunie 1940 s-a trimis o directivă tuturor instituțiilor orașului Cetatea Albă, oraș liniștit, sub 40 000 de locuitori, capitala județului cu același nume din sudul Basarabiei. Directiva conținea ordinul de retragere imediată, până la prânz, a întregii administrații române, civile și militare, deoarece se hotărâse cedarea Basarabiei către U.R.S.S., în urma celui de al doilea comunicat ultimativ primit de la Moscova.

Retragerea organelor statului român urma să se facă prin C.F.R. deoarece în oraș erau maximum 40 de automobile particulare și de stat. În acest scop se cumulau toate vagoanele, de călători și marfă existente pentru a forma un imens tren în care urmau să se transporte bunurile, actele, banii și arhivele. Fiecare instituție avea la dispoziție câteva vagoane și câteva ore pentru a le umple cu bunurile ce se evacua, având și dreptul de a rezerva spații pentru lucrurile personale ale angajaților.

Haosul care domnea deja de 1-2 zile în oraș a atins paroxismul. Unii localnici se bucurau,

ieșind în grupuri pe străzi, că în sfârșit sosește „raiul”. Mulți evrei închisese obloanele magazinelor și dughenelor. Comuniștii arboraseră pe turla înaltă a catedralei ortodoxe un imens steag roșu.

Evacuarea averii statului se derula cu destulă greutate, în special în cadrul instituțiilor civile: funcționarii basarabeni cu multiple legături locale de familie sau cei ce aveau prietenii și care se decisese să rămână sub stăpânirea sovietică, se considerau acasă și nu participau la treabă.

Tatăl meu, Ion, orfan de militar (Rudolf Conrad luptase la Plevna în războiul de independență și participase la războiul balcanic, ieșind la pensie cu gradul de locotenent-colonel din Regimentul de infanterie 31 Calafat), era „regătean” căsătorit cu o localnică și se pregătea să plece. Ambii părinți erau funcționari la administrația financiară și fiind anunțați, au mers urgent la sediul instituției. Eu eram acasă, dezorientat, băiat de 11 ani, cu bunicii din partea mamei, cu unchi și mătușile care rămăneau acolo, plângând cu

toții și neștiind ce lucruri să împacheteze.

După 3-4 ore, părinții mei, obosiți, au sosit acasă. Urma să ocupăm un sfert dintr-un vagon de marfă, în locul gol lăsat de lăzile cu acte. Despărțirea de familie a fost sfâșietoare. Cine nu a trăit astfel de evenimente nu poate înțelege disperarea, lacrimile, țipetele și leșinurile femeilor. Tata îi spunea mamei: „Vera, casa noastră este undeva în România!”.

Mintea mea de copil nu înregistra doar grozăvia momentului despărțirii, ci și faptul că tata uitase să ia uniforma, sabia și decorațiile bunicului. Din cauza locului strâmt din vagon, dar în special din lipsă de timp și a spaimii că am putea scăpa trenul, am lăsat „acolo” totul: mobilier, veselă, covoare, cărți (jefuite de vecini în noaptea următoare plecării). Ne-am refugiat cu 3-4 geamantane. Primul meu paltonaș l-am primit în noiembrie 1940 din partea societății filantropice „Consiliul de Patronaj”, condusă de Maria Antonescu, soția generalului.

Trenul refugiuului era format din peste 150 de vagoane de

toate tipurile, 4 locomotive, câte una la fiecare capăt și două la mijloc. Pe fiecare vagon erau amplasați soldați cu puști, ca să apere trenul de eventualele bande de tâlhari și ei ne-au salvat, într-adevăr, viețile. Trenul a urmat un traseu de circa 200 km.

Drumul a fost parcurs într-un interval de 2 zile și 2 nopți, cu mai multe opriri îndelungate. Sovieticii parașutaseră mulți militari chiar în ziua de 29 iunie și când am ajuns în gara Bolgrad am văzut în mijlocul peronului pustiu o femeie-parașutist, masivă, cu un pistol mitralieră în mâna stângă, fluturând cu dreapta un steguleț, ca nu cumva trenul să se oprească. La una dintre opririle în plin câmp, înaintea de Bolgrad, un ofițer român (poate comandantul convoiului) a anunțat: „Toate vagoanele să-și închidă ușile, toți civilii să se întindă pe podea, toți militarii să se pregătească de ripostă – intrăm în zona bandiților.“ Într-adevăr, ceva mai târziu și-au făcut apariția grupuri de călăreți înarmați, găgăuzi, care aveau ca scop jefuirea trenului. Au urmat ore și ore de groază până când am ajuns la podul de peste Prut.

Pentru noi însă, „raiul“ era la Galați, unde, în gară, flutura tricolorul. Tot aici, trenul a fost împărțit în mai multe bucăți și cu una dintre ele am ajuns cu bine la București.

Peste o săptămână, după ce părinții mei primiseră slujbe la Pitești, s-a anunțat prin primăria locală că basarabenii refugiați sunt invitați să transmită mesaje codificate pentru rudele rămase, deoarece autoritățile bolșevice, prin serviciile lor de propagandă, anunțau

prin stațiile locale de radio-ficare că „trădătorii fugari“ fuseseră împușcați de „populația indignată“, au fost călcați de tren etc. etc. Tata a trimis la radiodifuziunea română o singură frază pentru liniștirea bunicilor, dar fără a-i deconspira: „Pentru orașul CA se comunică familiei că Ionel, Vera și Mișulică au sosit cu bine la Pitești“. Am auzit și noi acest comunicat citit la radio 2-3 zile la rând.

După intrarea României în război, am sosit la Pitești, la noi, cei ce rămăseseră în Basarabia. În timpul ocupației sovietice avusesse loc un val cutremurător de deportări. Unul dintre unchiile mei, Constantin Cehan, soțul surorii mai mici a mamei, a fost imediat deportat în Siberia, în octombrie 1940, dar a fugit din tren împreună cu un prieten, undeva în Kuzbas, la circa 2 000 km est de Nistru. I-a prins teribila iarnă 40/41. Epuizat, semidegerat umblând prin zăpada de un metru, unchiul meu nu a mai putut merge. Celălalt, mai athletic, a plecat singur, ducând cu el ultima dorință a prietenului, verigheta, cu rugămintea să i-o dea soției, dacă va ajunge în țară. A ajuns în toamna anului 1941, trecând linia frontului și a predat-o.

În 1944, odată cu armistițiul, pentru o parte a basarabenilor a început un alt coșmar. El s-a numit „Comisia aliată de control“. Era formată din câțiva ofițeri occidentali lucrând la birourile din București și în majoritate din ofițeri sovietici. Comisia avea filiale, „subcomisii“ în mai multe orașe ale țării, fiind conduse de ofițeri sovietici, iar în acel moment

misiunea acestora era în primul rând prinderea și predarea către autoritățile sovietice („repatrierea“ cum denuneau ei operația) a tuturor cetățenilor români născuți în Basarabia. Autoritățile române au ajutat în multe cazuri la ascunderea unor persoane sau „măsluirea“ unor acte pentru a-i ajuta pe oamenii disperati, care știau că vor ajunge în Siberia. Mulți însă au fost „repatriati“. Cei care dovedeau cu acte legăturile lor de familie cu „regătenii“ primeau o hârtiuță, „dovadă“ că scăpaseră. Obținerea acestei „dovezi“ devenise o problemă de viață și de moarte, fiind dorită cu disperare.

Cum tatăl meu era născut la Turnu Severin, mama scăpa de „repatriere“. Dar cu noi locuia și bunica din partea mamei, Maria Matcovschi, „un caz perfect de repatriere“. Sovieticii căutau cu precădere mână de lucru și nu bătrâni, de aceea, în cazul acestora se putea „negocia“ cu șeful subcomisiei, cedând lucruri în locul persoanei. Deoarece „repatrierea“ se făcea împreună cu toate bunurile respectivelui, persoanele și mobilierul aferent erau încărcate în vagoane de marfă.

După o discuție „cu actele pe masă“, tatăl meu și-a putut salva familia și soacra, cedând din săraca noastră avere de abia reîncropită un tablou, o masă, două scaune și o somieră. A ieșit victorios din biroul subcomisiei, purtând în mână mult dorita „Dovadă“ cu care s-a dus direct la Poliție de unde a obținut pe verso avizul de 5 cuvinte lungi cât viața noastră: „Prezentat comisiei și lăsați liberi“.

Deveniserăm definitiv cetățeni ai României, vorba lui tata: 101%. ■

Microarhiva Magazin istoric

Vaporul Lloyd austriac, la intrarea în port

Farul de la Sulina

UN NAPOLITAN LA SULINA

GIORGIO MARTONE

Pe la sfârșitul anilor '90 ai veacului abia încheiat, aflându-mă pentru o perioadă mai lungă de timp la Accademia di Romania din Roma, printre multe alte documente aflate în arhiva prestigioasei instituții, am găsit și xerocopia unui manuscris în limba italiană (125 pagini), fără titlu și fără încheiere.

La rugămintea redacției revistei Magazin istoric, dl. ALEXANDRU DUȚĂ, consilier-arhivist la Direcția Județeană Galați a Arhivelor Naționale – unde se păstrează o parte din arhiva Comisiei Europene a Dunării – ne-a pus la dispoziție datele necesare identificării autorului acestui manuscris. Numele său este Giorgio Martone. A intrat în serviciu la 1 august 1924, ca redactor al Serviciului tehnic. La 1 iulie 1932 a fost promovat în postul de ajutor contabil, iar la 1 iulie 1938 a devenit contabilul Serviciului tehnic. Un an mai târziu figura ca referent italian al Comisiei Europene a Dunării, post din care a fost revocat de guvernul regal al Italiei la 31 martie 1945.

Tatăl său, dr. Giulio Martone, a fost – începând din 18 iunie 1905 – medic chirurg,

șeful secției chirurgie și apoi director al Spitalului Comisiunii Europene a Dunării. Și-a încheiat activitatea la 16 noiembrie 1935.

Revenind la memorialistul nostru, să spunem că în 1984, la vârsta de 80 de ani, s-a apucat să-și aștearnă pe hârtie amintirile din timpul celor mai bine de trei decenii petrecute în țara noastră. Nu știm nici când și nici cum au ajuns aceste însemnări la Accademia di Romania. Valoarea lor documentară este însă incontestabilă. Prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric o scurtă selecție, în care se regăsesc câteva secvențe de viață interesante din România premergătoare Marii Uniri, dar și din perioada interbelică, încheiată prin ocupația sovietică și instaurarea regimului comunist. Intervențiile noastre sunt marcate prin paranteze drepte, iar întreruperile de text prin trei puncte între paranteze drepte.

Așadar, cum ne-a văzut un italian venit la noi la începutul secolului XX și plecat în țara lui după cel de-al doilea război mondial?

Prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU

Numele meu este Giorgio și m-am născut la Napoli la 26 august 1904, aproape de începutul secolului. Părinții mei, fiind prea ocupați în acele timpuri cu alte probleme mult mai importante, nu m-au declarat oficial la primărie decât mai târziu, respectiv la data de 5 septembrie. Numele pe care l-am primit cu ocazia venirii pe lume cred că mi s-a dat după biserica închinată Sfântului Giorgio, ce se afla în apropierea casei mele natale.

Napoli-România, via Constantinopol

Experiența mea napolitană a fost de scurtă durată, deoarece tata câștigase în acele vremuri un concurs pentru un post de vice-direktor al reprezentanței italiene în Comisia Europeană a Dunării, cu sediul în România, la Sulina [...]. Așa că, la vârsta de numai 5 luni, împreună cu mama, sora mea de 5 ani și doica noastră, Rosalia, am pornit spre Constantinopol, unde trebuia să ne întâlnim cu tata, care hotărâse să vină să ne întâmpine [...]

Nu știu exact care îmi sunt cele mai vechi amintiri din aceste ținuturi. Dar în mod sigur îmi este încă proaspăt în minte primul contact cu o școală românească, unde am învățat să fac ciucurei din lână răsucită, uneori obținând cele mai neașteptate rezultate prin combinații coloristice ciudate. Tot aici am învățat pentru prima dată, cu o ocazie specială, și cuvintele imnului național al acestei țări. Se profila o importantă vizită la Sulina, a

regelui Carol I și a soției sale, intrată în istorie cu numele de Carmen Sylva.

Capetele încoronate sosiră la Sulina la bordul unei canoniere și se îndreptară spre biserica ortodoxă pe un frumos cory de flori, lângă care noi, copiii, ne înghionteam, agitănd în aer benite tricolore și cântând imnul național. Doamnele orașului, printre care și mama, fură invitate la bordul vasului, ocazie cu care sora mea i-a oferit, emoționată, reginei române un frumos buchet de flori.

Nu îmi mai aduc aminte prea bine când am intrat la școala românească, dar înainte trecusem și prin mâinile unor educatoare franceze și engleze de la stabilimentele create pentru odraslele reprezentanților străini, și nu numai, de pe aceste meleaguri. În acest timp, familia se mărise, născându-se și fratele meu, mai mic cu aproape trei ani, pe nume Renato.

Orașul cu două lumi

Sulina, unde mi-am petrecut primii ani din viață, a reprezentat contactul cu o lume ex-

traordinară, cu un peisaj aparte. Urbea se dezvoltase pe o limbă lungă de pământ care înainta în mare, pe de o parte, iar pe de alta se mărginea cu Dunărea. În acest ținut dintre ape, primăvara, vântul ce adia ușor crea impresia unor strigate îndepărtate și suave de grație feminină. Tot aici era aproape un paradis pentru plante și păsări: liane, arbuști, nuferi albi, dar și pelicani, cormorani, rațe și găște sălbatice, lebede, becațe și multe, multe alte felurite vietăți minunate și misterioase. Iar apele ce ne înconjurau reprezentau patria sturioniilor, care veneau adesea până în apropiere de maluri, primăvara, pentru a-și depune icrele.

Orașul era împărțit în două de un impresionant spațiu verde. În prima parte, care se afla în apropierea mării, se întindea teritoriul internațional al Comisiei Europene a Dunării, cu sediul central, frumosul palat al serviciului tehnic, cu parcuri și un bătrân turn, de unde paznicul urmărea sosirea navelor, oprirea lor în rada portului, cât așteptau ca pilotul să găsească un canal liber de intrare.

Orașul, într-o gravură din 1842

Comisia europeană a Dunării

1856. Congresul de pace de la Paris (13/25 februarie-18/30 martie) adoptă o serie de măsuri privind reglementarea navigației pe Dunăre și la gurile fluviului, exprimând în esență interesele marilor puteri în această chestiune. Se creează o Comisie permanentă a Dunării alcătuită din reprezentanții statelor riverane suverane (Würtemberg, Bavaria, Austria, Imperiul otoman) și comisari ai Moldovei, Țării Românești și Serbiei, cu misiunea de a elabora regulamentele de navigație și de poliție fluvială și de a ordona lucrările necesare navigației pe tot parcursul Dunării. Un alt organism, Comisia Europeană a Dunării (C.E.D.) era compusă din reprezentanți ai Austriei, Franței, Marii Britanii, Prusiei, Regatului Sardiniei, Imperiului otoman

și Rusiei, cu sediul la Galați și care avea sarcina de a executa lucrările pentru despotmolirea gurilor Dunării în sectorul Isaceea-Marea Neagră.

1878. Tratatul de pace de la Berlin hotărăște ca România, devenită independentă, să facă parte din C.E.D., dar atribuțiile Comisiei pe porțiunea Sulina-Galați se exercită în continuare „într-o completă independență de autoritatea teritorială”, ceea ce reprezenta o lezare a suveranității românești. C.E.D., asistată de reprezentanți ai statelor riverane, primea sarcina să stabilească regimul Dunării și pe porțiunea Galați-Portile de Fier.

1881. La 16-28 mai, delegații statelor reprezentate în C.E.D. semnează un „act

Vizitatorul teritoriului internațional al Comisiei Europene a Dunării putea ajunge lesne la mare, trecând pe o limbă îngustă de pământ, prin apropierea cimitirelor (catolic, ortodox, ebraic, turc etc.). Aici, în apropierea portului, staționau și navele aflate în carantină, mai ales datorită deselor epidemii de holeră din acele timpuri [...]

Cealaltă parte a orașului, care se dezvoltase după spațiul verde, aparținea efectiv statului român. Dar erau adăpostite biserica ortodoxă română, cea greacă, moscheea turcă cu minaretul său, sinagoga, cazarma și cartierul oficialilor marinei române, piața ținută de ruși, cartierele de armeni, turci, evrei, bulgari, ruși, cu propriile lor prăvălii și cafenele.

Între cele două lumi, cea internațională și cea română, se întindea în mod evident un abis. Dar pentru noi, copiii, era o adevărată plăcere și aventură să părăsim casa și să

dăm o raită, pierzându-ne prin babilonia de rase umane, limbi și culori. În general, fiecare nație își avea propria ocupație bine încetățenită. Astfel, turcii erau brutari, armenii și evreii se ocupau cu comerțul, bulgarii cu treburile portului, femeile ruse aprovizionau piața cu verdețuri, iar soții lor cu pește, fiind specialiști în sturion și în pregătirea caviarului. Pentru aceștia din urmă, primăvara era anotimpul cel mai propice, căci se deplasau pe brațul stâng al Dunării, ne-

navigabil, ce se mărginea cu Marea Rusie, și începeau pescuitul sturionului. Elementul rus, care aparținea sectei religioase numite a lipovenilor, se afla aici încă de pe timpul Ecaterinei a II-a, nație aparte de restul populației și religiei române.

Trăsuri elegante și cai focosi

[Și alte orașe de pe malul Dunării îi trezesc amintiri memorialistului nostru. Iată ce scrie el despre Galați.] Orașul,

Debarcaderul și strada Carol

Palatul Comisiunii Europene a Dunării (1930)

adițional" prin care competența exclusivă a C.E.D. se extinde în amonte până la Galați. Poliția fluvială este pusă sub controlul unui inspector de navigație, asistat de un cancelar și mai mulți inspectori, numiți, ca și căpitanul portului Sulina, de către C.E.D. Toate aceste măsuri reprezintă noi încălcări ale principiului

suveranității statului pe teritoriul căruia își desfășoară Comisia activitatea.

1883. Conferința danubiană de la Londra (27 ianuarie/8 februarie-26 februarie/10 martie) la care participă reprezentanții marilor puteri semnatare ale Tratatului de pace de la Berlin, totodată și membre ale C.E.D., decide prorogarea Comisiei pe încă 21 de ani și extinde competența exclusivă a acesteia până la Brăila; tot ei îi revine și sarcina de a sancționa regulamentul de navigație fluvială aplicabil în sectorul Dunării în aval de Porțile de Fier și scoaterea brațului Chilia de sub jurisdicția C.E.D.

Evoluția ulterioară a acestui organism de reglementare a navigației pe Dunăre a fost profund marcată de evenimentele politico-diplomatice care au schimbat însăși configurația politică a Europei.

dotat cu unul dintre cele mai mari șantiere navale române, era o adevărată adunătură cosmopolită. A avea un mare port fluvial, diverse tipuri de industrie, multe restaurante, bodegi și cafenele și foarte frumoase cofetării. Aici era locul de întâlnire al negustorilor și al mărfurilor variate venite din multe colțuri ale lumii. Dar ceea ce impresiona cu adevărat pe călător erau trăsăturile, îmbrăcate în catifea groasă, cu roți mari și strălucitoare, conduse de ruși bine înfășurați în paltoane și șube de toate culorile – albastre, roșii, verzi, galbene. Cele mai frumoase trăsuri din toată România. Multe dintre ele aparțineau sectei ruse așa-numite a „scapetilor”, sectă cu o poveste la rândul ei foarte interesantă. Se spunea că la scapeti, primul născut era castrat și primea cu această ocazie doi cai focosi și o trăsură. Toată energia de care dispunea primul născut băiat trebuia să se canalizeze numai

asupra meseriei ce o primise prin naștere [...]

În fiecare dimineață sosea la noi acasă un turc ce ne aducea pâinea, pe care o plăteam regulat, în fiecare sâmbătă, după o socoteală ciudată. Astfel, sistemul său contabil particular, practicat poate din cele mai vechi timpuri, chiar și de egipteni, era constituit din două tăblițe de lemn, una a lui, cealaltă pentru noi, pe care însemna de fiecare dată cantitatea de pâine comandată de noi, iar la sfârșitul săptămânii se făceau adunarea și plata, după semnele înscrise pe ciudatele și greu destructibile „registre contabile”.

Alături de negustorul turc mai venea regulat pe la noi și o rusoaică, ce se ocupa de rufărie; deși obișnuia să bea foarte mult, treaba și-o îndeplinea fără preget și pată.

Dar mamei, educată la cele mai înalte școli din Florența, știutoare a limbilor engleză și franceză, a cântatului la pianul

cu coadă [...], îi lipsea cu adevărat în Sulina un mediu cultural. În lipsa altor preocupări intelectuale, ea a creat, cu acordul și sprijinul ministerului nostru de resort, un centru cultural italian, denumit Dante Alighieri, unde, în afară că se învăța limba italiană, mama organiza diverse festivități, baluri sau reprezentații teatrale. Centrul deținea chiar și o bibliotecă [...]

Tata, care, după moartea predecesorului său, devenise între timp director al reprezentanței noastre la Comisia Europeană a Dunării, își împărțea viața între sediu, prieteni, pictură, bridge și centrul cultural al mamei. Chel și preocupat continuu de înfățișarea sa nu numai fizică, era foarte pedant, schimbându-și uneori cămașa chiar și de două ori pe zi, astfel încât avea mereu nevoie să-și înnoiască garderoba cu veșminte venite direct de la Napoli, de la croitorul său personal. Folosea

multă apă de colonie, fuma ca un turc numai țigarete de lux și era în general un adevărat om de lume [...]]

Aici, în aceste locuri, mi-am petrecut copilăria aproape colonială, printre atâtea nații – englezi, francezi, belgieni, italieni, români, germani, armeni etc. [...] Societatea aceasta internațională prindea cu precădere viață când soseau, cu șurle și trâmbițe, noii reprezentanți ai statelor ce vegheau la bunul „mers” al Dunării ce ne strânsese aici. Atunci era momentul marilor baluri, la care ne era permis chiar și nouă, copiilor, să luăm parte. Îmi amintesc cu mare nostalgie de numărul imens de dulciuri care acopereau atunci uriașă masă festivă și de surâsurile amabile ale doamnelor care întâmpinau oficialitățile sosite.

În pași de dans

Era prin anul 1914 când sora mea, până atunci elevă la Napoli, se hotărî să vină în România, în timpul vacanței. Era anul în care începuse prima conflagrație mondială, dar Italia va mai rămâne neutră până în [3] mai 1915. Tata, mare patriot, a dorit să ne întoarcem în iarna 1914-1915 acasă, la Napoli, pentru a se putea înrola, ajutându-și țara la nevoie [...] Și astfel, după aproape 10 ani de sedere în România, iată-ne din nou în drum spre Italia. Era o iarnă foarte ghea, cu multă zăpadă, aceasta împiedicându-ne, de altfel, să părăsim Brăila mai bine de o săptămână. Trebuia să traversăm Austria, atunci în

stare de război. Îmi amintesc că a fost o călătorie dificilă, plină de neprevăzut [...]

Când războiul s-a terminat, bineînțeles că tata a dorit să se întoarcă în România, la vechiul post, dar mama nu dorea să-și părăsească copiii – fratele meu era la colegiu – dar nici prietenii, viața ce și-o înfiripase deja aici, în adevărata sa casă. Așa că ne-am continuat viața, în timp ce Mussolini își începea marșul său spre Roma [octombrie 1922] [...] În această atmosferă, când mama era foarte preocupată de faptul că făceam parte dintr-o *squadra* fascistă, iar tata [plecat în România] se plângea adesea de singurătate, am primit propunerea de a susține un concurs pentru a ocupa un post la Comisia Europeană a Dunării. Așa că mi-am luat zborul spre Sulina, fericit mai ales că în aceste noi condiții mă voi putea căsători cu iubirea vieții mele, Bianca, și îmi voi putea căpăta autonomia mult visată. Tata, la patru ace, m-a întâmpinat la Galați.

Primele zile din nou la Sulina fură minunate. Totul se petrecea în pași de dans, căci, după ce frecventasem o r e n u m i t ă școală de dans în Italia, toate

familiiile mă invitau la baluri și serate dansante să le cunosc progeniturile, dintre care se distanța fiica consului englez, și ea bună dansatoare; dar gândul meu zbura constant la iubirea lăsată în Italia, la Bianca. Pe lângă petreceri, am reușit să mă pun la punct și cu materiile contabile și administrative, pentru a putea susține cu succes concursul pentru Comisie. [...] Din prima încercare, am reușit să ocup postul de ajutor de contabil șef, direct colaborator al contabilului șef, Foscole [?], de naționalitate română. Și astfel a început pentru mine cea de-a doua perioadă română, de astă dată fiind adânc implicat în realitățile acestei țări în care îmi petrecusem și copilăria. ■

(Va urma)

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@all.ro

EDITURILE **ALL** VĂ RECOMANDĂ

Din colecția **ALL POLITIC**

ADRIAN PAUL ILIESCU
Introducere în politologie

Preț: 119.000 lei

Introducere în politologie

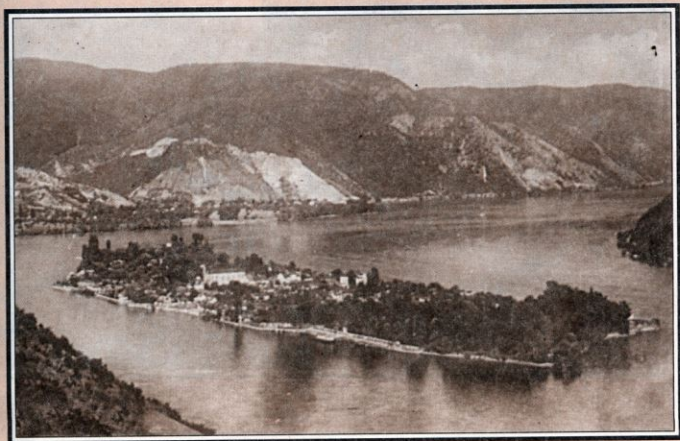
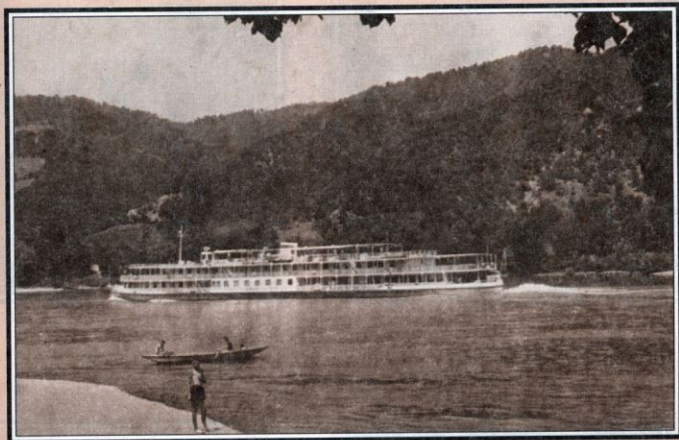
Autor: Adrian-Paul Iliescu

Din cuprins:
Politologie și ideologie
Actul politic
Problema puterii
Statul
Problema ordinii politice
Bazele organizării politice moderne
Relațiile internaționale

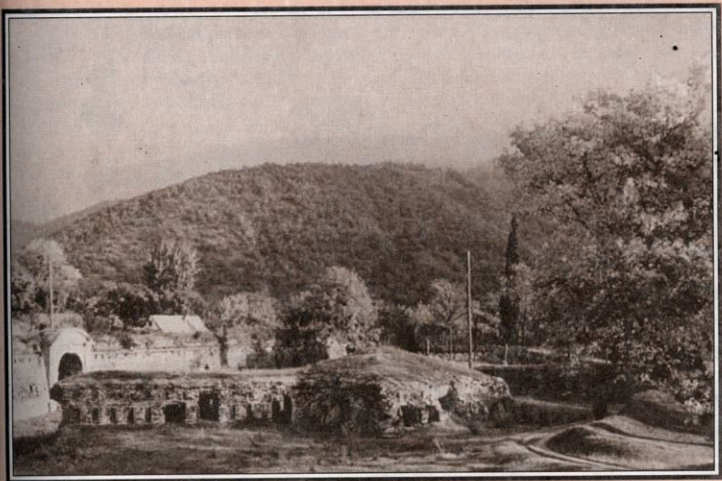
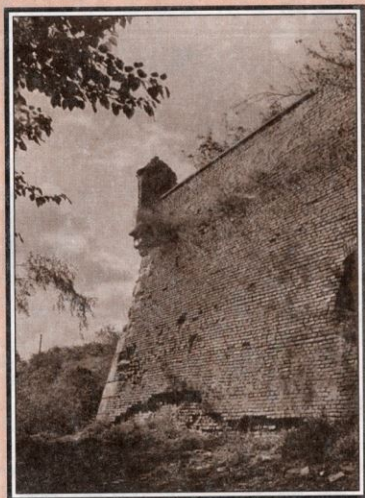
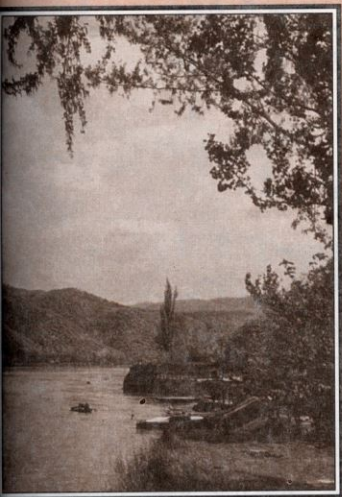
Cartea se adresează studenților, ziariștilor, oamenilor politici, celor interesați de labirintul și enigmele politicii, dar și celor dezamăgiți de politică.

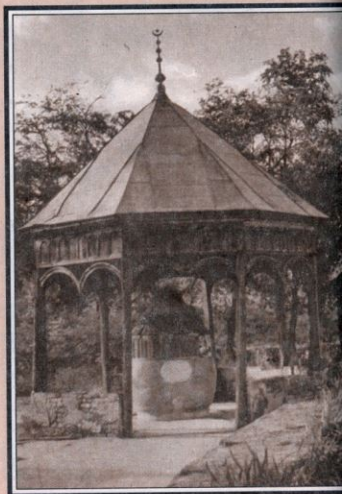
ALBUM ISTORIC

ADA KALE

MAI MULTE DESCĂLECATURI ȘI O CONTROVERSĂ

IOAN-AUREL POP

Relativ recent, dl. Ovidiu Pecican a publicat o nouă lucrare cu titlu incitant – Arpadieni, Angevini, români. Studii de medievistică central-europeană, Cluj, Editura Fundației DESIRE, 2001, 223 pagini – și cu un conținut menit cel puțin să stârnească interesul cititorilor, dacă nu chiar să-i îndemne la anumite reconsiderări ale vechilor opinii despre lumea medievală. Cartea nu iese din tipicul celorlalte scrieri istorice ale autorului, scrieri care, toate, pun în discuție concluzii consacrate ale istoriografiei, emit ipoteze îndrăznețe și, uneori, chiar ipoteze pe baza altor ipoteze. Acest procedeu eseistic, de „zbor al gândului“, este plin de riscuri, dar are și un farmec aparte, prin îndemnul imperativ la meditație, la îndoială, la reconsiderare.

Volumul în discuție este compozit, el cuprinzând sub aspect cronologic o perioadă îndelungată, anume cea a secolelor XII-XVI (or dinastia Angevinilor s-a stins în Ungaria la 1382!) și un număr de studii cu teme ca: începuturile organizării vieții românești în Oltenia, Nicolae Iorga și nobilimea românească din Transilvania, Dragoș din Giulești și Blac, fiul lui Sas, paternitatea Letopisețului unguresc, românii din Berég, nemeșii și vitejii din Moldova sau aspecte ale domniei lui Ludovic I de Anjou. Varietatea subiectelor abordate nu deranjează însă deloc, fiindcă ele sunt toate legate de interferențe româno-ungare în Evul Mediu, pe de o parte, și fiindcă autorul își expune ideile cu claritate, pe înțelesul unui public larg, chiar nefamiliarizat cu problemele speciale ale lumii medievale.

În cele ce urmează, nu ne vom referi decât la unele interpretări cuprinse în studiul care deschide volumul și care se intitulează Începuturile organizării vieții românești în Oltenia în lumina unor vechi teze ale istoriografiei române (sec. XII-XIII).

Domnul Pecican pornește de la unele scrieri din istoriografia română „cu un conținut controversat“ și care ar fi fost trecute adesea cu vederea sau discutate în mod superficial. În chip concret, autorul se referă – cum se vede din notele infrapaginale – la opere ale lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu și Dimitre Onciul, care s-au ocupat de începuturile organizării politice a Olteniei, în contextul mai larg al formării statelor medievale românești. Accentul cade însă pe Onciul, care constatare cu aproape un secol în urmă: „cea mai veche organizație românească a Olteniei“ era „originară din sudul Dunării și anterioară stăpânirii ungurești“ și-că aceasta

avea o „vagă amintire“ în tradiția noastră. Această amintire – mai scria marele istoric – trebuia căutată deopotrivă în timpul cuceririi romane, în timpul Primului Țarat Bulgar și în timpul Imperiului Româno-Bulgar al Asăneștilor. Firește, Dimitre Onciul nu avea cum să aducă argumente documentare în sprijinul opiniei sale, deoarece aceste argumente nu există ori nu s-au păstrat, dar aducea mărturii mai generale, ca instituțiile de proveniență bizantino-bulgară ale statului român și ecourile narrative destul de neclare ale unei „descălecări române“ de la sud de Dunăre.

Aceste opinii au fost receptate cu anumite rezerve în istoriografia română. Ovidiu Pecican

Piciorul podului lui Traian

Inscripția ce amintește pe Decebal „fiul lui Scorilo”

crede că rezervele de dinainte de 1918 se datorează dorinței de înfăptuire a statului național, cele din epoca interbelică pozițiilor iredentiste ale unora dintre statele vecine la adresa României și tendinței istoricilor de a apăra interesele românești, subînțelegându-se că regimul comunist a împiedicat de-a dreptul astfel de abordări. De asemenea, autorul opinează că climatul actual de toleranță, de după 1989, îngăduie „și investigarea unor teze considerate încă eretice”.

Toate acestea sunt idei judicioase și de bun simț. Este clar că, după ce din secolul XVIII încoace, românii erau cu toții aduși „forțați” exclusiv de la sudul Dunării de către anumiți autori, orice vagă susținere de către vreun român a unor idei similare era ca o blasfemie și era repede repudiată. În cazul venirii însă a unui impuls politic și chiar demografic spre Oltenia din partea Imperiului Asăneștilor, lucrurile sunt ceva mai complicate și nu credem că numai idealul național sau naționalismul românesc vor fi împiedicat în chip decisiv impunerea opiniei lui Onciul. Firește că evitarea, ocolirea sau ocultarea discuțiilor pe această temă s-au petrecut în contextul politic evocat mai sus de către domnul Pecican. Dar să vedem ce argumente invocă domnia sa.

Întâi, este reluat un text din *Letopisețul cantacuzinesc*, care se referă la un „descălecăt” medievale timpuriu. Numai că acest letopiseț este elaborat pe la 1690 și conține o parte inițială numită de Ovidiu Pecican *Legenda descălecării pravoslavnicilor creștini*, despre care ni se spune că a fost concepută prin 1323-1343 și redactată prin secolul XVI. Lăsăm la o parte aceste avataruri ciudate, nesigure și greu de verificat, spre a constata totuși că *Letopisețul cantacuzinesc* este o scriere din preajma anului 1700, compusă din multe „straturi”, foarte greu de decelat, în care planurile nu mai sunt succesive,

ci interferează, se confundă și produc pasaje aproape neinteligibile.

Partea aceasta veche din respectiva cronică care ne interesează sună astfel: „Istoria Țării Rumânești de când au descălecăt pravoslavnicii creștini, însă dintâi izvodindū-se de rumânii cari s-au despărțit de la romani și au pribegit spre miazănoapte. Deci trecând apa Dunării, au descălecăt la Turnul Severinului; alții în Țara Ungurească, pre apa Oltului și pre apa Morășului și pre apa Tisei ajungând și până în Maramurăș. Iar cei care au descălecăt la Turnul Severinului s-au tins [întins] pre supt poalele muntelui până la apa Oltului; alții s-au pogorât pre Dunăre în jos. Și așa umplându-se tot locul de ei, au venit până la marginea Necopocii”. Precizăm că am utilizat ediția critică alcătuită de C. Grecescu și D. Simionescu și apărută în anul 1960.

Din acest text, domnul Pecican trage concluzia că două grupuri distincte de români au venit de la sud de Dunăre, unul spre a se așeza în sudul Carpaților și altul care va ajunge în teritoriile de la vestul acestora, faptele petrecându-se într-un moment de după extinderea în Banat, Transilvania și Maramureș a stăpânirii maghiare. Mai precis, momentul acestei venituri a românilor din sud este fixat înainte de anii 1231-1232 (organizarea Banatului unguresc de Severin), dar după finalul secolului XII, când maghiarii atinseseră cu stăpânirea lor linia Carpaților Meridionali. După alte supoziții, deducții și ipoteze, în finalul studiului, autorul afirmă că „pravoslavnicii creștini” s-au stabilit în Oltenia cândva înainte de anul 927 (moartea țarului bulgar Simeon) sau după cucerirea Transilvaniei de către maghiari, probabil între anii 1187 și 1208, și și-au întemeiat formațiuni politice proprii încă înainte de secolul XIII. El nu spune că toți românii au migrat din sud în Oltenia, ci doar că dregătorii puși în scaunul de

la Turnu Severin și veniți din statul Asăneștilor erau de aceeași limbă, religie și etnie cu locuitorii din așezările olteneste; mai afirmă domnul Pecican că migrația românilor dinspre sud ar trebui interpretată ca efort de organizare administrativ-politică a Olteniei de către Bulgaria țarului Simeon sau/și de către Asănești. Într-un punct însă cel puțin, Ovidiu Pecican se disociază de Dimitre Onciul, care susținea că cea mai veche organizație românească a Olteniei, originară din sudul Dunării, este anterioară stăpânirii ungurești. Domnul Pecican afirmă contrariul, a nume migrarea românilor de la sud de Dunăre spre Oltenia, Banat și Transilvania după impunerea stăpânirii Regatului ungar până pe culmile Carpaților.

Astfel, indiferent de detalii, pe baza *Letopiseșului cantacuzinesc*, mai precis a *Legendei descălecării...* (parte integrantă a *Letopiseșului cantacuzinesc*), autorul nostru trage concluzia unei mișcări politico-demografice, a unei migrații de amploare a românilor de la sudul Dunării spre nord, mișcare petrecută (poate în valuri) între secolele X și XIII. În esență nu ar fi nimic spectacular într-o astfel de evoluție, fiindcă de-a lungul timpului s-au semnalat mai multe întâmplări similare, adică treceri de populație, deopotrivă de la nordul spre sudul fluviului și de la sudul acestuia spre nord.

Chestiunea pe care ne-o punem este dacă într-adevăr *Letopiseșul cantacuzinesc* exprimă ceea ce susține domnul Pecican, adică ideea unui „descălecat” românesc dinspre

sudul Dunării spre Oltenia. Lucrul ar fi de mirare și pentru că întreaga noastră tradiție medievală, sintetizată pentru prima oară în formă cultă de Dimitrie Cantemir, vorbește despre două „descălecături”: unul prim antic, din epoca romană, de la Traian, „împăratul Râmului”, de la sudul Dunării spre nord, și al doilea medieval, din secolele XIII-XIV, dinspre inter-

riorul arcului Carpaților spre Țara Românească și Moldova, aflate pe cale de a se forma, prin venirea lui Negru-Vodă din Făgăraș, respectiv a lui Dragoș din Maramureș. Noi credem că nici izvoarele citate de Ovidiu Pecican nu spun în esență altceva. Se vede acest lucru chiar de la început. Textul pare să debuteze cu o propoziție

adversativă („Însă dintâi izvodindu-se de rumânii carii s-au despărțit de romani...”), numai că această propoziție este legată de ceea ce noi numim titlul cronicii. Ca să fie adversativă — cum de fapt și este — această propoziție trebuie să se opună alteia, cuprinsă chiar în titlu: „Istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini”.

Cu alte cuvinte, autorul vrea să spună că el relatează istoria țării de la cel de-al doilea descălecat, cu toate că primele știri despre români vizează celălalt descălecat, al romanilor, prin care a fost cuprinsă întreaga Dacie, până spre Maramureș.

Această supoziție este întărită de încă un argument, extrem de serios: *Letopiseșul cantacuzinesc* a ajuns până la noi în câteva zeci de manuscrise, pe care specialiștii le-au împărțit în două grupe principale și apoi în mai multe subgrupe. În unele manuscrise din grupa a doua, din sub-

Letopiseșul cantacuzinesc, scriere din preajma anului 1700, este separat în două izvoare, pentru partea detașată creându-se o filieră ce nu poate fi dovedită, pentru a o transforma într-un izvor contemporan cu momentul considerat al venirii românilor în Transilvania

Pagină din *Letopiseșul cantacuzinesc*

grupele botezate A și O, se arată clar și direct despre care descălecat este vorba: „Însă dintâi izvodindu-se de rumâni carii s-au despărțit de la romani și au pribegit spre miazănoapte și fiind lor căpetenie mare Traian și cu fiul său Siverie...” sau „Însă izvodindu-se întâiu din Roma carii s-au despărțit din romani”. Aici nu mai este nici o îndoială: cronicarul vorbește la început, pe câteva rânduri, într-un rezumat extrem de sumar, despre primul „descălecat” al „rumânilor” din epoca romanilor, „descălecat” de la Roma, sub conducerea împăratului Traian. Cu alte cuvinte, înainte de „descălecatul pravoslavnicilor creștini” – de la care se derulează povestirea propriu-zisă din *Letopiseșul cantacuzinesc* – cronicarul spune ceva, vag și legendar, despre celălalt „descălecat” legat de numele rumânilor, cel prim, de la Traian. Firește, acei romani care au trecut atunci Dunărea cu împăratul Traian sunt numiți acum „rumâni” (desprinși de ceilalți romani și deosebiți de atunci de aceștia), în ideea că au dat naștere rumânilor. Unii dintre ei au ajuns întâi la Turnu Severin, unde după 102 se construise faimosul pod al lui Apollodor din Damasc, alții au pornit pe Olt în sus, alții pe Mureș și pe Tisa, mergând până spre Maramureș. Cei veniți la Turnu Severin – ni se mai spune – au luat-o pe sub munte până la apa Oltului, iar alții au venit pe Dunăre în jos până la Nicopole, „umplându-se tot locul de ei”.

Toată această „poveste”, în ciuda unor mărunte inadvertențe și actualizări, se potrivește foarte bine cu ceea ce știm că s-a întâmplat în Dacia prin anii 101-106 (cu precădere în timpul celui de-al doilea război dacic din 105-106), mai ales că apare menționat numele împăratului Traian. Insistența asupra Severinului este absolut normală, fiindcă acolo a fost punctul forte al înaintării romane spre inima Daciei. Se mai știe că Sarmizegetusa, capitala lui Decebal, a fost luată cu asalt din mai multe direcții și că mai multe coloane au venit radiar dinspre Drobeta

Ludovic I, regele Ungariei

prin Banat, pe văile Oltului (prin pasul Turnu Roșu), Mureșului, Jiului sau Oltului ardelean (dinspre Moldova) și că granița de nord a Daciei romane era tocmai la sud de Maramureș. Mai mult, „descălecatul” la Turnu Severin și „întinderea” de acolo pe la sud de munți spre Olt și pe Dunăre, „până în marginea Necopoci”, corespunde perfect cu înaintarea uneia dintre coloanele romane, conduse probabil chiar de împăratul Traian.

Mai toate referirile de ordin geografic din această

parte a *Letopiseșului cantacuzinesc* (toponimele, oronimele și antroponimele) corespund epocii de început a Daciei romane. Firește, contopirile de planuri și adaptările nu lipsesc, dar ele sunt inerente unor astfel de scrieri. De exemplu, *Siverie*, ca fiu al lui Traian, este un adaus legendar, introdus probabil pentru justificarea numelui Severinului. Iar referința la „Țara Ungurească” pentru evenimentele de la începutul mileniului întâi al erei creștine nu este deloc neobișnuită și nu poate deveni în acest caz un indiciu de datare. Numele de „Țara Ungurească”, pe care domnul Pecican îl ia drept mărturie, fie pentru reflexul momentului când a fost scris textul în discuție (adică *Legenda descălecării pravoslavnicilor creștini*), fie pentru realitățile relatate în text, nu are nici un fel de relevanță pentru vreo posibilitate de datare și nici chiar de „macro-datare”.

Pentru locuitorii Țării Românești și Moldovei, teritoriile Banatului, Transilvaniei, Crișanei etc. erau „Țara Ungurească”, atât înainte de 1541, cât și după această dată, adică după destrămarea Ungariei. Principatul autonom al Transilvaniei, format la jumătatea secolului XVI, este invariabil „Țara Ungurească”. Asemenea exemple se găsesc chiar în *Letopiseșul cantacuzinesc*: la 1629, Matei, aga de la Brâncoveni, cu boierii săi însoțitori pribegesc în „Țara Ungurească”, adică în Transilvania, „pre plaiul Vâlcanului, la

Hateg"; Gheorghe Ștefan al Moldovei, după mazilire, trece în „Țara Ungurească cu toată casa lui întreagă”. Iarăși Matei aga, aflând la un moment dat căte și se întâmplaseră fratelui său „Șarban logofătul”, din preajma satului Drăgănești, „trecu pre Teleajăn în Țara Ungurească”. În fine, ni se mai spune că la 1683, în vederea asediului Vienei, „Șarban-Vodă cu muntenii și Duca-Vodă cu moldovenii și Apahi Mihai cu ungurii și Tucheli groful, din Țara Ungurească de Sus” au mers să dea „ajutor turcului”. Exemplele ar putea continua, fiindcă au fost alese numai acelea referitoare la secolul XVII, când Ungaria independentă nu mai exista demult.

Prin urmare, pentru cronicar, Transilvania este invariabil, din Antichitate până în timpul redactării cronicii, „Țara Ungurească”, independent de intervalul de timp în care Ungaria a existat efectiv. Tot așa, Ungaria habsburgică, adică Slovacia cu zonele adiacente, este „Țara Ungurească de Sus”, iar ardelenii, indiferent de etnie, sunt „unguri”. Acest lucru nu este de mirare pentru limbajul epocii: Transilvania a fost câteva secole parte a Ungariei, iar conducătorii săi (voievozi sau principii), chiar și după destrămarea Ungariei, au fost mereu unguri. Prin urmare, Transilvania este numită adesea, indiferent de epocă, „Țara Ungurească”. Și noi facem astăzi de multe ori la fel, când ne referim, de exemplu, la Transilvania în epoca romană, deși numele respectiv s-a format abia la începutul mileniului al doilea al erei creștine. Prin urmare, romanii lui Traian puteau foarte bine

„descăleca” fără probleme în „Țara Ungurească”, fiindcă numele acesta este generic și general. El nu mai are nici un fel de conotație cronologică.

Textul cronicii continuă însă cu alegerea dintre „rumânii” despărțiți „de la romani” a unor boieri, „de neam mare”, numiți „banoveți”, cărora li se zicea „Basarabi” și care și-au avut

întâi „scaunul” la Turnu Severin, apoi la Strehaia și mai pe urmă la Craiova. Aici planurile sunt suprapuse și indiciile cronologice amestecate. Este întâi vechea realitate a Băniei oltene cu separația sa teritorial-administrativă, apoi „basarabizarea” unor reprezentanți ai

Băniei (la începutul secolului XVI), care ajung pe tronul Țării Românești (și, pentru legitimitate, se pretind Basarabi) și, în fine, mutarea succesivă a scaunului Băniei de la Severin la Strehaia și apoi, în fine, la Craiova. Aceste realități sau întâmplări, adesea succesive sau petrecute în timp îndelungat, devin în cronică aproape concomitente. Procedee nu este neobișnuit în asemenea produse ale genului și în cadrul memoriei colective orale, consemnate târziu în scris. În a doua parte a secolului XIX, când Nicolae Densușianu se documenta pentru a sa *Revoluție a lui Horea*, se vedeă clar cum țărani din Munții Apuseni atribuiău lui Avram Iancu fapte de pe vremea lui Horea și invers.

Peste tot și ori-când tradiția a suprapus și a confundat copios planurile cronologice și nu numai pe acestea.

Prin urmare, alegerea banoveților olteni, prin adverbul „atunec”, este mutată cu peste o mie de ani în urmă, când se desprinseseră

Privilegiul din 1223 dat de regele Andrei II, prin care se întărea mânăstirii Cârța pământul luat de la români

„rumânii” din romani, și nu invers. Pentru cronicar, faptul nu mai avea importanță, fiindcă oricum, toate se petrecuseră foarte demult. Dar menționarea numelui lui Traian, insistența asupra cetății Turnu Severin și venirea grupurilor de „rumâni” chiar pe direcțiile cunoscute ale coloanelor romane

din al doilea război dacic nu lasă nici o îndoială asupra intenției autorului de a relata despre primul „descălecat”, acela al romanilor. Acestui „descălecat” i-au fost atașate momente ulterioare, fără legătură cu el. Apoi, cum

era firesc, urmează relatarea pe scurt a celui de-al doilea descălecat, plasat în 1290 (6798 de la facerea lumii) și legat de venirea lui „Radul Negru Voievođ” din „Țara Ungurească”.
Pe baza textului de la începutul *Letopiseșului cantacuzinesc* (detașat de domnul Pecican din context și botezat *Legenda descălecării pravoslavnicilor creștini*), nu se pot face alte constatări sigure. Noi nu vedem deloc existența, în viziunea cronicarului, a două grupuri de rumâni, unul care ar fi descălecat la Turnu Severin și altul așezat pe firele de apă din Transilvania și Banat, cum ni se sugerează. Este vorba, credem noi, despre mai multe grupuri, corespunzătoare, în linii mari, coloanelor romane care au înaintat spre centrul statului dac. Singurele elemente de datare sigure sunt referirile la împăratul Traian și la Roma antică, pe care, cum s-a văzut, le cuprind în mod cert câteva dintre zecile de variante păstrate ale *Letopiseșului cantacuzinesc*. Restul este vag și legendar.

Nu excludem ca momentul „alegerii banoveștilor”, adică al organizării politice a Olteniei, să evoce în cronică un episod legat de un impuls venit dinspre Bul-

garia lui Simeon sau, mai plauzibil, dinspre Imperiul Asăneștilor. Impulsul acesta putea să fi fost deopotrivă demografic și politic și să fi rămas vag în memoria colectivă. El nu putea marca – după cum însuși domnul Pecican arată – popularea cu rumâni a Olteniei, Banatului și

Transilvaniei, ci doar o consolidare a masei românești existente. Numai că *Letopiseșul cantacuzinesc* nu ne permite să tragem asemenea concluzii ferme. De asemenea, cum notase și Onciul, întreg episodul poate să evoce originea „sar-

bească” (adică sud-dunăreană) a Basarabilor.

In letopiseșul aflat în atenție, se reflectă clar, cum era de așteptat, tradiția noastră medievală a celor două „descălecaturi”, tradiție ce corespunde celor două momente importante ale trecutului mai îndepărtat al rumânilor:

formarea rumânilor ca popor prin venirea romanilor („descălecatul de la Traian”) și formarea statului românesc („descălecatul lui Negru Vodă”). Firește, realitatea nu a avut forma schematică figurată mai sus, de aceea și cuprinderea în scris a tradiției celor două „descălecaturi” a îmbrăcat forme complexe, neclare și chiar contradictorii. Au fost, firește, și alte „descălecaturi”, de mai mică amploare. Povestea banoveștilor basarabești, cu scaunele lor de la Severin, Strehaia și Craiova, este fascinantă, dar nu a fost contemporană cu nici unul dintre cele două „descălecaturi”. În legătură cu ea, se pot, în acest stadiu, formula ipoteze, ca și acum un secol, dar nu mai mult. Iar aceste ipoteze, în care pana domnului Pecican excelează, sunt adesea binevenite, fiindcă nu fac decât să stimuleze cercetarea. ■

***În lectura lui Ovidiu Pecican,
Letopiseșul cantacuzinesc nu se mai
referă la „descălecatul” lui Traian,
ci devine o dovadă a migrării
rumânilor în Transilvania după
instalarea ungarilor acolo***

*Biserica din Strei, ctitorie
românească din secolul XIII*

Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori

Din arhiva atât de bogată a familiei Ghica am ales trei scrisori trimise de femei. Cea dintâi îi aparține Olgăi, căsătorită cu Grigore Sturdza, și adresată fratelui ei George. În scrisoare sunt evocați copiii: Catrina, moartă de mică, și Dumitru. Apoi viitoarea ei cumnată Zoe, sora ei Elena și fratele Vladimir (pentru toți vezi Magazin istoric, nr. 4/2002).

A doua scrisoare este a Elenei, văduva ultimului domnitor al Moldovei înainte de Unire, Grigore X (1849-1854) – care și-a luat singur viața –, către succesorul acestuia, Alexandru I. Cuza.

Ultima piesă este o scrisoare a Aureliei Ghica adresată lui Ion Ghica. Aurélie Soubiran (1821-1904) a venit în Țara Românească în calitate de doamnă de companie a fostei soții a lui Grigore IV Ghica (1822-1828). Unul dintre cei șase fii ai acestuia, Grigore (mort în 1858), s-a căsătorit cu ea. Văduva și-a împărțit viața între moșia Colentina de lângă București și proprietatea Lectoure (Gers) din Franța. A rămas cunoscută prin corespondența cu Al. Dumas fiul (672 din scrisorile ei se păstrează într-o colecție particulară din Franța; cele ale scriitorului n-au fost încă găsite); apoi prin cărțile publicate (toate în limba franceză): Valahia modernă. Scrisori ale unui gânditor de pe malurile Dunării, Valahia în fața Europei, Ducesa de Cerni. Principele Napoleon. Gânduri din singurătate. Aurelia Ghica îi cere lui Ion Ghica, prim-ministru și ministru de Externe după detronarea principelui Al. I. Cuza, la 11 februarie 1866, să-l ia sub ocrotirea sa pe Al. Baligot de Beyne, șeful cancelariei domnitorului căzut.

Prima scrisoare provine din arhiva Manole Filitti, celelalte de la Biblioteca Academiei, secția Manuscrise.

„N-AR TREBUI SĂ EXISTE DECÂT FII UNEI ACELEIAȘI PATRII“

GEORGETA FILITTI

Olga Sturdza către George Ghica

Ortakioi [Istanbul], 29 mai/8 iunie 1856

Adoratul și mult iubitul meu George,

Nu ți-am scris de atâta vreme și azi o fac cu greu, așa mă simt de slăbită. Ochii și capul mai ales mă dor teribil. Sarcina a fost ușoară și n-am suferit ca la prima, dar, oricum, iubite George, mi-e de-ajuns și mă rog lui Dumnezeu zi și noapte să-mi țină sănătoși cei doi copii și să nu-mi mai dea alții. Sunt clipe cumplite încât, în ciuda bucuriei ce resimți mai apoi de a avea un copil, nu mai vreau altul. Îmi sunt de-ajuns doi – numai să trăiască, e tot ce-i cer lui

Dumnezeu. Micul nostru Dumitru e un uriaș, cei doi medici care m-au asistat nu conțeneau să-l admire și să se minuneze de talia lui și mai ales de formele lui. E un copil superb. Biata moașă și obstetricianul s-au chinuit rău când a fost să-i scoată umerii, căci sunt extraordinar de lați. Închipuiește-ți că îl trăgeau așa de tare de umeri, că mă trăgeau și pe mine cu pat cu tot și numai după mari eforturi și mari dureri a ieșit. Bietul micuț a venit pe lume vânat de tot și aproape sufocat și numai cu o palmă zdravănă l-au readus la viață. Dacă l-ai vedea, iubite George, cât e de frumos!

Sunt tare mândră fiindcă-mi seamănă: are ochii și părul negru, pielea albă; cât despre

statură, e leit Grigore, cu care seamănă ca două picături de apă. Cătrina e delicioasă cu frătiul ei. Îl copleșeste cu mângâieri și pupături și vrea să-l țin tot timpul în brate și să-i dau să sugă. Nimeni să nu se apropie de frătiul ei afară de mine! Am găsit o doică foarte bună și o englezoaică excelentă pentru micul gândăcel, dar eu îl slăpesc fiindcă sarcina a fost ușoară și la doi zile de la naștere mă simt perfect. Numai că, închipuiește-ți dragă George, toanta de cameristă a uitat seara fereastra deschisă în dormitorul meu, cu transparentul tras, încât nimeni n-a băgat de seamă. Am dormit toată noaptea cu fereastra deschisă și a doua zi m-am îmbolnăvit în așa hal că am zăcut opt zile, iar doctorii, foarte îngrijorați, au făcut un consult. Mulțumită constituției mele de fier am scăpat și medicii înșiși sunt uimiți. Acum sunt bine dar tare slăbită, așa că stau în pat, dar sper ca în două trei zile, dacă totul merge bine, să mă pot mișca.

Tot ce mi-ai scris despre scumpa noastră Zoe mă bucură. Să dea Dumnezeu să fii fericit, o meriți și ți-o doresc din inimă. Socotesc, adoratul meu George, că tot ce spui de Zoe e adevărat, sunt convinsă că ai intuit corect firea ei încântătoare. Numai că e doar o copilă, încât trebuie, dragă George, să fii foarte atent cu ea după căsătorie, să-i modelezi caracterul după al tău și să-i asiguri tot ce-i trebuie. Dar aici n-ai nevoie de sfaturile mele, știi tu mai bine ce să faci și sunt convinsă că n-ai să neglijezi nimic ca să-i asiguri, dintru început, fericirea pentru întreaga viață. Spune-i Zoei că o îmbrățișez din suflet, cu dragoste de soră, și-i rămân recunoscătoare că mi-a scris. Dacă nu-i răspund e pentru că nu pot încă decât să măzgălesc niște rânduri, atât sunt de slăbită.

Săptămâna trecută, după scrisorile lui Grigore, credeam că-l voi vedea mai curând decât mă așteptam. Ai auzit, desigur, de protestul făcut de comisarul rus, generalul Fanton, care a zis că nu poate începe delimitarea Basarabiei [Congresul de Pace de la Paris, care pune capăt războiului Crimeei, hotărâ în martie 1856 și retrocedarea către Moldova a celor trei județe din sudul Basarabiei: Ismail, Cahul și Bolgrad] dacă Grigore e în această comisie, deoarece ca moldovean nu poate fi acceptat. Turcia a stăruit, declarând că Grigore a fost trimis ca funcționar turc, nu ca principe Sturdza, ci ca Muhlis pașa. După dezbateri, Rusia a răspuns că dezavuează purtarea comisarului ei. Mi se pare nemaipomenită atitudinea Rusiei și nu mă așteptam deloc la așa ceva. Credem mai curând că Turcia va ceda și am să-l văd într-o bună zi

pe Grigore venind ca moldovean! El nu poate fi decât măgulit de probitatea Rusiei; au admis un Moruzi în calitate de comisar turc atunci când au luat Basarabia și nu admiteau un Sturdza când a fost vorba să dea o parte înapoi.

Acum au început lucrările de delimitare și doar peste două luni îl voi revedea probabil pe dragul meu Grigore.

Elena mă anunță, într-o scrisoare, că a scris o carte, pe care a tipărit-o, și ar dori ca și librării de aici s-o aibă. Am să fac tot ce pot și sper să reușesc.

Dar cu tine, bunul, iubitul și dragul meu George, trăncănesc mai mult decât ar trebui, fiindcă iar m-a apucat durerea de cap. Te îmbrățișez din suflet de milioane de ori. Te iubesc, scrie-mi, te rog, mai des – scrisorile tale mă fac fericită.

Sora ta care te adoră,

Olga Sturdza

Mama îți trimite salutări. E bucuroasă să vadă că n-o uiți în nici o scrisoare – mai ales acum când ai alte lucruri în cap. Sărutări dulci dragului meu Vladimir.

Elena Ghica către Alexandru Ioan Cuza

14 februarie 1859

Nicé lângă Melun,

Seine et Marne

Alteță Serenismă,

Aflând de urcarea voastră pe tron, inima mea frântă s-a simțit cuprinsă de fericire. Deși n-am avut, cred, privilegiul de a vă fi văzut vreodată, vă știam de multă vreme. Dragul și atât de regretatul meu soț mi-a făcut elogiul frumozelor voastre însușiri, a principiilor voastre și a devotamentului pentru persoana lui și pentru cauza națională. Nefericitul principe Ghica, pe care l-ați urmat la tron, își amintea totdeauna cu emoție de plecarea din Galați, în 1856, saluturile mișcătoare de despărțire ce i s-au făcut

Grigore Alexandru Ghica, domnitorul Moldovei, litografie

și strângerea de inimă resimțită când s-a urcat pe vapor, după ce v-a îmbrățișat. Azi ar fi fost fericit! O frumoasă victorie a Alteței Voastre Serenisime. Să dea Dumnezeu, principe, ca domnia voastră să fie scutită de tribulațiile ce prea adesea însoțesc sfânta misiune ce providența și stima generală ne-o încredințează. Fie ca toți compatrioții noștri să se pătrundă de ideea sfântă că vă datorează concursul în loc să paralizaze cinstitele și generoasele voastre intenții printr-o opoziție sistematică, ce n-ar putea fi decât dăunătoare viitorului țării și ar provoca o amară tristețe. Toate inimițele de grup s-ar cere convenit să înceteze după frumoasele voastre cuvinte: „N-ar trebui să existe decât fiii unei aceeași patrii”. Ar fi fost și dorința cea mai fierbinte a răposatului principe Ghica, a acestor nobile victime, atât de laș insultată și copleșită de amărăciune datorită cuvintelor de despărțire pamfletare ce i-au săpat mormântul. Istovit de luptele ce a trebuit să poarte, nu mai dorea puterea. Nu nădăjduia decât să vadă administrația țării sale în mâini onorabile, să-i asigure prosperitatea viitoare. Strădanțiile sale au fost mari ca s-o facă să intre pe calea progresului, unde de aici înainte Alteța Voastră Serenisimă o va menține și o va face să înainteze rapid. Astfel, în cumplita nenorocire ce m-a lovit, e o consolare trimisă de Dumnezeu să n-am defel a mă teme pentru memoria soțului meu iubit. Sunt convinsă că Alteța Voastră Serenisimă se va face respectat, pe cât o merită de a fi.

În speranță, principe, că veți primi urările mele prea sincere de fericire a domniei voastre, îndrăznesc să vă rog să vă amintiți uneori că la 800 de leghe de țara lor se află doi tineri orfani ai nefericitului principe Ghica. Ei n-au alt sprijin decât pe mama lor împotriva nedreptății, legea și bunăvoința Alteței Voastre Serenisime. Sper

Grigore Sturdza, alături de sultanul Abdul Medjid, în timpul Războiului Crimeei, cromolitografie de G. Bartsch

Principele Grigore Gr. Ghica la plimbare cu trăsura, 1844, acuarela de Charles Doussault

că nu li-l veți refuza, în amintirea bietului lor părinte care, fiind principele dumneavoastră, v-a fost prieten și vă prețuia mult. Îngăduiți-mi să-mi întăresc această speranță și să mă consider, a Alteței Voastre Serenisime, prea umilă și prea devotată,

princesă văduvă Ghica

Aurelia Ghica către Ion Ghica

[post 11 februarie 1866]

Principe,

Iau asupra mea, fără să mi se fi cerut, fără a ști dacă rănesc sentimentele voastre, ca să vă recomand un om față de care am impresia că există păreri preconcepționate de animozitate, iar el e profund nefericit fiindcă a fost de bună credință, un adevărat francez [în text: champenois - n.n.]. E vorba de Baligot. Luați-l sub protecția voastră pe cât vă e cu putință. Știu că se încrede cu putere în dumneavoastră grație lui Ion Bălăceanu și doar ca să ne rămână îndatorat mă alătur tuturor spuselor în favoarea sa. Încrederea e o chestiune de instinct. În această învălmășire de evenimente, m-am simțit la adăpost îndată ce am văzut numele dumneavoastră. Era ca un liman de liniște și forță deasupra furtunii, această putere blândă și liniștită, proprie firilor desăvârșite. Mi-am reluat astfel viața obișnuită, știind că se poate dormi în tihnă cîntuți dumneavoastră la cărmă. Cînt o veți avea în mână, sunt liniștită. Nu mi-e teamă nici de manevrele nestăpânite, nici de entuziasmul încrezător. Unele nume sînt un standard, altele un program; altele, în fine, o taină cuprinzând tot ce acumulările și revelațiile îi conferă omului. De acolo țâșnește lupta și adevărul atunci cînd o deschizi. Știu că de aici ține acel sesam al necăii misterioase.

La revedere, iubite principe,

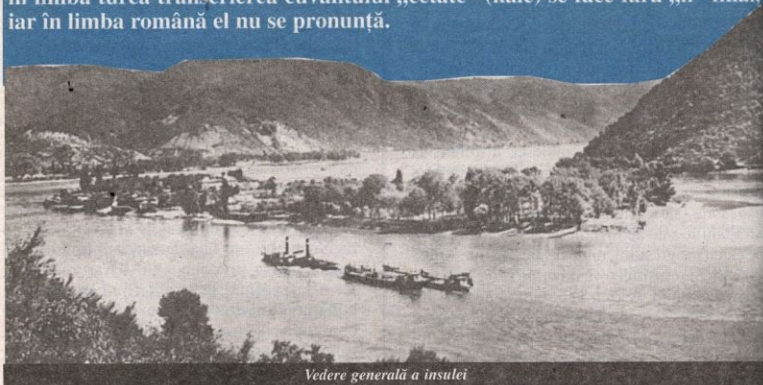
Păstrați taina rugămintii mele. Să facem binele în tăcere.

A dumneavoastră afectuoasă,

Aurelia Ghica ■

Cititorii întreabă, istoricii răspund

La sfârșitul anului trecut, primeam, prin poșta electronică, un mesaj de la cititorul nostru Petrișor Urucu. El ne semnala lipsa unor surse accesibile de informare în limba română despre trecutul insulei Ada Kale. Am publicat această scrisoare în numărul din luna decembrie al revistei, la Dialog cu cititorii. În curând, mai mulți colaboratori ne-au trimis propuneri de a se angaja să ne scrie pe subiect. Au sosit chiar și două texte despre Ada Kale. Pe acestea două le publicăm acum, sperând că în acest fel răspundem curiozității cititorului nostru. Precizăm că am folosit ortografia Ada Kale și nu Ada Kaleh, pentru că în limba turcă transcrierea cuvântului „cetate” (kale) se face fără „h” final, iar în limba română el nu se pronunță.

Vedere generală a insulei

ADA KALE, AMINTIREA DE SUB APE

M.C. SĂVULESCU

Doar cei mai în vârstă își mai aduc aminte, poate, de farmecul petecului de pământ din mijlocul apelor Dunării, abia scăpate din chingile Cazanelor. „În mijlocul apelor ce păreau și ele încremenite de atâta frumusețe, silueta insulei, cu terasele-i suprapuse, se profila în decorul solemn al munților ca o continuă rugăciune îndreptată spre cer” – scria

imamul Ali Ahmet, în cartea sa apărută în anul 1934. Măslini sălbatici, smochini, castani, migdali, chiparoși, leandri, trandafiri și livezi de pomi fructiferi, un colț de rai.

Și într-o bună zi a anului 1969, apele Dunării supraînălțate din cauza ridicării barajului hidrocentralei Porțile de Fier au înghițit insula, aducându-i pacea

veșnică. Pentru că istoria ei nu a fost întotdeauna una pașnică.

Aflată la aproape un kilometru în aval de Orșova, cu o lungime de 1 750 m și 400-500 m lățime, insula Ada Kale era cheia trecerii dintr-un bazin hidrografic al Dunării în altul. Unii istorici au mers până la a-i compara rolul cu cel al Gibraltarului, ceea ce este, evident, o exagerare.

Numele insulei a diferit în funcție de epocă și de cei care au stăpânit-o. Pe o hartă din anul 1716 apare denumirea de insula Carolina; la 1739 i se spunea Orșova Nouă. Pentru otomani, ea era Ada Kale (Insula Cetății ori a Fortăreței) sau Ada-i Kebir (Insula Mare).

Despre începuturile insulei s-au păstrat legende pline de fantezie. Primele atestări documentare ale rolului ei militar le avem din secolul XV. În jurul anului 1444, în vremea lui Iancu de Hunedoara, s-au ridicat aici cele dintâi fortificații.

După dispariția regatului ungar, în urma bătăliei de la Mohacs (1526), otomanii au devenit stăpânii zonei și ai insulei vreme de peste un secol și jumătate.

În anul 1688, Transilvania trecea, practic, sub autoritatea împăratului austriac, fapt consfințit prin Diploma leopoldină din 1691. Trupele imperiale au luat, treptat, în stăpânire noul teritoriu. Mareșalul locotenent, contele Veterani, ne-a lăsat o mărturie scrisă a confruntărilor dintre trupele sale și cete de oșteni turci care se retrăgeau pe Dunăre, dinspre Belgrad, în august 1688. Veterani se afla cu trupele sale în zona Orșova, când a primit vestea că se apropiau câteva sute de bărci. „Auzind această știre, am dat ordin să se pună mâna pe arme și am chemat în insulă [Ada Kale] care se afla între noi pe baronul d'Erbeville, cu 500 de călăreți și tot atâția pedestrași, luați pe crupă, indicându-le locul unde ar putea stingeri trecerea bărcilor. Dar cursul apei era atât de repede, că am

renunțat să le mai oprim, deși acel colonel și locotenentul său și-au îngroșat rândurile cu armată proaspătă, mai pricepută. S-a făcut totul cu bună chibzuință, dar nimic n-a fost în stare să împiedice trecerea bărcilor.“

Otomanii au trecut, imperialii au rămas, dar nu pentru multă vreme, de această dată. Prin Pacea de la Karlowitz (26 ianuarie 1699), Transilvania era, și oficial, cedată Vienei, dar Banatul și insula Ada Kale rămăneau în stăpânirea otomană. Conștienți că vor urma noi confruntări, otomanii au adus în 1716, spun unele surse, 4 000 lucrători din Țara Românească să ridice fortificații.

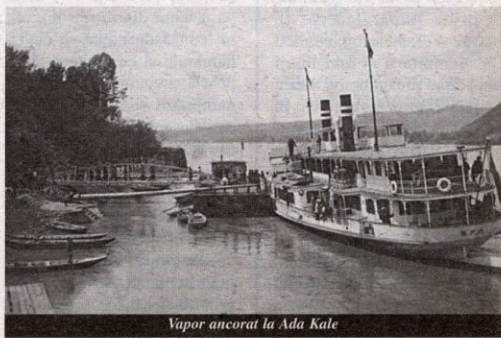
În 1716 izbucnește un nou război. Sub conducerea prințului Eugeniu de Savoia, în anul 1717, armata austriacă ocupă o zonă largă, ce includea, pe lângă cetatea Belgrad și insula Ada Kale. Peste un an, Pacea de la Passarowitz consfințește intrarea Banatului (și a insulei) în stăpânirea împăratului austriac. Același Eugeniu de Savoia a hotărât ridicarea pe insulă a unei puternice fortificații, în

stilul cunoscut sub numele arhitectului Vauban (o cetate similară se păstrează la Alba Iulia) cu bastioane în colțuri, ce au căpătat numele unor comandanți ai armatei imperiale. La capetele insulei au fost amenajate două întărituri legate de cetate prin canale subterane.

Asediu după asediu

Secolul XVIII a fost marcat de mai multe războaie purtate între imperiile otoman și austriac. Iar insula Ada Kale a fost, în mai multe rânduri, o miză. Astfel, în cursul conflictului izbucnit în anul 1736, insula a fost supusă unui îndelungat asediu. El ne este descris de cronicarul otoman Mehmed Subhi.

Fortăreața era puternică, cronicarul vorbind de „inaccesibilitatea trecătorilor și scărilor cetății respective, precum și trăinicia interiorului și exteriorului ei“. Oștenii otomani însă nu s-au lăsat intimidați. „În felul acesta, cetatea mai sus amintită a fost asediată, fără piedici, în diferite părți ale ei și este presată, iar

Vapor ancorat la Ada Kale

dușmanii cei josnici sunt nimiciți și distruși, zi și noapte, cu lovituri de ghiulele și cu grenade scânteietoare”.

Îndârjirea asediatorilor era determinată de faptul că oastea otomană care urma să asedieze Belgradul nu putea primi proviziile necesare dacă nu era cucerită insula de pe Dunăre. „Astfel, renunțându-se de a se mai porni la asediarea Belgradului, au depus eforturi și străduințe spre a pregăti și a completa cu un ceas mai devreme armele trebuincioase pentru cucerirea și supunerea cetății Ada Kale și și-au propus să pornească într-acolo cu toată oastea purtătoare de noroc, dacă va fi nevoie...”.

Apropierea unor trupe austriece și panica provocată în rândul trupelor otomane au făcut să nu mai fie „cu puțină asediarea cetății respective [Ada Kale] de nevoie...”. Comandantul trupelor otomane din zonă a fost schimbat și acesta a reluat asediul cetății Ada Kale. „Măria-sa serdarul suprem [marele vizir Yegen-Mehmed pașa] cel curajos a depus numaidecât străduințe și eforturi pentru asediarea și forțarea dușmanilor cu toate tunurile și cu mortierele aflate la ordia împărătească. În fiecare zi el stătea împreună cu toți demnitarii și mai marii împărăției sub umbrarul așezat în fața cetății respective, în partea Cladovei. El a desemnat pe valii de acuma de Diyarbekir, măria-sa vizirul cel amintit mai sus, Ali pașa, cu oștile sale de poartă și cu 25 de tunuri, 15 hambrale și cu zainii și cu timarioții sangeacului Salonic și l-a trimis mai sus de umbrarul amintit, în apropiere de locul întărit

Mitcul orient de pe Dunăre

Farmecul natural al insulei, asemuită „cu un imens coș de flori ce plutește pe luciul apei Dunării”, cetatea ce i-a dat și numele, exotismul populației au făcut ca Ada Kale, mai ales în secolul XX, să prezinte un interes turistic aparte. Acest aspect a fost confirmat de către unul din ultimii ei vizitatori, care nota în cartea de impresii, la 28 martie 1969: „Cu ocazia mutării arhivei moscheii, îmi exprim regretele și părerea de rău că această frumoasă insulă trebuie să dispară sub apă. Am petrecut multe ore frumoase cu oamenii de pe insulă, care sunt atât de ospitalieri.”

Vizitatorul de oriunde putea întâlni în acest „mic orient pe Dunăre” pe barcagiul care încă mai purta fes, femei mai vârstnice credincioase feregelei, ce le acoperea întreaga făptură și care, misterioase pentru trecătorul străin, traversau cu pași mărunți și rezezi străzile înguste până la fostul bazar. Aici te întâmpinau tarabele încărcate cu zaharicale, unde mulți insulari vindeau vizitatorilor dulceturi parfumate de trandafiri sau smochine ce creșteau din abundență pe insulă, te îmbiau cu baclavale siropoase, halviță, acadele și renumitul rahat cu alune lokum. În bazar se puteau cumpăra diferite obiecte cu marca *Ada Kale*, spre amintirea trecerii prin aceste minunate locuri. După ce se vizitau catacombele cetății, bazarul, mormântul lui Mischin Baba, urma neapărat și locul cel mai vizitat de pe insulă, Gemia.

Între personajele reprezentative din Ada Kale imamul – învățătorul Ahmet Ali făcea o notă distinctă. El a scris o monografie a insulei, publicată în 1937. Alături de acesta se numără și Ali Kadri, devenit om de afaceri ce a avut inițiativa înființării Societății „Musulmana” și a întreprins alte activități cu caracter lucrativ care aveau menirea de a crea un climat economic propice dezvoltării turismului, creând locuri de muncă pentru insulari. De-a lungul timpului, pe insulă s-au aflat: D. Bolintineanu, I. Ghica, N. Bălcescu, Carol II, Mihai I, N. Iorga, C. S. Nicolăescu-Plopșor.

cunoscut sub denumirea de șanț, iar pe măria-sa Mârza pașa, unul dintre mirimirani, tot cu 25 de tunuri și cu 15 hambrale și cu oștile sale de poartă, precum și cu tunarii și hambragii și cu alte cete de oști, desemnate în suita sa, l-a trimis la locul numit Mănăstire, aflat dincolo de șanțul cel pomenit mai sus. Afară de faptul că el i-a pus și i-a așezat pe toți în metereze, și măria-sa comandantul de oști de pe malul celălalt a pus și el cu grijă, din loc în loc, în metereze pe ienicerii Înaltei Curți și pe

gebegii și pe tunari, precum și oștile egiptene și celelalte cete de luptători de sub comanda sa.”

Deși cetatea a fost intens bombardată, „afurisiții cei josnici, arătând împotrivire, nu voiau să predea cetatea, iar fluviul Dunărea, aflat la mijloc, împiedica atacul oștilor musulmane”.

Primul asediu durase 45 de zile. Cel de al doilea s-a întins pe parcursul a 24 de zile. „Dar, fiind cu neputință de cucerit și de supus cu asediu de la distanță și fără iureș o ase-

Bazarul Oriental

După anul 1960 locuitorii au fost nevoiți să părăsască din locurile natale. Autoritățile românești au acordat asistență de specialitate în vederea salvării și conservării unor aspecte, monumente și mărturii de cultură și civilizație ce urmau să dispară sub apele lacului de acumulare al hidrocentralei. La Muzeul Regiunii Porților de Fier s-a constituit un fond unic și valoros ce ilustrează civilizația turco-musulmană din insulă. Aici se valorifică expozițional *Fondul Ada Kale* într-o expoziție, cât și într-o secțiune a expoziției de la punctul muzeistic amplasat la Hidrocentrala Porțile de Fier. Merită să amintim că alte aspecte legate de insula Ada Kale, precum arhitectura militară a fostei cetăți, cimitirul musulman, mormântul lui Mischin Baba pot fi vizitate pe insula Șimian (5 km aval de Drobeta Tr. Severin), unde au fost strămutate, respectând un cadru natural asemănător cu cel inițial.

Muzeograf Varvara M. MĂNEANU

menea cetate, care avea fel de fel de fortificații, a fost nevoie să se treacă, cu ajutorul celui dător de sprijin, la pregătiri în această privință și la luarea unor măsuri și s-a început strângerea și pregătirea celor necesare pentru iureș [...] au fost pregătite toate armele și munițiile trebuincioase și s-au înarmat. De asemenea, s-au pregătit și completat dintre ambarcațiunile de fluviu, șaiicile flotei împărătești și corăbiile numite Kandjabaș și üstü ačık și celelalte feluri de corăbii, pe care urmau să se

îmbarce luptătorii musulmani în momentul plecării și atacului. Toți au fost trimiși să treacă în partea de sus, prin fața cetății, fără să ia în seamă tunurile și puștile dușmanilor. După aceea, invocându-se ajutorul și sprijinul lui Allah, s-a hotărât să se facă iureș în ziua de joi...”

Bombardamentele otomane au provocat distrugeri mari fortăreței. Apărătorii au fost siliți să ceară capitularea. „Câțiva căpitani și ofițeri de ai lor s-au grăbit să iasă spre partea unde se afla sus-numitul

serascher-pașa și au arătat că vor preda cetatea amintită mai sus, cerând iertare pentru sufletele și averile lor.” Cronicarul ne prezintă actul încheiat cu acea ocazie și care le garanta – spune el – posibilitatea apărătorilor de a se retrage, cu demnitate, din fortăreață și a ajunge în siguranță la ai lor.

„Dar cererea de iertare a dușmanilor cei nenorociți fiind o viclenie și plănuire pentru salvarea de asediu a unui general nenorocit, care era unul dintre rudele primului-ministru al Austriei și care, în clipa înfrângerii taberei nenorocite [a austrieșilor] la Orșova, neputând să meargă spre Mehadia, fugise în cetate, în clipa în care s-au aranjat chestiunile privitoare la pace, ei l-au trimis pe mai sus arătatul, travestit în olac și cu unele scrisori, la măriș-sa sus numitul serascher-pașa spre a fi trimis la Timișoara, iar după îndeplinirea acestei pricini, potrivit dorinței lor, urmau să se răzgândească și să renunțe la cererea de iertare. Astfel, ei se gândeau să înceapă iarăși să închidă și să astupe poarta cetății și să înalțe de pe turnuri steagul dușmăniei.”

Șiretlicul nu a mers, generalul austriac a fost aruncat în temniță, iar apărătorilor li s-a trimis vorbă că trebuie să predea cetatea până a doua zi.

La 15 august 1738, cetatea s-a predat. Peste două zile, marele vizir „împreună cu toți demnitarii și aianii împărăției, urcându-se în fregatele pregătite, s-au dus cu cea mai mare glorie și demnitate în

Vedere spre geamie de la cetate

insula pomenită mai sus, s-a așezat sub umbra cortului instalat pe parapetul cetății, iar după un timp oarecare de odihnă, a vizitat și a privit toate turnurile și crenelurile și întăriturile și depozitele de muniții și celelalte locuri ale ei [...]. După aceea, s-au depus eforturi și s-a arătat grijă pentru pregătirea și orânduirea de Kapıkulu [oști imperiale] și oști localnice în vederea reparării locurilor dărmate de tunuri și de hambrale [...]. De asemenea, depunându-se strădanie ca biserica dinăuntrul ei să devină geamie sfântă, s-a pus mihrab și mimber [...]".

Prin Pacea de la Belgrad (18 septembrie 1739), Serbia și insula Ada Kale reveneau sub stăpânirea Porții.

În 1791, insula și-a schimbat iarăși pentru scurtă vreme, stăpânul. Imperialii o cuceresc la 4 august; pentru ca în urma păcii de la Șiștov, în

me, de batalionul de voluntari (panduri) condus de Tudor Vladimirescu, care participa de partea Rusiei la un nou război contra Imperiului otoman.

La 25 mai 1878, garnizoana otomană a părăsit insula, iar a doua zi au debarcat trupele austro-ungare. În spatele acestei rocade au stat interesele celor două mari imperii, care nu voiau ca noile state apărute în zonă să controleze traficul pe Dunăre. În consecință, problema insulei Ada Kale nu a fost discutată la Congresul de la Berlin, din acel an. Printr-o înțelegere realizată între Imperiul otoman și cel austro-ungar, Ada Kale rămânea sub stăpânirea primului și sub protecția armată a celui de al doilea.

La 2 septembrie 1885, Ministerul de Război austro-ungar a hotărât ca statutul insulei să fie cel de „garnizoană deschisă”, ceea ce însemna

aceeași lună să se reîntoarcă la Imperiul otoman. La 6 octombrie, trupele imperiale părăseau insula.

Vreme de aproape un secol, situația a rămas neschimbată. Este adevărat, în condițiile evoluției artei militare și a armamentului, insula și-a pierdut treptat importanța strategică. Să mai amintim doar că în anul 1810, insula Ada Kale a fost ocupată, pentru scurtă vreme,

posibilitatea vizitării ei „de oricine și oricând”.

Dulce odihnă pentru suflet

După intrarea României în primul război mondial, Grupul „Cerna” a ocupat, la 19 august 1916, pentru scurtă vreme, insula Ada Kale. Ea avea să revină României prin Tratatul de Pace semnat cu Turcia la Lausanne, la 24 iulie 1923.

Vreme de sute de ani, izvoarele nu au consemnat aproape nimic despre locuitorii pașnici ai insulei. Despre farmecul comunității turcești s-a scris mai ales după primul război mondial. Ea nu era mare: 500-600 musulmani în 1923, 680 în 1937 și 500 în 1961.

Să încercăm o plimbare imaginară pe insula aflată de apele Dunării, folosindu-ne de scrierile unui Mihai Tican Romano sau ale fostului imam, Ahmet Ali.

Călătorul ajungea cu barca, de la Orșova, sau cu vaporul Navigației Fluviale Române, de la Turnu Severin. Și alte societăți – precum D.D.S.G. (austriacă) sau M.F.T.R. (ungară) – aduceau călători în pitoreasca insulă. Debarcaderul era amenajat pe ruinele fortăreței de odinioară. Poteca flancată de castani, pe care ne urmărim călătoria, trecea pe lângă pichetul de grăniceri, pătrundea într-un parc unde se vedeau alte ruine ale cetății și mormântul lui Mischin Baba, considerat protectorul insulei. Descendent dintr-o dinastie din Buhara, el renunțase la tron și alesese să trăiască la Ada Kale, pentru că, spunea el, „insula aceasta a fost făcută de Allah

pentru a da bunătațe gândurilor și dulce odihnă sufletului omenesc".

Urmând poteca, ajungem la prima poartă a cetății, scobită în zidurile fortificațiilor. Pătrundem astfel pe ulița principală, trecem pe sub alte bolți și ne apropiem de atelierele pentru prelucrarea tutunului și fabricarea țigărilor și trabucurilor de Ada Kale, faimoase la vremea lor. De o parte și de alta a uliței principale, în centrul insulei, se aflau prăvăliile ce formau bazarul. Aici se vindeau dulciuri și suveniruri. Tot aici se aflau două restaurante și nelipsitele cafenele.

Pe insulă funcționau un gimnaziu și o școală de meserii, unde se învățau meșteșugul țesutului covoarelor, croitoria și menajul. Peste drum se ridica uzina electrică, pusă în funcțiune în 1934, de Societatea „Musulmana”. Cu doi ani înainte, insula fusese declarată stațiune balneoclimaterică.

Geamia funcționa în clădirea unei foste mănăstiri de călugări franciscani. Transformarea lăcașului s-a

produs, cum am văzut, după cucerirea insulei de către otomani, în 1738. Mândria geamiei era un imens covor cu motive orientale (avea dimensiunile de 15 x 9 m și o greutate de 480 kg), un dar al sultanului Abdul Hamid II (1876-1909). La intrare, un chioșc frumos adăpostea un bazin și pompele de apă, la care credincioșii musulmani își spălau ritual mâinile și picioarele. O inscripție preciza că bazinul fusese construit în anul 1913 de către doi binefăcători: Ahmet Ateșci și Teofik Süleyman.

De la geamie, ulița ne ducea la cimitirul în care se găseau inscripții începând cu anul 1639.

În mahalaua turcească, cu străzi înguste, casele erau construite în mijlocul grădinilor și înconjurare cu gar-

Debarcader

duri înalte, pentru a le feri pe cadâne de privirile străinilor.

Tot din anul 1913, pe insulă a funcționat și o bibliotecă populară, mutată în 1937 în clădirea Hotelului „Mehmed Șah”. Prin grija statului se construise un dispensar medical, o cooperativă de consum, o bancă populară, o brutărie și o agenție poștală.

Pentru a sprijini comunitatea locală, statul român a acordat și menținut o serie de facilități care permiteau achiziționarea unor alimente de bază și a unor produse, precum și dreptul exclusiv de a introduce și desface anumite produse, pentru care existau scutiri de impozite și taxe vamale.

Aici se încheie călătoria noastră pe insula ce a dispărut înghițită de apele Dunării. ■

Ruinele cetății Ada Kale

La sfârșitul anului trecut, o foarte frumoasă expoziție prezenta vizitatorilor Muzeului Național de Istorie o imagine cu totul nouă a culturii Gumelnița. L-am rugat pe unul dintre organizatorii acelei manifestări să reînvie pentru cititorii revistei Magazin istoric acea lume.

CIVILIZAȚII DISPĂRUTE: GUMELNIȚA

Dr. RADIAN-ROMUS ANDREESCU

Epoca neolitică sau epoca pietrei șlefuite este o denumire convențională din veacul al XIX-lea, pornind de la materialul și tehnica în care sunt lucrate o parte a uneltelor.

Concepția materialist-dialectică asupra istoriei a simplificat și denaturat percepția, denumirea de orânduire a comunei primitive fiind o dovadă. Neoliticul era perceput ca un fel de comunism primitiv, coordonatele societății fiind „proprietatea comună asupra mijloacelor de producție”, relațiile de ajutor reciproc și colaborare, egalitarismul. Toate aceste aserțiuni, dictate de rațiuni ideologice, aveau foarte puțin de-a face cu realitatea științifică schițată de cercetările arheologice.

Odată fixate asemenea canoane simpliste, realitățile unei lumi fascinante au fost practic eludate, ele fiind accesibile

numai unui număr restrâns de specialiști. Paradoxal, dar urmările se perpetuează până astăzi, epoca neolitică fiind în continuare necunoscută publicului și, din păcate, chiar mediilor educaționale. Foarte rar, cu ocazia unei descoperiri mai deosebite, ea revine în atenție, pentru scurtă vreme.

Apărut în Orientul Apropiat în mileniul VIII î. Chr., neoliticul s-a difuzat treptat ajungând prin mileniul VII î. Chr. și pe teritoriul țării noastre, marcând începuturile civilizației europene.

Atunci au apărut așezările stabile, unele foarte mari, cu o arhitectură specifică în lemn și lut.

**În
avangarda
Europei**

Relațiile omului cu mediul în-

conjurător s-au schimbat prin apariția unor noi ocupații: agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile: olăritul, prelucrarea pietrei, a osului, cornului, metalurgia aramei, torsul, țesutul.

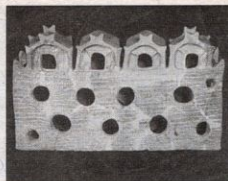
În lipsa izvoarelor scrise, cercetările arheologice nu oferă date suficiente despre organizarea socială sau politică a societății. Este sigur că exista o ierarhizare socială, fapt dovedit de descoperirile din necropola de la Varna, Bulgaria, unde, pe lângă morminte fără, sau cu foarte puține ofrande, au fost descoperite morminte cu un inventar bogat, inclusiv obiecte de aur (în mormântul nr. 43 aparținând unui bărbat erau piese de aur în greutate totală de 1,5 kg).

Sud-estul Europei a fost prima regiune a continentului care a cunoscut noul mod de viață. Faptul va face ca această parte a Europei, inclusiv România, să fie, timp de peste două

milenii și jumătate, în avangarda civilizației europene. Avansul civilizațiilor de aici, atât tehnologic cât și artistic, este clar demonstrat de descoperirile arheologice.

În cadrul neoliticului românesc un loc aparte este ocupat de o civilizație numită convențional Gumelnița (după numele sitului de lângă Oltenița, unde au fost descoperite primele vestigii în anii 20), care ocupă sud-estul României, centrul și estul Bulgariei, atingând țărmurile Mării Egee. Din punct de vedere cronologic se plasează în mileniul V î. Chr., aparținând perioadei finale a neoliticului (cunoscută sub numele de eneolitic datorită folosirii pe o scară mai mare a uneltelor de aramă), fiind contemporană cu bine cunoscuta cultură Cucuteni.

rezultatul fiind o movilă artificială care include în ea vestigiile materiale ale mai multor generații, însumând sute de ani de evoluție culturală. Locuințele din lut și lemn, unele de dimensiuni mari, peste 100 m², aveau una sau mai multe camere, în care se aflau diverse amenajări interioare, precum lavițe, banchete, vetre sau cuptoare. Periodic podelele și pereții erau refăcute și au fost descoperite urme ale unor împletituri vegetale așternute pe jos sau pe lavițe.

În așezările gumelnițene au fost descoperite semințe de cereale – grâu, orz, secară, leguminoase –, mazăre, linte, dar și de fructe, precum prunele, porumbarul și chiar struguri. Alte dovezi atestă vânărea boului sălbatic, a cerbului, a porcului mistreț, precum și pescuirea sturionilor, somnului, crapului, știucii.

Unelte de silex, os, corn, aramă, unele lucrate cu o tehnică desăvârșită, se găsesc cu sutele și miile în siturile acestei civilizații.

Dar ceea ce este cu adevărat reprezentativ pentru această epocă este meșteșugul olăritului, ilustrat printr-o cantitate impresionantă de ceramică. Vasele sunt de diverse dimensiuni, de la cele miniaturale de câțiva

centimetri, până la mari chiupuri pentru păstrarea rezervelor alimentare. Formele lor sunt de o varietate extraordinară:

alături de cele uzuale: străchini, vase tronconice, capace, castroane, au fost descoperite altele deosebite,

cum ar fi cele „comunicante“ triple sau cvadruple, vasele de tip rython, vasele cu gât dublu. Decorul era realizat prin pictare, incizare, impresiune, excizie, relief. Ele conferă rafinament și eleganță. Alături de pictura cu aur, cea cu grafit este deosebit de spectaculoasă și frecvent folosită pe o ceramică fină pe care o putem considera o adevărată ceramică de lux.

Vasul cu îndrăgostiți de la Sultana

Viața spirituală a societății gumelnițene era materializată printr-o extraordinară varietate a reprezentărilor antropomorfe și zoomorfe. Plastica antropomorfă gumelnițeană are o serie de caracteristici care o deosebesc de plastica celorlalte civilizații neolitice. Reprezentările sunt variate, de la piese realiste, de o excelentă factură artistică, până la piese extrem de schematizate în care figura umană este greu de recunoscut. Personajele sunt reprezentate în diverse atitudini. Originalitatea este demonstrată

și de existența unor reprezentări mai deosebite cum sunt statuetele cu cap mobil (tesaliene) sau statuetele cu vas pe cap. Una dintre acestea, „vasul cu îndrăgostiți“, desco-

perit la Sultana, este fără îndoială o capodoperă a artei preistorice, ilustrând o adevărată temă mitică, legată poate de universul familial al societății (*Magazin istoric*, nr. 4/1989).

Un aspect straniu al plasticii gumelnițene îl reprezintă existența unor reprezentări care îmbină caracteristicile antropomorfe cu cele zoomorfe. Vasele antropomorfe modelate în forma corpului uman, cum sunt celebrele „zeițe“ descoperite la Vidra și Sultana, capacele de forma capului uman descoperite la Sultana și Ciolănești, sau vasele cu atribute antropomorfe (Gumelnița și Sultana) depășesc prin număr și calitate artistică realizările celorlalte civilizații neolitice.

Toate aceste descoperiri infirmă eticheta de „populație primitivă“. În ultimii ani cer-

cetările arheologice în așezările epocii neolitice și în special în cele gumelnițene,

au căpătat amploare și, se desfășoară pe baza unor metodologii și echipament de cercetare moderne, la standarde europene. Este cazul colaborării româno-franceze de pe șantierul de la Hârșova, jud. Constanța, și, mai recent, programul științific încheiat între Universitatea din Cardiff, Marea Britanie, Muzeul Național de Istorie a României și Muzeul Județean Teleorman, pentru cercetarea locuirii neolitice de pe valea râului Teleorman.

La începutul mileniului trei, încercarea de reconstituire a unei lumi dispărute acum mai bine de șase mii de ani reprezintă o adevărată provocare pentru cercetarea românească. Și asta cu atât mai mult cu cât este vorba despre o epocă în care teritoriul României făcea parte din zona cea mai civilizată a Europei. ■

Apariția presei scrise a revoluționat viața oamenilor. Gazeta a devenit unul dintre reperele importante ale vieții cotidiene, a creat un adevărat ritual al cumpărării și lecturii ei. „...Mă scol într-o dimineață și, știu obiceiul meu, pui mâna întâi și-nțai pe Aurora democratică, să văz cum mai merge țara” – este prima replică a conului Leonida, personajul lui Caragiale. Uneori existența unor ziare se identifică până la confundare cu evoluția unui timp istoric, a unei anume societăți. Poate fi și cazul unuia dintre cele mai răspândite cotidiene din România interbelică – Universul. Redescoperindu-i trecutul, reînviem o întreagă epocă...

IA UNIVERSUL, NEAMULE!

ALEXANDRINA NICOLAE

Gazeta Universul este profund legată de cel care i-a dat viață. Gazetarul italian Luigi Cazzavillan, participant ca locotenent la războiul franco-prusac (1870-1871), dar și la cele de independență purtate de italieni, sârbi și români, a ales Bucureștiul pentru o viață mai liniștită, dar și pentru a pune pe picioare o afacere de presă.

La început, el reușește să publice, la Tipografia Națională, doar un săptămânal bilingv – *Fraternitatea italo-română*, devenită din 1882 *Frăția româno-italiană*, apoi înlocuită din 1884 cu *Trebuinciosul*, iarăși cu *Necesarul*. Din acesta, încetul cu încetul, textul italian va fi suprimat. Priza la public îl va îndemna să-și ridice și propria tipografie, pe str. Doro-banți nr. 8, Tipografia româno-italiană. Acolo va trage

și două periodice noi – *Universul* și *Ziarul ilustrat al călătoriilor și al întâmplărilor pe uscat și pe mare*.

Doar 5 bani, de dimineață...

Primul număr al *Universului*, datat 20 august/1 septembrie 1884, editat în 5 000 de exemplare își ia ca model o gazetă omonimă pașoptistă scoasă de profesorul Iosif Genilie. Obiectivul era

să devină un ziar al românilor și pentru români. Două mari atuuri i-au permis lui Cazzavillan să înregistreze un succes evident: prețul și ora matinală de apariție. Doar cinci bani exemplarul și ora 7 dimineața (în Capitală), cumulate cu sprijinul efectiv al serviciului poștal și diversificarea informațiilor au propulsat *Universul* în topul preferințelor cititorilor României interbelice.

Lucrurile au luat o asemenea turnură, încât după 1885, publicația va apărea zilnic, mărindu-și formatul și cucerind o piață a presei în care concurența nu putem spune că lipsea. Însuși președintele de mai târziu al Sindicatului Ziariștilor, gazetarul Constantin Băcalbașu, nu poate să nu recunoască, chiar dacă în tentă ironică, realitatea: „ziarul de 5 bani, pus în mâna celor mulți, mai ales a populației marginase, fără să poată sluji la dezvoltarea morală și la deșteptarea politică a populației, a dat marelui public gustul cititului“...

La începuturi, pentru ca ziarul să poată apare, nu era nevoie decât de munca a trei oameni: Cazzavillan, soția acestuia, Teodora, și un meștru tipograf german, proprietarul fiind în același timp și tipograf, mașinist, administrator, secretar de redacție, traducător, corector și uneori chiar și expeditor. Dar odată cererea publicului sporind, și gazeta fiind difuzată nu numai în Capitală, ci și în provincie, începe să fie nevoie și de corespondenți pentru regiunile țării și pentru străinătate. Apar astfel succursale în diverse orașe ale României (Craiova, Brăila, Galați etc.), numărul lor sporind pe zi ce trece: 30 în 1890, 90 în 1900, 400 în 1920, pentru ca la sfârșitul perioadei interbelice să se înregistreze nu mai puțin de 700. Știrile de in-

Luigi Cazzavillan

teres local ocupă pagini întregi în edițiile de provincie apărute acum în paralel cu ediția bucureșteană.

Pentru un asemenea ziar în continuă creștere, dotarea tehnică trebuia să fie pe măsură, iar Cazzavillan a ținut cont mereu de aceasta. Dacă inițial în tipografia sa era utilizată o mașină acționată manual, ce putea tipări 600 de foi pe oră, imediat după apariția *Universului*, italianul va achiziționa în 1890 prima rotativă (primele tipuri abia apăruseră în anul 1875), produsă de fabricile Marinoni din Paris. Aceasta va fi urmată de alte trei, introduse până în 1900, facilitând creșterea tirajului spre 40 000 exemplare pe zi. Iar a doua rotativă achiziționată de la casa Kenin & Bauer din Bavaria avea și capacitatea de a tipări color, fiind astfel utilizată mai ales pentru editarea săptămânalelor, și mai puțin în cazul *Universului*.

Introducerea rapidă, în 1902, a primelor mașini de cules Linotype (*Magazin istoric*, nr. 10/1994), prezentate pentru întâia oară în cadrul expoziției universale de la Paris din 1900 (spre comparație, gazeta *Adevărul* le introduce de abia în 1907); reprezintă o etapă importantă în dezvoltarea „produsului“ creat de Cazzavillan. Căci, dacă înainte literele se culegeau cu ceea ce în românește se numea „vingalacul“ (de la denumirea germană Winckelhacken), adică un colțar de metal în care se așezau literele de plumb, ce se toceau foarte repede, nemaifiind clare la citit, după o perioadă destul de scurtă de întrebuințare, linotipul a scurtat durata și a minimalizat costurile, sporind eficiența, dar și calitatea, ajungându-se acum la înregistrarea unui tiraj de nu mai puțin de 90 000 exemplare pe zi.

Odată cu evoluția societății, se diversifică și informațiile pe care *Universul* le oferă publicului cititor, de acum format. Nu numai situația internă își găsește ecou în paginile gazetei, prin pana unor reporteri în continuă creștere numerică după 1900, ci și situația internațională, mai ales în condițiile spectrului unui război de proporții. Cazzavillan devine conștient acum că o bună informare a publicului românesc nu se mai poate realiza doar prin prelucrarea știrilor oferite de agențiile de presă străine, ci

este necesară înființarea unui serviciu propriu telefonic în exterior.

Alături de redactori și de corespondenții interni sau externi, un rol deosebit în prelucrarea informației încep să îl dețină și diverse personalități de frunte ale vieții publice românești, precum A.D. Xenopol, Octavian Goga, I. Agârbiceanu, M. Sadoveanu, G.G. Mironescu, T. Lalescu, N. Crainic, Camil Petrescu, V. Bilciurescu, I.G. Duca, Take Ionescu și alții.

Oameni noi, același Univers

O stagnare în evoluția ziarului se va înregistra în perioada ocupației germane a Bucureștiului (1916-1918), cumulată cu moartea primului proprietar și cu numeroasele divergențe apărute între moștenitorii acestuia. Relansarea sa postbelică se leagă de numele lui Stelian Popescu, ce devine și noul proprietar majoritar, director al gazetei încă din 1916.

Urmând în linii mari direcția fondatorului, Stelian Popescu va încerca să imprime *Universului* un spirit combativ, pe linia apărării drepturilor câștigate în urma războiului și pe măsura noii societăți. Și din punct de vedere tehnic, noul proprietar se va adapta din mers condițiilor moderne. Astfel, în 1922 va achiziționa noi mașini rotative, capabile să tipărească simultan nu-

Stelian Popescu

mere diferite ale ziarului – ediția de București în paralel cu cea de provincie. Investițiile în domeniul mecanizării vor crește simțitor, ajungându-se ca în 1933, tipografia să dispună de 21 mașini de tipărit, 9 de cules, 19 de legat și un transportor automat, toate facilitând tipărirea a 200 000 exemplare pe zi, într-un timp relativ scurt, de 2-3 ore. Cifrele sunt de-a dreptul impresionante, mai ales prin comparație cu alte gazete. Astfel, imediat după primul război mondial, tirajul total al presei românești era de 4,5 milioane zilnic, majoritatea aparținând principalelor cotidiene: *Dimineața* (100 000 exemplare), *Curentul* (60 000 exemplare), *Adevărul* (50 000 exemplare).

Luigi Cazzavillan crease și sediul corespunzător pentru întreprinderea sa de presă.

Situat din 1886 pe str. Brezoianu (căci tipografia din Dorobanți devenise neîncăpătoare), sediul gazetei se va bucura de o deosebită atenție din partea proprietarului. În centrul unui adevărat cartier al presei românești, în apropierea vechiului Sărandar, asemănat de mulți cu Fleet Street-ul londonez, în plin miros de cerneală și de știre proaspătă și incendiară, clădirea *Universului* se dorea nu numai o concretizare a noului spirit edilitar al Capitalei, ci și un model de organizare eficientă în munca ziaristului. „Palatul” se compunea dintr-o clădire administrativă și redacțională, ce reprezenta fațada și reunea, pe etaje, toate activitățile ziarului: etajul I – sala de așteptare, direcția, sala de consiliu, secretariatul de redacție, birourile redactorilor; etajele II și III – alte servicii, precum cele ale publicațiilor anexă – *Universul copiilor*, *Ilustrația română*, *Veselia*, etc., iar etajul IV – sala de festivități, unde se desfășurau concerte, conferințe, reprezentații teatrale și cinematografice, baluri etc.

Un al doilea corp de clădire se compunea din subsol, în spațiul dedicat atelierelor, sălilor mașinilor (nivelurile I și II), fotozinografie (nivelul III), depozitele și arhiva (nivelul IV). Alături de acestea, peisajul era completat de un al treilea corp mai mic ce adăpostea, la

subsol, garajele, iar, la etaj, locuințele ucenicilor, a inten- dentului și o sală de mese. Bucureștiul căpătase un nou reper, iar ziarul cucerise cu adevărat Bucureștiul.

Nu doar o „foaie a mahalalelor“ foarte citită

Preluând modelul prede- cesorului său Genilie, Cazza- villan a imprimat *Universu- lui* încă din primele sale nu- mere un caracter informativ, fapt ce va atrage dintr-o parte un vădit oprobriu – ironia ce va numi ziarul „foiță a maha- lalelor“, dar și un număr în continuă creștere de cititori.

Prima ediție din august 1884 avea ca subtitlu, ală- turi de cele două vigniete reprezentând statuia lui Mihai Viteazul și un doro- banț, în stânga, și, respectiv, statuia lui Ștefan cel Mare în dreapta și cele două devise: *Dreptate pentru toți și Toți pentru dreptate. Foaie politică ilustrată*. Prima pa- gină debuta cu un articol de fond, urmat de o corespondență din străinătate, o co- respondență din România și un ar- ticol de actualitate, totul pus în evi- dență de gravura din centrul paginii. Tematica era va- riată: *Noutăți tele- grafice; Din Ca- pitală, Din țară,*

D'ale comunei, De toate și de pretutindenți, Gazeta tri- bunalelor, Informații, Partea umoristică ilustrată, Bursa București, Romanul foileton. Iar din 1 decembrie 1884 va apare și *Galeria parla- mentară*, cu portrete și bio- grafii ale noilor senatori și deputați.

În acord cu cerințele epo- cii, reorganizarea ziarului va începe odată cu 1889, devenind o publicație euro- peană, cu informații diverse, promovând noile probleme și realități. Iar alături de rubricile de viață politică și cronicile parlamentare, eco- nomicul și-a făcut loc trep- tat în paginile *Universului*, dovadă a interesului cres- când pentru acest domeniu. Încă din 1910, se permanen- tizează rubrica financiară și economică, extinsă apoi la o pagină întreagă, făcân- du-se loc informațiilor despre diverse probleme cu care se confrunta România interbe- lică, precum sistemul de im- pozitizare, unificarea mone- tară, bugetul statului, datoria publică externă ș.a.

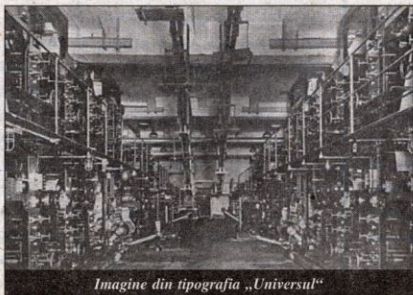
În paginile *Universului* un loc aparte l-a deținut și *Pa- gina agricolă săptămâ- nală* (fosta rubrică *Cronica agricolă*), ce-și propunea sprijinirea și conștientizarea populației majoritare a Ro- mâniei.

Dar *Universul* nu a fost doar o simplă „foiță a maha- lalelor“, încercând constant să promoveze și noile des- coperiri din lumea științifică, la început, e adevărat nelip- site de caracterul senzațio- nal. La rândul său, *Romanul foileton* va impune un ade- vărat gust pentru marea lectură, Cazzavillan propu- nând, în primele sale numere, romane foarte gustate de public – *Contele de Monte Cristo* sau *Cei trei muș- chetari* – lucrări ale lui Al. Dumas tatăl. Iar nu peste mult timp, rubrica literară a cotidianului va adăposti nume sonore ale literelor românești, cum ar fi: G. Coșbuc, I.L. Caragiale, Al. Vlahuță, M. Sadoveanu, E. Lovinescu, Al. Macedonski, Camil Petrescu, L. Rebreanu ș. a.. Din 1925 este intro-

dusă și pagina cul- turală săptămâ- nală, aflată sub di- recția profesorului Constantin Brăi- loiu.

La începuturile publicității

Adaptându-se progresului, al că-

Imagine din tipografia „Universul“

rui mesager și este de nenumărate ori, *Universul* va promova și mișcarea cinematografică, alături de teatru și de muzică, rezervându-le rubrici zilnice și chiar pagini săptămânale.

Dar o mare atracție o reprezentau rubricile de *Fapte diverse* (relatări vesele, interviuri luate ... bandiților), *Fel de fel* (inaugurată în 1923) și *Pagina sportivă* (permanentă din 1925).

Ultima pagină era rezervată totdeauna anunțurilor de mică publicitate. Introducerea noului concept de reclamă în presă a fost tot inițiativa lui Luigi Cazzavillan, pornind de la promovarea propriilor produse desfăcute în magazinul înființat la sfârșitul secolului XIX în redacția ziarului. Chiar dacă în 1897 magazinul este închis, ideea reclamei prin presă va rămâne și va fi preluată și de alte periodice ale timpului, *Universul* însă fiind primul care făcea reclamă contra cost...

Abia din anul 1901, rubrica *Mica publicitate* se va permanentiza, la început doar în *Universul literar* (la suma de 5 parale cuvântul), apoi și în *Universul* propriu-zis, de trei ori pe săptămână (marți, joi și duminică). Uneori se va ajunge chiar la mărirea spectaculoasă a spațiului dedicat anunțurilor și reclamelor, spre două-trei pagini, la un total de peste 20.

Conștient că obiectivele pe care și le-a propus nu le poate duce singur la îndeplinire, *Universul* va face apel și la alte instituții ale societății românești (armata, justiția, biserica etc.), a căror activitate și necesități le va prezenta pe larg în paginile sale. Multe probleme din aceste sfere, astfel, au fost semnalate spre rezolvare oficialităților și lumii întregi: dotarea armatei, reorganizarea penitenciarelor, elaborarea codului de procedură civilă, morala creștină, ridicarea sau renovarea unor lăcașe de cult, promovarea exercițiilor fizice și activităților premilitare (cercetășia) etc.

Din anul 1940, în condițiile instaurării cenzurii de război, Stelian Popescu ajunge la concluzia că ziarul său nu își mai poate îndeplini misiunea de mesager al societății românești, hotărând tranșant închiderea sa în 1943. Decizia va fi amânată, la insistențele unor lideri politici marcanti (Iuliu Maniu sau Dinu Brătianu), dar chiar și nepusă în practică la momentul

respectiv, ea marchează recunoașterea declinului unui mare cotidian al cărui sfârșit efectiv va veni odată cu încheierea celui de-al doilea război mondial, când noua putere instaurată la București va încerca și va reuși lichidarea a tot ceea ce însemnase manifestare a democrației în perioada anterioară, inclusiv a presei. Sfârșitul *Universului* se înregistrează în anul 1953. Un ziar își încheia cariera, dispăreau, împreună cu el, o societate, un spirit, o tradiție. Lumea intra în penumbra, numai Palatul Universului trona și tronează încă pe str. Brezoiu, în spațiul Săririndarului din centrul bucureștean. ■

 Editura **CORINT** vă semnalează apariția lucrărilor

CORINT Difuzare: Str. Teodosie Rudeanu, nr. 21,
 Sector 1, București, Tel.: 222 19 49, 223 19 28,
 Fax.: 222 40 34, E-mail: corint@dnf.ro

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Se apropie vara, termometrul înregistrează temperaturi care, spre sfârșitul lui iunie, depășesc 30 de grade.

Pentru înviorarea atmosferei și păstrarea curățeniei Capitalei, Întreprinderea de Canal, Apă și Salubritate (I.C.A.S.) stropește străzile orașului de la orele 6 dimineața și până la 10 seara. Bucureștii au 5 287 străzi, în lungime de 1 669 km și cu o suprafață de cca 20 milioane metri pătrați, dintre care 13 milioane sunt pavați sau asfaltați.

Zilnic sunt udate – cu 7 autostropitori și două electrostropitori (pe liniile de tramvai) – șase-sapte milioane m.p. de străzi, folosindu-se 1,5 milioane metri cubi de apă. Se află în fabricație, de asemenea, 10 autoperii, pentru curățarea străzilor.

Astfel de știri – laolaltă cu multe altele despre întreceri socialiste, despre depășiri de norme în producție după modelul stahanovist sovietic, despre realizări edilitare, culturale, sociale ș.a. – abundă în presa acelei vremi. O imagine a unei vieți luminoase, în plin elan constructiv.

Dincolo de fațada bine ornată propagandistic a lozincilor privind unitatea partidului, în sânul conducerii centrale a Partidului Muncitoresc Român (P.M.R.) avea loc o luptă acerbă pentru putere. Gh. Gheorghiu-Dej, secretarul general al C.C. al P.M.R. și-a îndepărtat, treptat-treptat, concurenții, monopolizând, în 1952, conducerea atât în partid, cât și în stat. Confruntarea se purtase între fruntașii comuniști care

în anii războiului rămăseseră în țară – Dej, N. Ceaușescu, Al. Drăghici ș. a. – și cei care se refugiaseră la Moscova, printre care Ana Pauker și Vasile Luca.

Iată o succintă derulare a evenimentelor. La Plenara C.C. al P.M.R. din 29 februarie-1 martie 1952, Vasile Luca, secretar al C.C., vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Finanțe, a fost criticat pentru greșelile și neregulile din timpul aplicării reformei monetare din acel an (*Magazin istoric*, nr. 4/2002). Ana Pauker (secretar al C.C. al P.M.R., vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe) și Teohari Georgescu (secretar al C.C. al P.M.R., vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Interne), la rândul lor, au fost făcuți vinovați de complicitate cu Luca, pe care l-au apărat. Luca a fost destituit din funcția de ministru (9 martie), fiind înlocuit cu D. Petrescu. La o nouă plenară a Comitetului Central din 26-27 mai 1952, a fost exclus din partid.

In acele zile, au loc schimbări și în conducerea unor ministere. Gh. Apostol este numit vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (în locul lui V. Luca), Alexandru Drăghici – ministru de Interne; Carol Loncear – ministru al

Industriei Metalurgice și Industriei Chimice (înlocuindu-l pe Chivu Stoica, rămas vicepreședinte al Consiliului de Miniștri).

Gh. Gheorghiu-Dej reușește să impună și alte schimbări la cea de-a 12-a Sesiune ordinară a Marii Adunări Naționale (2 iunie).

La cererea sa, acad. prof. C. I.

Pe lacul din parcul Cismigiu

Parhon este eliberat din funcția de președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale. Funcția este preluată de dr. Petru Groza, care, la rândul său, își depusese mandatul de președinte al Consiliului de Miniștri.

În fruntea guvernului, la propunerea mai multor deputați, este ales Gh. Gheorghiu-Dej, „cel mai bun – după cum menționa o relatare oficială – fiu al poporului nostru, conducătorul iubit al poporului muncitor și al clasei muncitoare, secretarul general al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român”.

Despre ecourile plenarei din mai 1952 la Facultatea de Istorie a Universității din București ne relatează domnul Florin Constantin, membru corespondent al Academiei Române.

„Se apropia sesiunea de vară a examenelor, când profesorul Gheorghe Ștefan, decanul Facultății de Istorie, mi-a spus că dorea să mă ia pe șantierul său arheologic de la Dinogetia-Garvăn, din jud. Tulcea. Terminam anul I și oferta mi s-a părut mai mult decât onorantă. Nu orice student mergea pe un șantier și, mai ales, pe un șantier condus de decan. Orgoliul se amesteca în mine cu un gând de aventură; un șantier pe o insulă din bălțile Dunării era de ajuns să înflăcăreze imaginația unui tânăr de 19 ani. Studenții selecționați să meargă pe șantier urma să se prezinte la un fel de pre-sesiune pentru a putea participa la săpături încă de la începutul campaniei.

Un grup de vreo șase-șapte studenți trebuia, așadar, să ne prezentăm la examenul de «Bazele marxism-leninismului», curs ținut de profesorul Constantin Nicuță, care – vorba lui Marius Tucă – «ținea aproape» de

Gara Băneasa construită în 1937-1939 de acad. arh. Duiliu Marcu

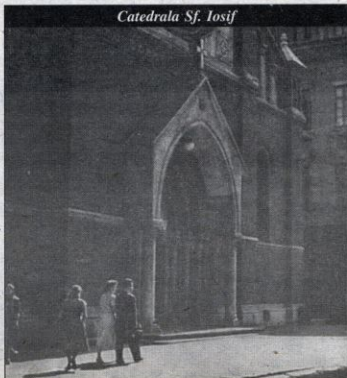
școlidit, simplitatea și claritatea expunerii făceau acest *Curs scurt* accesibil oricui.

În atmosfera de înfrigurare pentru mine – examene plus șantier – a căzut ca un trăsnet Plenara C.C. al P.M.R. din 26-27 mai 1952, care a consacrat căderea grupului Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu.

Pentru cine fusese atent la cursul profesorului Nicuță, știrea-bombă nu era chiar atât de surprinzătoare. Dascălul nostru făcuse la orele de curs referiri (evident, autoritățile doreau să pregătească opinia publică) despre existența unei «devierii de dreapta» în partid și despre o «scrioare închisă» (nu se dădeau citate din ea!), care demasca și condamnă pe «purătorii» (acesta era termenul utilizat) «devierii». Cine erau ei? Mister.

Iată că Plenara îi nominaliza, gradând însă culpele: Vasile Luca era principalul vinovat – în această primă fază –, urmat de Teohari Georgescu și Ana Pauker. Faptul că Ana Pauker, deși numită încă «tovarășă», nu mai figura nici în Biroul Politic, nici în Secretariatul C.C., ci doar în Biroul Organizatoric – și, parcă, pe locul al patrulea – a produs o adevărată senzație.

În dimineața când ne-am prezentat la examen, profesorul C. Nicuță ne-a spus că amână examenul cu două ore, pentru ca toți să mergem la bibliotecă să citim (sau recitim) articolul redacțional

Catedrala Sf. Iosif

din *Scânteia*, care explica însemnătatea Plenarei.

Profesorul Nicuță nu era un troglodit, ci un intelectual (se spunea că fusese asistentul lui Petre Andrei), -dar complet «rinocerizat» de epoca stalinistă. În sesiunea de iarnă, ne spusese că el aplică la examene principiile «luptei de clasă». Spre uluirea tuturor, izbutise, în cursul examinării, să-i smulgă secretarului organizației Uniunii Tineretului Muncitor (U.T.M.) a anului mărturisirea că părinții lui avuseseră un cazan de țuică, despre care el nu spusese nimic. Eram cuprinși de această psihoză, încât, unora dintre noi, proprietatea unui cazan de țuică – și încă tănuțuită – ni se părea un delict. Autoritatea secretarului U.T.M. a scăzut considerabil.

Când am revenit în sala de examen, profesorul Nicuță ne-a spus că, pe lângă subiectul de pe bileț, vom fi chestionați și din articolul publicat în *Scânteia*.

Îmi căzuse ca subiect «Prima trăsătură a dialecticii marxiste» (conexiunea universală). Știam aproape pe dinafară broșura lui Solomon Știrbu, *Însemnătatea primei trăsături a dialecticii marxiste* (autorul, cu studii făcute, parcă, la Alma Ata, în timpul războiului, avea să capete o tristă notorietate în urma polemicii cu acad. Andrei Oțetea în jurul cărții celui dintâi despre Tudor Vladimirescu, tipărită în 1956), broșură care făcea exegeza celor 10-15 rânduri despre prima trăsătură a dialecticii din *Cursul scurt*. După ce am revărsat asupra examinatorului toată scolastica marxist-leninistă despre cauză, efect, determinare, întâmplare etc., profesorul Nicuță m-a întrebat: «Cum aplici dumneata prima trăsătură a dialecticii la

devierea de dreapta?». Am rămas puțin descumpănit. Nu vedeam cum se leagă toată teoria despre conexiune sau cauzalitate cu Ana Pauker și Vasile Luca. Profesorul Nicuță m-a scos din încurcătură, sugerându-mi răspunsul: «devierea de dreapta» nu era o întâmplare, rădăcinile ei erau de căutat în ascuțirea luptei de clasă etc. Mă întreb dacă în sinea lui credea enormitățile debitate.

«Devierea de dreapta» a declanșat în Facultatea de

Istorie un val de «vigilență revoluționară», căreia i-au căzut victime, printre alții, profesorii Mihai Berza, Alexandru Elian și Ion Nestor, care și-au pierdut catedrele.

Am plecat pe șantier, în această atmosferă de «vânătoare de vrăjitoare». Acolo, la Garvăn, dl. Eugen Comșa, asistentul profesorului Nestor și un tânăr, pe atunci, arheolog de mare competență, a primit informarea oficială că fusese eliminat din corpul didactic universitar. Ce legături aveau toți acești oameni de știință cu Ana Pauker și Vasile Luca?! Dialectica marxistă avea dreptate: exista o conexiune universală.

La aniversarea a 40 de ani de la apariția *Pravdei*, organ al P.C. al U.R.S.S., în Capitală este organizată o expoziție, au loc conferințe, adunări festive,

sunt publicate articole în toate ziarele. Tonul îl dă *Scânteia*. „Nu există dorință mai fierbinte a ziaristilor comuniști din țara noastră – notează Sorin Toma, redactorul șef al ziarului, la 4 mai – decât aceea de a fi demni discipoli ai *Pravdei*, de a lupta pentru cauza lui Lenin și Stalin cu devotamentul, spiritul de partid și priceperea redactorilor *Pravdei*, de a se ridica neîncetat spre nivelul ideologic, cultural și profesional al pravdiștilor“.

La împlinirea a 75 de ani de la Războiul de Independență, veteranii de la 1877-1878 aflați încă în viață sunt decorați cu ordinul „Apărarea Patriei”, clasa a 3-a. Primesc distincția: Gheorghe Pogăceanu, din Piatra Neamț; Gavrilă N. Grasuț, com. Tărcău-Bacău; Năstase Ignea, com. Sagna-Bacău; Gheorghe Maftei, Doroboi; Mihai Butureanu, com. Grozăvești-Gorj; Nicolae Călărășu, com. Bârlogeni-Vâlcea; Ghiță Gheorghe, com. Piscu-Galați; Gheorghe Bacșaman, com. Horezu-Vâlcea.

În primul număr al revistei *Flacăra* – apărută în luna mai – Ecaterina Oproiu scrie despre turnarea filmului *Mitrea Cocor* (Marieta Sadova, Victor Iuliu, regie), transpunerea pe ecran a romanului lui Mihail Sadoveanu. Este o experiență nouă pentru tânăra noastră cinematografie: multe scene sunt filmate atât în exterior (treizeci), cât și în interior (douăzeci); pentru prima dată sunt realizate scene de masă de mare amploare. Este utilizată, de asemenea în premieră, „una dintre posibilitățile cele mai largi pe care le oferă tehnica cinematografică: macheta”.

Mai consemnăm din evenimentele acestor luni. Au loc lucrările Plenarei Uniunii Artiștilor Plastici (U.A.P.). Cu acest prilej se deschide și Expoziția de Stat a Artelor Plastice. Unii plasticieni sunt criticați pentru că „se încăpățânează și azi să lucreze așa-numite tablouri în care nu apar decât niște fețe murdare”. Printre aceștia sunt amintiți Lucian Grigorescu, H. Catargi, Lucia Bălăcescu, Al. Ciucurencu, I. Iser, M.H. Maxy, Corneliu Baba.

Și compo: to-rii, scrie J. V. Pandulescu în *Universul* din 3 iunie, „se simt tot mai antrenați de freamătul vieții prezente ce se dezvoltă puternică și înfloritoare”. Printre noile creații este amintită lucrarea corală *La cules de Sabin*

În parcul „I. V. Stalin” (Herăstrău), după defilarea de 1 mai

un caracter și mai pregnant dacă ar fi abordat mai direct problema colectivizării. Așa, ea este o ilustrată largă a vieții fericite din timpul culesului”.

La Teatrul Național se află în repetiții comedia *Revizorul* de N. Gogol. În regia lui Sică Alexandrescu, evoluează Radu Beligan, Grigore Vasiliu-Birlic, Al. Giugaru, I. Talianu, Ion Manu ș. a.

Teatrul Armatei prezintă premiera *Ion Vodă cel Cumplit* de Laurențiu Fulga, cu G. Calboreanu, V. Maximilian, G. Vraca, Ion Manta, C. Ramadan etc.

Întreprinderea „Tehnocin” produce primele aparate românești de proiecție cinematografică; căutările pentru realizarea acestora au început în vara lui 1950. Funcționează la cinematografele „Constantin David” din Giulești, „Timpuri Noi” (Bd. 6 Martie, în prezent Elisabeta), „Nicolae Bălcescu” (Calea Rahovei). Un aparat este expus în vitrina cinematografului „București”, de pe Bd. 6 Martie.

Se redeschid grădinile de vară. Sunt căutate cele din Parcul „I. V. Stalin” (Herăstrău), „Libertății” (Carol), Calea Rahovei colț cu str. Antim, Calea Călărăși colț cu str. Traian, „București Nord”, din fața Palatului C.F.R., „Doi-na”, pe str. Lizeanu nr. 37, „Bihor”, str. Berzei nr. 2. În Capitală funcționează peste 100 astfel de locuri de petrecere estivală. ■

Câțiva ofițeri din Forțele Armate în uniforme din 1952 (fotografii trimise de dl. col. ing.(r.) Florian Popa)

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

MONSENIORUL VLADIMIR GHICA

Monseniorul (dreapta), împreună cu istoricul E. Hagi-Mosco

Monseniorul Vladimir Ghika rămâne o figură emblematică a moralității, tăriei și superbe demnități, în condițiile detenției în închisorile comuniste și în ciuda unei forțe fizice precare (la proces cântărea sub 50 kg). Deopotrivă apostol și martir, Monseniorul a fost arestat în 1952, sub acuzația că „ar fi furnizat Vaticanului informații secrete și că ar fi păstrat legătura cu fratele său, fost diplomat aflat în exil“.

Petre Pandrea, din al cărui jurnal am publicat în avanpremieră mai multe pagini în numerele trecute, l-a cunoscut în închisoare la Jilava.

Luna iunie avea să-i unească întru eternitate pe cei doi: acum 48 de ani monseniorul se stingea, iar acum 98 scriitorul se naștea.

PETRE PANDREA

Pot vorbi, în deplină cunoștință de cauză, de cel care a fost Vladimir Ghika, mort în leprozeriile noastre valahe, îngropat sub țărâșul Nr. 8 274, înfipt între bălării în satul Jilava, de lângă București.

A fost un om bun și cuminte.

El – Vladimir Ghika – a murit la 16 iunie 1954.

Eu sunt născut la Sfântul Petru și Pavel, acum 51 de ani și îl cunoșteam foarte bine în țara mea, în religia mea, în cultura mea, Monseniorul Vladimir Ghika fiind de 81 de ani, deci, între noi, o diferență de 30 de ani.

El era un om înțelept.

Eu eram un copil.

Cum să nu înveți de la un înțelept? De la un om bun? De la un om cuminte?

Vladimir Ghika s-a născut la 13 decembrie 1873 la Constantinopole, ca fiu al lui Ion și al Alexandrinei, născută Bla-

remberg, dintr-o familie de jurisperiti și oratori români. Soția patriotului Nicolae Filipescu, aristocrat român cu degete groase, și mama lui Grigore Filipescu este născută Blaremburg. Aceste femei aveau *Liebe, Treue und Mut zum Tode* [dragoste, credință și curajul de a muri]. Cred, că Vladimir Ghika e fiul mamei sale și al tatălui său, ilir, din vechiul regat al Iliriei.

Nu ești decât ceea ce ești prin sămânța, voința și experiența ta.

Experiența lui Vladimir Ghika a fost catastrofală încă din copilărie. Era între lumea veche și lumea nouă.

El a primit harul să nu mai fie între lumea nouă sau lumea veche, ci să opteze pentru bunătațe, blândețe, cuminenție și să devină un ucenic al lui Cristos.

A fost un blestem? A fost *divina necessita*, cum spune Horațiu?

A ispășit prin leprozeriile lumii.

Duminecă 10 iunie 1954 își făcea rugăciunile.

A anunțat pe frații de infirmerie (Valeriu Miloiu, D. Pulcă și al treilea fără nume) că va deceda, duminică următoare, la 16 iunie 1954.

Ulterior datei de 10 iunie 1954 n-a mai mâncat, deloc, patru zile, din totalul de șapte zile. A băut apă. Și-a făcut rugăciunile. Se scula regulat dimineața și-și făcea rugăciunile cu Miloiu și Pulcă.

La 16 iunie, ora 13, simțindu-și sfârșitul apropiat, a spus:

– Eu plec!

Insistent a cerut următoarele:

– La a doua ușă sunt doi preoți catolici. Aș dori să vină să-mi facă rugăciuni la capătul.

Plutonierul-major Sercea, de serviciu pe coridor, i-a amenințat pe Miloiu și Pulcă că dacă nu termină cu asemenea rugăciuni, îi va pune în lanțuri.

Eveniment

MERCHEAȘA

Când i s-a anunțat de către Miloii și Pulcă – în special Miloii a insistat să-i aducă cei doi sacerdoti catolici –, a început să plângă.

Atunci a dat cadou lui Miloii o cruce de os.

A plâns și a adormit.

Agonia a început la ora 13 și 5 minute.

I-a spus lui Miloii că peste o săptămână va fi liber.

Și, într-adevăr, Miloii a fost eliberat.

La ora 13 și 6 minute a fost anunțat gardianul de serviciu că în celula No. 45 a infirmeriei Jilava a decedat Vladimir I. Ghika.

Ce avea pe el?

O pereche de pantaloni scurți, peteciți.

O cămașă petecită.

Căciula și pelerina.

Pantofi roși de șobolani.

Mormântul se află în sat la Jilava, nu în cimitirul ortodox, ci la 20 de metri depărtare, în afara încintei închisorii.

L-au dus într-o ladă comună, de către patru deținuți, patru frați de suferință. Cei patru confrăți au săpat groapa. N-are cruce. N-a fost spovedit. N-a fost împărtășit. N-a primit ultima dezlegare, deși erau alături de el cei doi călugări catolici.

Mormântul este un țărș de lemn, înfipt între bălării, care poartă numărul 8 274.

Părintele ortodox de la Jilava, pe nume Titirică, doctor teolog de la Cernăuți, l-a pus, imediat după moarte (când i s-a dat evidența statistică la 17 iunie 1954), în rugăciuni, până în prezent. În fiecare duminică îl pomenește. ■

Walter Vlad Boldea a plecat din România (unde s-a născut, în 1958), în primul an după revoluție. S-a stabilit în Germania, purtând cu sine nostalgia unui sat transilvan, unde și-a petrecut vacanțele copilăriei: satul de obârșie al tatălui său, Mercheașa, din zona Rupea. Portretul și memoria acestei așezări săsești constituie tema unei expoziții deschise la sfârșitul lunii mai în Salonul de Imagine al Muzeului Țăranului Român, un organizator rafinat și de bun gust.

Walter Vlad Boldea expune o selecție din fotografiile realizate de un neprofesionist, cum am aflat toți cei prezenți la vernisaj, de la profesorul Dinu C. Giurescu, directorul Muzeului. În viața de toate zilele se ocupă de programe de calculator. Prin fotografie, însă, el a purtat cu sine, dincolo de nostalgia originii părinților și a copilăriei, bucuria oferită de un sat transilvan cu oamenii și locurile lui, surprinse – în alb-negru – cu mare și delicată tandrețe. „Eroii”, mângâiați parcă de aparatul de fotografiat, sunt în vârstă, cu fețe nobile, arse de soare și brăzdate de riduri, sugerând înțelepciune și seninătate. Stau în fața porții cu pălării de paie, în tradiție săsească, sau în spațiul interior, alături de un nepot sau de un animal de casă. Chipurile emană liniște și împăcare cu destinul, după cum liniște exprimă și panorama satului, fotografiat de pe o colină apropiată.

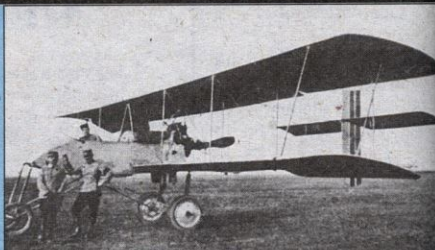
Walter Vlad Boldea a continuat să vină în România, la Mercheașa, și după ce s-a stabilit în Germania, parcă pentru a proba că Transilvania nu a fost numai ținutul lui Dracula, ci și patria unor etnici germani blajini și așezați, locuitori ai podișului central al României, între Carpații orientali meridionali și apuseni, oameni care în prezent înseamnă numai 0,3 la sută din populația țării. Dar chiar dacă au plecat, sașii nu lăsat în urmă prosperitate, cumpătare, spiritul organizat german. Cine n-are sași să și-i cumpere, am putea spune printr-o parafrază.

F.D.

PRIMA LUPTĂ AERIANĂ

În cei opt ani scurși de la zborul lui Traian Vuia, din 18 martie 1906, și până la izbucnirea primului război mondial, avionul s-a transformat dintr-o curiozitate a saloanelor internaționale într-o mașină de război cu multiple întrebuintări: mai întâi pentru observarea inamicului și conducerea tirului artileriei, apoi primind misiuni de luptă aeriană pentru distrugerea forței vii și a

Cele două aparate care s-au confruntat pentru întâia oară pe cer: cel francez...

... și cel german

mijloacelor tehnice, precum și a aeronavelor adverse.

La începutul ostilităților, în perioada iulie-august 1914, pe frontul de Vest, combatanții dispuneau de nu mai puțin de 576 avioane, repartizate astfel: 246 de aparate germane împotriva a 136 franceze, 170 engleze și 24 belgiene.

Din punctul de vedere al modelelor, forțele aeriene germane aveau în dotare avioane de tipul Etrich Taube și Albatros, în timp ce piloții aliați dispuneau de aparate de zbor de tip Avro, Sopwith, Farman, Caudron G. 3 sau Voisin L 3/5.

Cu mici excepții (cum e cazul avioanelor de tipul Morane-Saulnier N și Sopwith Tabloid), în această perioadă de începuturi viteza avioanelor nu depășea 120 km/h, iar timpul de menținere în aer nu era mai mare de circa trei ore. Nici un aparat nu fusese încă destinat și echipat efectiv în scopuri militare, iar piloții nu numai că nu aveau arme la bord, dar chiar obișnuiau să se salute reciproc când rutele lor se intersectau în timpul misiunilor de zbor. Eram în plină epocă a războiului de tip cavaleresc.

Dr. VALERIU AVRAM

În cele dintâi luni ale primei conflagrații mondiale, avioanele sunt întrebuințate numai în misiuni de cercetare. Apoi, aeronavele au început să se atace reciproc. Inițial, aviatorii au folosit cângi pentru acroșarea avionului inamic, iar mai târziu au

fost dotați cu arme de vânătoare, revolvere sau chiar cu carabine. Totuși, piloții încă evitau o luptă aeriană directă. Dar totul până într-o zi...

Era luni, 5 octombrie 1914. Din august, de la declararea războiului, trecuseră doar două luni. Pe aerodromul

escadrilei de recunoaștere V.24, situat la marginea orașului Reims, începea o nouă zi de război. La 7.00, sergentul pilot Joseph Frantz porni motorul, un Canton Unée de 110 CP, în stea, cu șapte cilindri. După ce-l încălzi câteva minute, îl opri. Era manevra standard de

pregătire. Împreună cu mecanicul de avion, pe numele său Quenault, alcătuia în acea zi echipajul aflat în alarmă permanentă.

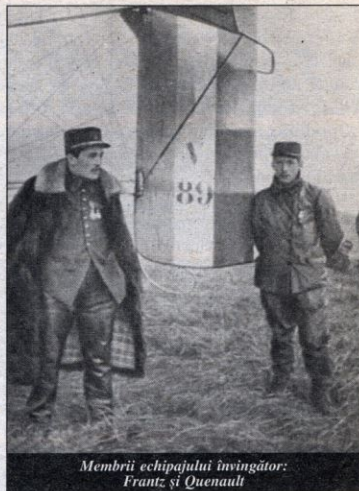
Sergentul pilot Joseph Frantz nu avea decât 22 de ani, dar își luase în urmă cu trei ani brevetul de pilot. Fusese până la război angajat ca pilot de încercare la uzina din Chartres a inginerului aeronautic Robert Savigny. Moartea pilotului șef, Maurice Level, îl propulsase pe tânărul Frantz în locul acestuia, la vârsta de 20 de ani. Atunci îl cunoscuse și pe mecanicul Quenault ce lucra la firma „Labor Aviation“, profilată pe fabricarea motoarelor de avioane.

Prietenia dintre cei doi se cimentase rapid și la 2 august 1914 fuseseră repartizați la aceeași escadrilă. Războiul reunise doi prieteni.

La ora 7.30, pe aerodrom s-a dat alarma. Un avion german de tipul Aviatik, de recunoaștere, survola liniile franceze de pe frontul Marnei, aruncând două bombe asupra fortificațiilor ridicate aici. Sergentul Joseph Frantz și mecanicul său se instalaseră în avion, un Voisin III, cu numărul matricol 82, și, după un scurt rulaj, își luară zborul în urmărirea avionului inamic. Urcară la 2 000 m în direcția nord-est și, zburând cu 120 km/h deasupra râului Vesle (unul dintre afluenții lui Aisne) ce traversa orașul Reims, începură căutarea.

În fața carlingii, Quenault, chircit pe un scaun improvizat, pregătea mitraliera Hotchkiss, calibru 8 mm,

montată pe un trepied, contrar instrucțiunilor ce interziceau montarea unei arme automate în carlingă. Riscu amândoi să fie aspru pedepsiți, dar erau dornici să afle cum funcționează în timpul unei lupte aeriene o mitralieră montată la bordul avionului. Până atunci nimeni nu avusesese curajul testării.

Membrii echipajului învingător:
Frantz și Quenault

O mică viespe, neagră-cenușie

Deodată, mecanicul zării avionul inamic și îi făcu semn pilotului său să se îndrepte spre el. Era o mică viespe, neagră-cenușie, deasupra liniilor franceze.

Ceasul de bord arată ora 8.00. Trecuse doar o jumătate de oră de la alarma generală. În picaj, avionul se apropie de Aviatik-ul german. Vântul suflă cu putere în cablurile de oțel ce susțin aripile, dar pilotul menține aparatul pe o traiectorie precisă. Quenault privește fascinat avionul inamic ce se află la numai 300 m de ei. Secunde zborează și Aviatik-ul a intrat în raza de acțiune a mitralierei. Prin aparatul de ochire îi distinge bine toate detaliile: planul fix sub forma unei foi de trifoi, țeava eșapamentului care era

ridicată în sus. Zări elicea plasată în față, diferit de avionul său, unde era poziționată în spate. Din aparatul german nu se putea deschide un foc eficient și precis, întrucât observatorul german nu avea la bord decât o carabină de cavalerie. Cei doi aviatori francezi cunosc acest aspect important și de aceea își permit să se plaseze în coada avionului inamic.

Nu-i mai despart decât 100 de m și mecanicul Quenault verifică cu atenție încărcătorul. Deodată, Aviatik-ul virează brusc, la stânga, și sergentul Frantz, pilotul Voisin-ului, abia are timp să evite ciocnirea.

Poziția avionului francez devine periculoasă, găsindu-se în unghiul de tragere al observatorului german; locotenentul Von Zangen deschide focul cu carabina. Primele două gloanțe trec pe deasupra capului pilotului

francez. Executând o manevră perfectă, Frantz ajunge iarăși în spatele avionului german, la numai 20 m. Quenault deschide focul. Din cauza altitudinii, mitraliera parcă trage cu opinteli. Aproape totul tremură în jurul său.

Calm, reglează distanța și apasă pe trăgaci de cinci ori, de douăzeci de ori, fără nici un rezultat. Mirosul usturător al prafului de pușcă îi înțeapă ochii. Dar degeaba, avionul inamic continuă să vireze la stânga, apoi la dreapta, să coboare, apoi să urce, urmat ca o umbră de Voisin-ul francez.

Cele 25 de cartușe ale încărcătorului s-au consumat. Cu mare greutate, Quenault introduce un alt încărcător, căci manevrele violente ale avionului îl smucesc teribil. Frantz strânge din dinți. Trebuie să doboare avionul german. Cu orice preț. Nu mai există altă soluție.

De la începutul războiului, zburase 200 de ore în căutarea prăzii și nu putea să o lase să scape tocmai acum, când se afla în fața Voisin-ului său. Quenault trage din nou. Lupta durează de aproape cinci minute și pilotul inamic, sergentul Schliechting, manevrează abil aparatul său. Încearcă să scape torentului de foc ce se revărsă asupra Aviatik-ului.

La al 47-lea cartuș, mitraliera Hotchkiss s-a blocat. Mecanicul francez blestemă, dar se apucă imediat să repare arma automată. Dar, deodată, Aviatik-ul cabrează brusc și rămâne pe moment ca suspendat, aproape nemișcat. Echipajul francez își privește stupefiat adversarul, care se răsuște apoi pe aripa dreaptă și plonjează spre sol, într-un picaj aproape vertical. Elicea funcționează din plin,

dar pilotul german nu mai controlează avionul. Murise. În câteva minute victima se va sfărâma de malurile mlaștinilor din Vesle, aproape de linia ferată ce leagă orașul Fismes de Reims.

Flăcări și un nor negru de fum. Tot ce mai rămăsese din avionul german. Se sfârșise. Era ora 8.30. Doar o oră și echipajul Frantz-Quenault câștigase prima luptă aeriană din istoria aviației. Începutul fusese făcut.

Au aterizat în apropierea locului unde căzuse avionul german. „M-am apropiat împreună cu mecanicul meu – nota mai târziu Joseph Frantz în amintirile sale – și deja se adunase lume. O femeie ne-a oferit un buchet de flori, un bărbat mi-a dat un fazan. Eram foarte emoționat pentru că în aviație nu vezi morți prea des. Dar vai, aceștia din fața noastră erau adevărați“. ■

Răspunsurile la concursul din numărul aniversar pe luna aprilie, al cărui câștigător va primi un abonament pe viață la revista **Magazin istoric**

1. Tezaurul de la Hinova
2. Columna lui Traian
3. Vlad Țepeș
4. Schița asediului cetății Petrovaradin
5. *Istoria Imperiului Otoman*
6. Diagrama manufacturii domnești păstrată în Arhivele din Istanbul
7. Constantin Argetoianu
8. Martha Bibescu
9. Lucian Blaga
10. Pactul Ribbentrop-Molotov
11. Gherasim Pânteă, primarul Odessei
12. Registrul de audiențe la Palatul Regal
13. Ianuarie 1993
14. Conferințele de la Ialta și Teheran
15. Lucrețiu Pătrășcanu

C I R E Ș A R

8

1862. „Voi prefera moartea mai înainte de a călca sau a lăsa să se calce vreuna din instituțiile țării.” Sunt ultimele cuvinte rostite în Parlamentul României de Barbu Catargiu, președintele Consiliului de Miniștri, asasinat în aceeași zi (în condiții rămase neelucidate), sub clopotnița din Dealul Mitropoliei, în trăsura în care, alături de el, se afla chiar prefectul poliției, prințul Nicolae Bibescu.

10

1899. România suferă din cauza secetei. De altfel, cam la cinci-șase ani, ploile uitau să cadă peste Bărăgan și Câmpia Moldovei. La 10 iunie începe secerișul grâului. E așa de mic, încât în unele locuri se culege în genunchi, ca să nu se piardă boabele. În Vlașca se adună ... 12 kg la pagon. Orzul și ovăzul sunt la fel de prăpădite și de pârлите. Porumbul stă cu foile strânse. La 12 iunie meiul nu răsărise. Inul, cânepa, sfecla, cartofii, mazărea, fasolea parcă nici nu fuseseră puse. Iarba de pe imășe devenise din ce în ce mai rară, i se uscaseră chiar rădăcina. După căldurile mari din timpul zilei, mai cădeau ploi scurte pe ici pe colo, mai mult opărind pământul, cărora țăranii le ziceau „ploi rele”.

15

1215. În război cu regele Franței, certat și cu biserica, suveranul englez Ioan fără de Țară a avut relații proaste și cu baronii englezi. Aceștia l-au silit să semneze Marea Cartă (*Magna Charta Libertatum*) pe pajiște de la Runnymede. Prin acest document suveranul era obligat să respecte privilegiile feudalității. „Dacă le încalcă, loialitatea încetează a fi o datorie și supușii au dreptul să se răscoale.”

16

1888. Moare, după doar 99 zile de domnie, împăratul german Friedrich III. Urcă pe tron fiul său, Wilhelm II, cel care va domni până în 1918, când, în urma primului război mondial imperiul se prăbușește. Dar anul 1888 a rămas în istoria țării ca „anul celor trei împărați”, pentru că Friedrich III decedase la trei luni după tatăl său, Wilhelm I, care trăise 91 ani. Cu un an înainte de sfârșitul său, viitorului Friedrich III i se descoperise un cancer la gât. Von Wichow, un renumit chirurg, i-a recomandat să se opereze urgent. Traheotomiile se practicau deja în acea vreme, iar starea fizică a pacientului permitea intervenția chirurgicală. Soția monarhului, Victoria, nutrea însă o ură patologică față de medicii nemți, pe care îi socotea vinovați de faptul că viitorul Kaiser se născuse cu o mână beteagă. Ea și-a convins soțul să refuze operația, cu atât mai mult cu cât doi medici invitați din Anglia i-au spus că împăratul nu suferă de o boală mortală. Voit sau nu, ei l-au condamnat pe înaltul pacient la o moarte chinuitoare. Deja, când s-a urcat pe tron Kronprinzul, nu mai putea vorbi, iar operația, făcută într-un târziu, nu a mai ajutat la nimic. Nici o jumătate de an mai târziu, altă tragedie: în castelul de la Mayerling a murit Rudolf, moștenitorul tronului austriac. Care ar fi fost soarta Europei dacă Friedrich și Rudolf, liberali convinși, nu ar fi murit atât de repede?

18

1815. Bătălia sângeroasă de la Waterloo pune capăt celei de a doua domnii a lui Napoleon. Regele Ludovic XVIII, care și-a petrecut cele „O sută de zile” ale noii domnii napoleoniene în orașul Gand, se pregătește să plece imediat la Paris.

28

1744. Sophie-Friederika-Augusta de Anhalt-Zerbst, născută la Stettin, în Polonia, se convertește la religia ortodoxă, în vederea logodnei ei de a doua zi, ziua Sfinților Petru și Pavel, cu marele duce Petru al Rusiei. Noul ei nume rusificat este Ekaterina Alekseevna, va fi soția lui Petru III și, din 1762, țarină, sub numele de Ekaterina a II-a (cea pe care, în numărul pe martie al revistei noastre, o deplasăm în Crimeea, printr-o inadvertență – pentru care ne cerem scuze –, cu trenul, înaintea inventării lui). La ieșirea din biserica unde are loc ceremonia, Ekaterina primește de la soacra ei, împărăteasa Elisabeta, un colier și o broșă cu briliante.

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

- **Cristina Păușan, Radu Ciuceanu - BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ SUB REGIMUL COMUNIST. 1945-1958. VOL. I**

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, 363 pp.

- **Constantin Buchet - ROMÂNIA ȘI REPUBLICA DE LA WEIMAR. 1919-1933. ECONOMIE, DIPLOMATIE ȘI GEOPOLITICĂ.**

Editura ALL Educational, București, 2001, 246 pp.

- **Valeriu Florin Dobrișescu, Ion Pătroiu, Gheorghe Nicolescu (coordonatori) - RELĂȚIILE MILITARE ROMÂN-O GERMANE. 1939-1944. DOCUMENTE.**

Editura EUROPA NOVA, București, 2000, 428 pp.

- **Carmen Păsculescu-Florin - PALATUL COTROCENI ÎN LUMINA REFLECTOARELOR. FILE DE JURNAL.**

Editura Sigma, București, 2002, 132 pp.

- **Maria Georgescu - CADEȚII ROMÂNI LA SAINT-CYR (bilingvă; traducere în limba franceză: Anne-Marie Hillerin Codrescu).**

Editura Militară, București, 2002, 303 pp.

- **ZARGIDAVA. REVISTA DE ISTORIE. I.**

Editura Conexiuni, Bacău, 2002, 190 pp.

- **NAȚIUNI ȘI NAȚIONALISME** (concepție și coordonare editorială: Serge Cordellier, Elisabeth Poisson; traducere: Brândușa Prelipceanu; postfață: Mirela-Luminița Murgescu).

Editura Corint, București, 2002, 182 pp.

- **ROMÂNII ÎN REÎNNORIREA ISIHASTĂ. STUDII ÎNCHINATE CUVIOSULUI PAISIE DE LA NEAMȚ LA BICENTENARUL SĂVĂȘIRII SALE 15 NOIEMBRIE 1994** (sub îngrijirea lui Virgil Cândea).

Editura Trinitas, Iași, 1997, 207 pp.

- **Gheorghe Zbucă - O ISTORIE A ROMÂNILOR DIN PENINSULA BALCANICĂ. SECOLUL XVIII-XX.**

Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999, 303 pp.

- **Corneliu Sigmirean, Aurel Pavel - FUNDAȚIA „GOJDU” 1871-2001.**

Editura Universității „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 2002, 212 pp.

- **OMAGIU. ACAD. ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA LA 80 DE ANI** (volum îngrijit de Ileana Mihăilă).

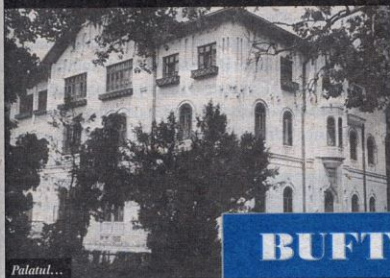
Editura Roza vânturilor, București, 2001, 172 pp. + pl.

- **Viola Cruceanu - ASA-SINATE ALE SECOLULUI XX. AFRICA: RADIOGRAFIA ASA-SINATULUI POLITIC.**

Editura Corgal Press, Bacău, 2002, 123 pp.

Vechi conace boierești

Palatul...

BUFTEA

...și o secvență din timpul vizitei Kronprinz-ului din 1909

NARCIS DORIN ION

„... Era un domeniu foarte bine orânduit, aproape de tot de București, iar prințul Știrbey croise în pădure lungi alei pe care puteai goni în galop, pe drum bătut, lungime de mai mulți kilometri. Atât prințul, cât și trei dintre fiicele lui erau călăreți cât se poate de buni și petreceam de minune împreună. Mi-era dragă acea pădure cu covorul ei de flori ce se schimba după anotimp, de la mica brândușă galbenă până la floarea de mazărică din mijlocul verii, de un vânat adânc, care-și întindea minunatele mănunchiuri peste tot pământul. Când închid ochii parcă simt încă mirosul pătrunzător al tufișurilor de stejar care își răspândesc îndeosebi aroma spre seară și par a-și revărsa până și fundul sufletului în ceasurile răcoroase ale amurgului.“

Acesta era domeniul de la Buftea în viziunea reginei Maria, care a cunoscut foarte bine modul de viață al familiei Știrbey în această încântătoare reședință din apropierea Bucureștilor. Aici au locuit descendenții din două ilustre familii boierești, Știrbey și Bibescu, desprinse dintr-un

arbore genealogic comun (domnitorii Barbu Știrbey și Gheorghe Bibescu au fost frați) și reunite, peste trei generații, prin căsătoria dintre prințul Barbu Știrbey și verișoara sa de gradul doi Nadeje Bibescu, ambii nepoți direcți ai celor doi foști domni ai Țării Românești.

Mareșalul Piłsudski în mijlocul familiei regale române; ultimul din dreapta prințul Barbu Știrbey

Primul Știrbey al locului

La 13 martie 1845, Barbu C. Știrbey, mare vornic, a făcut un schimb de moșii cu mănăstirea Radu Vodă din București, în a cărei stăpânire se afla domeniul din Buftea. Marele vornic nu a avut copii și l-a înfiat pe nepotul soției sale, Barbu Bibescu, căruia i-a lăsat moștenire întreaga sa avere. Noul proprietar se născuse la

Craiova, la 6 august 1799, ca fiu al marelui vornic Dimitrie Bibescu (1772-1831) și al soției sale Ecaterina Văcărescu. Și-a făcut studiile la Paris, unde a urmat dreptul și, revenit în țară, a ocupat diverse funcții în administrație (director al Vistieriei în 1830), apoi a fost secretar de stat și ministru în mai multe rânduri (al Învățămintului, Dreptății și Internelor). După abdicarea fratelui său și înăbușirea revoluției din 1848-1849, a devenit domn pentru șase ani (1849-1853; 1854-1856). Încă în 1835 își construise splendidul palat din București (Calea Victoriei 107), apelând la serviciile arhitectului francez

Michel Sanjouand. Având o reședință corespunzătoare chiar în centrul Capitalei, nu s-a preocupat în mod deosebit de domeniul de la Buftea.

Adevăratul ctitor al „universului” Buftea a fost însă Alexandru B. Știrbey, al doilea fiu din cei nouă copii ai fostului domnitor. Născut la Paris (1 august 1837), Alexandru și-a făcut studiile, ca și frații săi George și Dimitrie, în Franța, după care a urmat cursurile școlilor militare de la Saint Cyr și Saumur, devenind ofițer activ în serviciul Franței, până în 1859, când a izbucnit războiul austro-franco-piemontez, și tatăl său l-a rechemat în țară. După revenirea în patrie, Alexandru B. Știrbey s-a căsătorit cu Maria Ghica-Comănești (1851-1885), care i-a dăruit în scurtă-i viață nu mai puțin de opt copii: Eliza, Elena, Barbu, Zoe, Maria, Adina, Gheorghe și Ioana. Cei doi soți și-au făcut din Buftea căminul fericirii lor. Resursele materiale erau acum sufi-

ciente, la moșiile soțului (Buftea, Turnu Severin, Băilești) adăugându-se și cele aduse de soția sa: Brusturoasa, Comănești și Dărmănești (județul Bacău). Alexandru B. Știrbey a făcut politică conservatoare, fiind ministru în câteva rânduri.

Palatul de la Buftea a fost isprăvit în 1864, după cum glăsuiește o inscripție în piatră de pe fațada de vest, având gravat deasupra blazonul familiei Știrbey. Nu se cunosc detalii și nici nu-

mele arhitectului care l-a proiectat. Clădirea are patru nivele: demisol, parter și două etaje. Dacă exteriorul nu impresionează decât prin dimensiuni, în schimb interiorul excelează prin decorațiile din lemn sculptat, elementul cel mai spectaculos fiind scara interioară, realizată din stejar. Plafoanele sunt din lemn pictat, iar șemineele, lambriurile și ușile în manieră gotică creează o atmosferă deosebită.

„Felul nostru de viață – își amintea Eliza – și învățătura primită în timpul primei copilării se asemăna, judecând după operele lui Tolstoi, foarte mult cu cele din străinătate și mai ales din Rusia

începutului veacului al XIX-lea.”

Icoana mamei

Copiii au primit o educație aleasă, cele două institutoare – surorile Emma și Mina Heller – având o mare influență asupra lor. „Se învățau de toate, de-a valma și, dacă erai atent – ce-i drept, numai puțină atenție, dar multă curiozitate – totul era în regulă.” Aceeași Eliza mărturisea că Ion Slavici „a avut cea mai mare influență asupra mea; el mi-a făcut cunoscute versurile lui Eminescu”.

Universul copilăriei a fost dominat însă de figura mamei: „Prestanța, frumusețea, farmecul, strălucirea care izvorau din făptura ei făceau dintr-însa – cel puțin pentru noi – o imagine de basm; marmoreană, cu deosebitul ei dar de autoritate – exprimând o forță morală puțin obișnuită la o femeie așa de tânără.”

Alexandru Barbu Știrbey...

Lângă chipul mamei și al tatălui, amintirea copiilor este populată de alte figuri dragi ale rudelor și prietenilor familiei. O galerie întreagă de mari personalități au luat loc de-a lungul anilor la masa familiei Știrbey: „Neamuri, diplomați români și străini, prieteni români și străini. Nu-mi ajungeau cele două urechi spre a-i asculta. Dintre musafirii părinților mei – mărturisea Eliza –, Vasile Alecsandri era cel mai admirat,

prezența lui producându-ne cea mai vie emoție ... Ne apropiam de el tremurând, ceva mai încrezători după ce acest om seducător începea să ne vorbească, de parcă noi am fi fost el și el un copilându.”

Dar la aceeași masă au stat în alte dăți un Lascăr Catargiu, Manolache Costache Epu-reanu, un Petre Carp, Teodor Rosetti, Titu Maiorescu, Carol Davilla sau Mihai Soțu.

În timpul Războiului de independență, la Buftea a funcționat un spital cu 20 de paturi, bolnavii și răniții fiind îngrijiți de un medic angajat de familia Știrbey. Erau primiți îndeosebi „răniți turci și români” căci rușii „erau mai bine echipați decât noi”.

Prietenia cu Nadeje

Copilăria fericită a celor de la Buftea a fost umbrită de moartea tragică a Mariei Știrbey, la numai 34 de ani, după nașterea celui de-al optulea copil, Ioana (ea însăși – ce coincidență! – decedată la 29 de ani, tot în urma unei nașteri). Profund îndurerat, Alexandru Știrbey a început construcția unei monumentale capele în parcul de la Buftea, terminată în 1890. Proiectul acesteia a fost realizat de arhitectul Louis Blanc, iar picturile interioare îi aparțin lui Gh. Tattarescu. În interiorul ei se află mormintele domnitorului Barbu Știrbey, al soției acestuia, Elisabeta, al lui Alexandru, al soției sale Maria, al fiului lor Barbu și ale altor membri ai familiei.

La 2 martie 1895, când a murit Alexandru Știrbey, cei opt copii ai săi aveau vârste între

10 și 25 de ani. Numai Eliza, cea mai mare, reușise să-și întemeieze o familie, căsătorindu-se cu fruntașul conservator Alexandru Marghiloman. La nici 23 de ani împliniți, fiul său cel mare, prințul Barbu Știrbey, devenise moștenitorul domeniului de la Buftea și tutorele fraților săi mai mici. El a creat o fermă model. Pe lângă fabrica de conserve înființată de tatăl său în 1870, a construit o lăptărie, o moară și o fabrică de

vată și pansamente. A fost primul proprietar funciar care a introdus în Vechiul Regat cultura bumbacului și a orezului.

Stăpânind moșii întinse în județele Ilfov, Olt, Iași și Teleorman, fiind președintele unor consilii de administrație ale unor bănci, societăți și uzine, Barbu Știrbey a devenit posesorul uneia dintre cele mai mari averi din România. Până și C. Argetoianu, extrem de răutăcios cu contemporanii săi, îi admira „acuitatea puterii lui de analiză, echilibrul nicio dată zdruncinat al judecății personale, agerimea intuiției și serioasa cultură de care da dovadă”. Acestea toate, la care se adăuga talentul său de bun

gospodar, atrăseseră atenția regelui Carol I, care în 1913 l-a numit administrator al Domeniilor Coroanei, găsindu-l „cât se poate de potrivit pentru această menire”. A fost începutul unei cariere strălucite de sfetnic al familiei regale, ce va culmina în 1927 cu desemnarea lui ca prim-ministru (*Magazin istoric*, nr. 6/1999).

În 1909, cu prilejul vizitei în România a prințului moștenitor al Germaniei, Friedrich Wilhelm, Barbu Știrbey a organizat o mare serbare câmpenească la Buftea în cinstea înaltului oaspete. Evenimentul a avut loc în ziua de 10 aprilie 1909 și la el au participat primul ministru I.I.C. Brătianu, Ion Lahovary, Spiru Haret, Al. Marghiloman, Gr. Cantacuzino, Al. Bibescu, Ion Grădișteanu, Grigore Antipa, generalii Ion Manu, Panait Warthiadi, Grigore Crăiniceanu și Leon Mavrocordat, Duiliu Zamfirescu, dr. Ion Costinescu, Ion Niculescu-Dorobanțu, Al. Djuvara, Anton Carp. Regele Carol I a venit

...și Maria (născută Ghica-Comănești), soția sa

însoțit de regina Elisabeta, de principii moștenitori Ferdinand și Maria și de cei doi oaspeți germani, principii Friedrich Wilhelm și Karl Anton de Hohenzollern. „La Buftea – relatea ziarul *Universul* din 11 aprilie 1909 – s-au făcut mari pregătiri de către d-na și dl. B. Știrbey pentru această ocaziune. La gară se ridica un arc de triumf acoperit cu covoare naționale. Drumul de la gară la castelul Știrbey era îngrijit, intrarea la castel decorată cu drapelul național românesc și german; bogăție nespunsă de flori de tot felul care presărau aleile din parc și îmbătau aerul de parfumuri... Castelul era splendid ornamentat. Pare un adevărat cuib de fericire.”

„Se dansă pe iarbă jocuri naționale în costume țărănești – ne povestește prințesa Maria – și, deoarece erau numeroase doamne tinere, strălucitul prinț putu să-și pună în joc farmecul cari îi pofti inima, oferind și primind omagiile într-un chip ce dovedea cât era de obișnuit cu așa ceva.” Adevărul e că prințul Friedrich nu a avut ochi decât pentru în-cântătoarea Mariha Bibescu, pe care o remarcase la un bal dat cu câteva zile mai înainte în palatul Știrbey din București. Prințul Friedrich a găsit ocazia nimerită pentru a-i cere volumul *Cele opt raiuri*, însoțit de fotografia autoarei, și de a o invita la marele bal pe care avea să-l dea a doua zi la palatul Cotroceni. Idila dintre cei doi a fost subiect de bârfă în epocă, generând tot felul de acuzații de colaboraționism în timpul primului război mondial la adresa Marthei Bibescu (*Magazin istoric*, nr. 1, 2/1995).

Tânără și frumoasa prințesă Maria a îndrăgit și mai mult Buftea. Ea s-a împrietenit cu soția castelanului, Nadeje (născută Bibescu); era fiica lui George Bibescu (fiul lui Gh. Bibescu) și venise pe lume în 16 august 1876, la Loschwitz (Germania). Barbu și Nadeje Știrbey au avut patru fiice: Maria (1896-1990), Nadeje (1897-1994), Elisa (1898-1987) și Ecaterina (1902-1946). Relația tinerei prințese cu familia lui

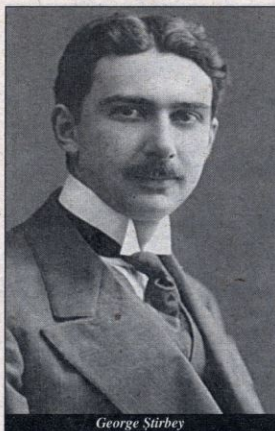
Barbu Știrbey a fost una aparte și despre ea s-a vorbit în fel și chip. Noi îi vom da crezare celei implicate și o vom lăsa să ne explice: „Era și este încă [Nadeje] tipul perfect al soției și al mamei – scria viitoarea regină Maria; a trăit numai pentru ai ei. Îmi plăcea mult să mă duc la ea; soțul și copiii ei îmi erau de asemenea prieteni. Când te aflai lângă ea, pieerea latura mai întunecată a vieții. Avea într-însă ceva ce

amintea o pasăre sau un fluture. Totdeauna cânta, era veselă, era fericită, mereu în mișcare și pătrunsă de griji duioase; umbla după treburi ici și colo, în casă, în grădină, în bucătărie, cu copiii, cu servitorii, cu țărani; mâinile ei aveau totdeauna ceva de lucru: picta, scria, broda și grădina-re.” Și mai avea o calitate, știa să fie o gazdă perfectă: „Cu caii aburiți și cu obraji aprinși ne întorceam plini de bucurie de a trăi la primitoarea casă orânduită după datini vechi, unde Nadeje, voioasă și strălucitoare de multumire, ne aștepta în prag și ne poftea la o gustare binevenită, ceai sau cină după cum era timpul.

Nicăieri nu erau căpșuni și zmeură atât de mari, nici smântână atât de grasă, nici unt atât de proaspăt ca la mesele de la Buftea. Cât îmi plăceau mazărea verde atât de fragedă și pâinea de casă, bunătați pe care le cunoscusem toate, pe vremuri, în Anglia, în gospodăriile de la țară.”

Clipe de durere

În timpul primului război mondial, palatul de la Cotroceni fiind ținta atacurilor aeriene, iar regele Ferdinand și fiul său Carol aflându-se la Cartierul general de la Scroveștea (lângă Peris), regina, împreună cu ceilalți copii ai săi, a fost găzduită la Buftea. Aici s-a îmbolnăvit și a murit mezinul familiei Mircea (2 noiembrie 1916). În acele zile de mare durere, prințul Barbu Știrbey s-a purtat ca un adevărat prieten: „Știrbeii au fost pentru mine îngeri de bunătațe. Prințul are

George Știrbey

un fel al lui lăniștit de a face lucrurile fără multă vorbă, dându-ți un ajutor temeinic; simți însă că suferă alături de tine.”

Tocmai în acele zile de mare durere, aviația inamică și-a făcut apariția deasupra palatului de la Buftea: „Germanii descoperind unde locuiam (căci eu eram socotită ca cea mai mare dușmancă a lor) – scrie regina Maria – începură să arunce bombe asupra casei mele ... În acea zi tocmai se întâmplase să plec singură cu Ballif și-mi lăsasem toți copiii acasă. Din fericire, prințul Știrbey, care totdeauna se gândea la toate, pusese să se facă un adăpost în pivniță, ceea ce fu de mare folos și în această împrejurare și în câteva altele mai târziu. Se aruncară atunci vreo 100 de bombe și multe din geamurile casei au fost sparte. O bombă străpunsese acoperișul uneia din dependințe și în multe locuri au fost sfâșiati în bucăți pomii din parc. Un ajutor de grădinar a fost omorât în fața casei.”

Părăsit de stăpânii săi, care s-au retras în Moldova, palatul și întregul domeniu au fost jefuite în decembrie 1916 de către trupele germane.

Din ianuarie 1917, a fost rechiziționat de germani, devenind sediul Comandamentului militar și locuința mareșalului August von Mackensen. Termenii armistițiului și apoi preliminariile păcii cu Puterile Centrale s-au stabilit în saloanele palatului de la Buftea. Când a dat cu ochii de palat, C. Argetoianu, unul dintre membrii delegației române, avea să scrie că totul părea „o vastă șandramă, cârpită și succesiv mărită, prevăzută cu tot confortul, mobilată cu gustul reginei”, iar „salonul cel mare, cu pretențiile, cu lustrurile și cu mătăsurile lui roșii, avea ifose aristocratice, ca și scara prea mare care tăia prin toate etajele până la acoperiș un hall prea înalt pentru suprafața lui”.

După război, viața și-a luat treptat cursul normal. Dar numai pentru un deceniu. Prințul Barbu Știrbey își consolidase poziția financiară

și politică. Rolul său în viața politică se făcuse remarcat îndeosebi prin perfectă conlucrare cu omnipotentul său cumnat I.I.C. Brătianu. Moartea acestuia în 1927, revenirea principelui Carol și instalarea lui ca rege în 8 iunie 1930 l-au obligat pe Barbu Știrbey, adversar al noului rege, ca la 23 februarie 1931 să se autoexileze. S-a întors în țară după abdicarea lui Carol II în 1940. În primăvara lui 1944, ca emisar al

Nadeje Știrbey,
admirabila gazdă de la Buftea

opozității, dar și cu acordul mareșalului Ion Antonescu, s-a aflat la Cairo, în încercarea de a stabili cu Aliații o ieșire a României din alianța cu Germania. A fost cooptat în delegația română care a semnat în 12 septembrie 1944 Convenția de armistițiu de la Moscova. Doi ani mai târziu, la 24 martie 1946, a închis ochii, cu tristețea de a-și vedea țara ocupată de trupele sovietice și pornită pe povârnișul comunizării. A fost înmormântată în capela familiei de la Buftea, după ce timp de două zile fusese depus la Biserica „Domnița Bălașa” din București.

Cu dispartția prințului

Barbu Știrbey se încheia nu doar perioada de glorie a palatului de la Buftea, ci și o întreagă epocă de normalitate din istoria românilor. Baluri și recepții fastuoase, vânători și curse de cai, toate deveneau amintiri...

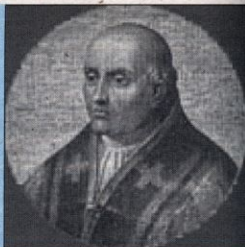
După moartea prințului Barbu Știrbey, palatul și domeniul de la Buftea au rămas în posesia lui Șerban Flondor, unul din cei patru gineri ai săi. În 1949, palatul a fost naționalizat, ca și dependințele gospodărești și administrative ale acestuia. Până în 1952, bunurile aflate aici au fost jefuite. Abia prin 1958-59, palatul a fost restaurat, remobilat și trecut din proprietatea Studiourilor Cinematografice în aceea a guvernului, care a amenajat aici o casă de protocol pentru înalții demnitari de stat. Restaurat din nou după cutremurul din 1977, palatul a devenit, după 1990, hotel-restaurant, iar frumosul parc a fost dat în circuit public. ■

Chipuri uitate

Pentru mulți, numele de Borgia păstrează rezonanțe lugubre și misterioase. Prea puțini însă mai știu că la începuturile ascensiunii acestei familii a stat un prea cucernic, în adevăratul

Palatul pontifical

sens al cuvântului, un luptător și un foarte abil diplomat. Calixt III sau, pe adevăratul său nume, Alonso Borgia, face parte dintr-o galerie de portrete astăzi în mare măsură înghițite de colbul timpului.

CALIXT III

DAN FALCAN

Dangătele clopotelor ce răsunau deasupra Cetății Eterne în acea zi de Buna-vestire a anului 1455 vesteau romanilor nu sărbătoarea, ci doliul. Aripa morții se pogorâse asupra celui ce fusese, doar cu o zi înainte, vicarul lui Hristos pe pământ, episcopul Romei, urmașul Sfântului Petru, pe scurt, Tommaso Parantucelli, intrat deja în istorie sub numele de Papa Nicolae V (1447-1455).

Tommaso fusese primul mare papă al perioadei Renașterii, protectorul unor artiști de renume, cum ar fi

Leon Battista Alberti (1404-1472), cel dintâi teoretician al curentului revoluționar și proiectantul unor importante edificii italiene (Templul Malatesta din Rimini, palatul Rucellai din Florența sau Biserica San Andrea din Mantua), Fra Angelico (c.1400-1455), pictorul frescelor din chiliile mănăstirii San Marco din Veneția sau Pierro della Francesca (c. 1416-1492), unul dintre cei mai fervenți căutători ai perfecțiunii din timpul său. Sub augustul protectorat al Papei Nicolae V s-a restaurat și puterea pontificală, grav

afectată de așa-numita „captivitate babiloniană” de la Avignon (1309-1378, mutarea forțată a reședinței papale de către Clement V (papă între 1305-1314), dar și de schisma ce tulburase creștinătatea în primii ani ai noului veac (1379-1417).

O cruciadă ce unește

Dar, din nefericire, Nicolae V avusese tristețea să-și vadă ultimii ani de păstorit întunecați de alte grave tulburări. Căderea Bizanțului, la 29 mai 1453, în mâi-

nile otomanilor bulversase întreaga lume creștină și trezise în mulți dorința de revanșă. Astfel, hotărât să-și dedice toate eforturile realizării unei noi cruciade, Nicolae reușește să contribuie esențial la instaurarea păcii în Italia, ca prim pas în calea unirii tuturor împotriva necredincioșilor. Actul va fi semnat efectiv la Lodi, în 1454, fiind încheiat între statele cele mai importante ale zonei, respectiv Milano, Veneția, regatul Neapolelui și Florența. Calea era liberă, de acum, spre a înfrunta dușmanul din afară.

Tratatul de la Lodi reprezenta în fond prima aplicare a principiului echilibrului la nivel regional, tot așa după cum, în anul 1559, prin pacea semnată la Cateau-Cambrésis (dintre Franța și Spania), principiul va deveni dominantă diplomației europene.

Acum însă, Papa murise și sarcina propovăduirii cruciadei avea să revină succesorului său. Alegerea noului pontif se anunța din start dificilă. Ca de

obicei, cardinalii erau împărțiți între cele două vestite familii aristocratice române rivale: Orsini și Colonna. Și ca de atâtea ori în istorie, din acțiunea contrară a celor două forțe sensibil egale, câștigă un al treilea.

La început, după respingerea candidaturilor lui Latino Orsini și Domenico Copranica, un apropiat al familiei Colonna, se părea că balanța se va înclina în favoarea cardinalului grec Bessarion. Opt dintre cei cincisprezece cardinali ai conclavului erau alături de el. Dar ideea unui schismatic ortodox, recent convertit la catolicism, risca prea mult să scandalizeze opinia publică. Astfel încât, în dimineața zilei de 8 aprilie 1455, se ajunge la o soluție de compromis: spaniolul Alonso Borgia, cardinal de Valencia.

Noul ales, în vârstă de 77 de ani, părea a reprezenta un pontif de tranziție, tocmai potrivit să reconcilieze patimile prea aprinse dezlănțuite între cele două tabere. Deci, soluția perfectă.

Spaniolul ce va face carieră

Născut în ultima zi a anului 1378, într-o familie de mici nobili din Valencia, a cărei existență este atestată încă din veacul XII, Alonso Borgia va fi influențat, din copilărie, de atmosfera specifică unei Spanii aflate în plină Reconquistă. Amestecul de islamism, mozaism și creștinism, definitoriu pentru regatul Aragonului de la sfârșitul secolului XIV, își va pune pecetea pe caracterul tânărului învățacel al Universității din Leida.

Abil diplomat, devotat Bisericii catolice, dar în primul rând regelui său, fie că acesta s-a numit Martin I, Ferdinand I sau Alfonso V, Alonso Borgia a demonstrat și eminente calități de jurist, reușind să se descurce de minune în ițele atât de încâlcite ale politicii

Scene din viața lui Nicolae V (în dreapta), zugrăvite în capela sa de la Vatican

europene. La 26 iulie 1429, el izbuteste să obțină abdicarea ultimului antipapă, Clement VIII, fapt care îi va aduce din partea Papei Martin V (1417-1431), membru marcant al familiei Colonna, numirea în fruntea bogatului și atât de râvnitului episcopat al Valenciei.

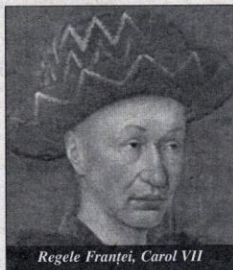
Deși înalt prelat, Alonso Borgia nu-și uită nici interesele ... pământești, susținându-și de fiecare dată regele, pe Alfonso V, în lupta acestuia cu Papa Eugeniu IV pentru stăpânirea regatului Neapolelui. Iar cum în 1442, Neapole cade în mâna regelui aragonez, episcopul de Valencia este însărcinat de acum și cu reorganizarea noii posesiuni.

Borgia reușește în scurt timp să-i reconcilieze pe Papă și pe rege, cei doi „stăpâni” ai săi în fond, răsplata neîntârziind să apară sub forma purperei de cardinal – investitură datată 1444. De acum încolo Alonso, care-și italianizează numele în Borgia, se va stabili la Roma, noile sale îndatoriri impunându-i prezența permanentă pe lângă suveranul pontif.

Din ce în ce mai hotărât, o constantă a preocupărilor acestui spaniol ambițios a fost asigurarea viitorului familiei sale. Astfel, fiul surorii sale Catalina, Luis Juan de Milla, ajunge, datorită ilustrei protecții, episcop de Segorbe, la doar 27 de ani. Dar o uluitoare carieră ecleziastică va face celălalt nepot al său, Rodrigo de Borgia, care la 14 ani va fi numit cantor al catedralei din Valencia, apoi administrator al capitolului, funcție aducătoare de importante beneficii financiare. Ajuns papă, Alonso le va dăruia, în 1456, ambilor nepoți pălăria de cardinal. Rodrigo nu avea atunci decât 25 de ani, dar vor mai trece 36 până când acesta va primi și tiara papală, în anul 1492, odată cu numele de Alexandru VI – cel mai defăimat și controversat

pontif din istoria bisericii romane.

Până când renumele Papei Alexandru și al celebrilor săi copii, Lucrezia și Cesare Borgia, vor deveni sinonime cu intriga, crima și desfrăul, noul papă care își ia numele de Calixt III, are cu totul alte preocupări.

Regele Franței, Carol VII

Recunoscătorul și reformatorul

Pentru început, două gesturi simbolice: la 29 iunie 1455 este canonizat predicatorul spaniol Vicente Ferrier, cel care în urmă cu aproape șapte decenii îi spusese micuțului Alonso Borgia: „Vei ajunge la cea mai înaltă treaptă pe care îi este dat unui muritor să ajungă. Chiar eu, după moarte, voi avea parte de venerația ta.” Cum jumătate din profeție se îndeplinise, recunoscător, Calixt o va și desăvârși.

Totodată, Papa porunci revizuirea procesului celebru al Ioanei d'Arc, ce avusese loc în anul 1431. La 7 iulie 1456, în urma anchetei conduse de arhiepiscopul de Reims, este anulată sentința pronunțată împotriva fecioarei din Orléans și i se acordă reabilitarea postumă. Ioana va cunoaște și san-

ctificarea, dar abia în 1920, la aproape cinci secole distanță.

Adevăratele griji ale bătrânului pontif erau altele. În Răsărit, otomanii, conduși de tânărul și ambițiosul sultan Mehmed II (1451-1481), băteau la porțile Europei. După cucerirea Bizanțului, acum este primejduită Ungaria. La 15 mai 1455, Calixt vestește noua cruciadă și îi stabilește termenul: războiul sfânt va începe la 1 martie anul următor.

Sunt trimiși predicatori în toată lumea creștină, iar Papa ia asupra sa povara procurării fondurilor necesare expediției antiotomane. Se topecsău sau se vând toate obiectele din aur ce aparțineau Vaticanului. Nici un efort nu trebuia precupețit. Se cerea totul pentru marea cruciadă.

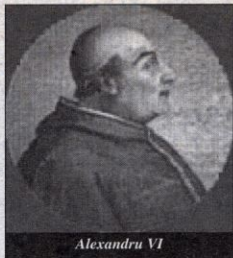
Din nefericire, laudabilele eforturi ale Papei găsesc un slab ecou în celelalte state creștine. Franța, de abia ieșită din Războiul de o sută de ani (1337-1453), se reface sub conducerea realistului și prudentului Carol VII (1427-1461), Anglia își începe propriul război fratricid între casele de Lancaster și York, regatele spaniole Castilia și Aragon sunt încă antrenate în Reconquístă, iar în Imperiul Romano-German, orașele mari, ca Nürnberg, Mainz sau Frankfurt, refuză să plătească costurile unei eventuale cruciade. Cum Occidentul avea alte preocupări, ca de multe ori în istorie, greul cade pe cei mai amenințați de expansiunea musulmană: Țările Române, Ungaria și Albania. Din aceste țări se vor ridica conducători de geniu:

Iancu de Hunedoara și Skanderbeg.

Un papă, un român și un albanez

Prima inițiativă pontificală de a-i ajuta este sortită eșecului. Comandantul flotei papale Pedro Urrea, în loc să navigheze cu toate pânzele sus împotriva armatei otomane, se alătură regelui Neapolelui și-i atacă pe genezezi. Act ce îi va aduce destituirea imediată și înlocuirea cu cardinalul Luigi Scarampo, ajutat de doi oameni de „meserie”: portughezul Velusco Furinha și aragonezul Alonso de Calatambisco. Din păcate însă, operațiunile flotei se reduc la debarcări în insulele grecești, acțiune insuficientă pentru a constitui un sprijin real și eficient în favoarea lui Iancu de Hunedoara sau a lui Gheorghi Skanderbeg.

Între timp, Mehmed II, în fruntea unei impresionante oștiri, încercuiește Belgradul, cheia regatului maghiar și a

Alexandru VI

Europei. Iancu de Hunedoara, ajutat de trimisul Papei, Giovanni de Capistrano, sparge blocada otomană și-l forțează pe sultan să ridice asediul la 21 iulie 1456. Marea bucurie a victoriei, celebrată cu surle și trâmbițe în toată creștinătatea, avea însă să fie întunecată de vestea morții celor doi artizani ai ei. Rând pe rând, se sting răpuși de ciumă, Iancu, la 11 august, la Zemun, și Capistrano, la 28 octombrie. Stindardul luptei antiotomane va fi preluat de acum de albanezul Skanderbeg, „atletul lui Hristos” în viziunea lui Calixt, care în iulie 1457 distruge o armată otomană la Tomorrița.

Evenimente neprevăzute abat atenția Papei de la problema orientală. Intrat în conflict cu vechiul său protector și suveran, Alfonso V (acum și rege al Neapolelui), pontiful îl amenință cu excomunicarea. Căci, ceea ce putea accepta cardinalul valencian nu-i era îngăduit vicarului lui Hristos. Moartea regelui aragonez pare să rezolve situația, dar două săptămâni mai târziu, la 6 august 1458, în ziua Schimbării la față, se stinge și Calixt III, primul Borgia pe tronul papilor.

Între cucernicia strămoșului său, Sfântul Francisc de Borgia, și decadența Curiei papale din vremea nepotului Alexandru VI, Papa Calixt a ales calea de mijloc. Abil, discret și eficient, a conștientizat mai repede decât mulți dintre contemporanii săi principala problemă a lumii creștine: asaltul musulman. Prea bătrân însă, nu i-a fost dat să-și împlinească visul căruia i-a închinat ultimii ani de viață: unitatea creștinătății în fața expansiunii Islamului. ■

REȘEDINȚA LUI BASARĂB I

(Monoverb: 5-9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția careului

ISTORICI ROMĂNI (nr. 4/2002)

PARVAN-NASI-ALMAS-VULPE-SB-ROSETTI-CUST-ASU-TM-U-IORGA-RAI-ANSOA-MOLC-M-CUB-PAT-U-UTA-URECHE-RAIA-ARI-MZ-NU-BARNUTIU-URECHIA-ORB

Soluția jocului apărut în nr. 4/2002, p. 64: 1967

Soluția întregimei

DOMNI FANARIOȚI (nr. 5/2002)

M-FA-L-G-CALLIMACHI-VIU-CIRIP-AR-TU-COCs-MORUZI-MAI-CARAGEA-L-SCOLAR-STRA-RUSET-ION-UD-I-EM-LT-AS-CORB/I-STEROL-OE-E-RACOVITA-MAVROGHENI-GIANI-RAS

Între documentele păstrate în fondul românesc de la Hoover Institution se numără și un text dactilografiat, în limba engleză, al unui interviu acordat de Alexandru Cretzianu, fostul secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, aflat în exil în S.U.A., publicației lunare România viitoare, din februarie 1953. În capul textului se indică și adresa acesteia: Paris, arondismentul X, Boulevard de Strasbourg nr. 35.

Era un răspuns la atacul declanșat de generalul Nicolae Rădescu, fostul prim-ministru al României (6 decembrie 1944-28 februarie 1945) împotriva grupului condus de Cretzianu și Vișoianu, pe care îi acuza că și-au însușit banii Fondului Național (vezi Magazin istoric, nr. 1/2002).

ALEXANDRU CRETZIANU DESPRE FONDUL NAȚIONAL

LAURA COSOVANU

Pentru a pune capăt confuziei care persistă în opinia publică și neadevărurilor care au apărut într-o anumită presă, din cauza cărora informația greșită nu mai poate fi distinsă de reaua credință evidentă, am delegat pe unul dintre colaboratorii noștri din Statele Unite să ceară o explicație din partea persoanelor îndreptățite, aflate în legătură cu Fondul și cu procesele din Elveția. Domnul ministru Alexandru Cretzianu a fost atât de drăguț să acorde reprezentantului nostru următorul interviu.

**Interviu cu domnul Al. Cretzianu, în
ziua de 14 februarie 1953**

– Ați luat act de aserțiunile din ultimul număr al ziarului generalului Ion Gheorghe [ultimul ministru al României la Berlin, a rămas fidel autorităților de la București după 23 august 1944; internat de germani, a fost eliberat după înfrângerea lui Hitler și a rămas în exil; ziarul se numea Patria] privind procesele pe care le aveți în Elveția?

– Nu am obiceiul să citesc foi de șantaj publicate de militari care au dezertat la inamic.

– Totuși, această publicație a produs confuzie în rândul emigrației române. Nu considerați potrivit să oferiți anumite clarificări?

– Mi se pare cu totul nepotrivit să supun opiniei publice probleme a căror judecare nu s-a încheiat încă la tribunal. Clarificări depline vor putea fi făcute abia în ziua în care procesele inițiate de comuniști se vor încheia în sfârșit.

– Dar dumneavoastră spuneți că seria de procese nu s-a încheiat, în vreme ce Patria afirmă că banii de la Berna nu mai

sunt blocați și că nu ați știut să utilizați posibilitatea pentru a reintra în posesia lor, după care au fost din nou înghețați în baza intervenției generalului Rădescu în numele intelectualilor români refugiați. Nu ne spuneți măcar care este adevărul în această privință?

– Aserțiunile pe care le menționați sunt, în întregime, false. Adevărul este că în acest moment eu sunt acuzat într-un proces intentat de guvernul comunist al României, început la 20 ianuarie 1953. A fost un proces civil mai vechi, pe care l-am câștigat și care a fost redeschis de către comuniști exclusiv pe baza furnizată de curând de scrisoarea lui Rădescu din 25 august 1952, adresată judecătorului de instrucție din Berna. La cererea comuniștilor, Curtea de Apel din Berna a dispus, la 23 ianuarie 1953, înghețarea din nou a contului meu de la Union des Banques Suisses. De la 13 octombrie 1945, când aceste fonduri au fost blocate la cererea guvernului Groza, contul meu a fost mereu înghețat, cu toate că tribunalele elvețiene au dat, până acum, șapte decizii în favoarea mea. Totuși, comuniștii au recurs de fiecare dată la toate posibilitățile de apel, la noi tribunale, au pornit noi procese, pentru a putea obține continuarea sechestrului.

– Care a fost atitudinea tribunalelor elvețiene față de scrisoarea generalului Rădescu?

– Scrisoarea a fost pusă în dosarul procesului comunist împotriva mea din cadrul Curții de investigații criminale. Am primit textul ei de la avocatul meu la 8 noiembrie 1952, pe când procesul criminal intentat mie de către comuniști la 23 mai 1952 se desfășura încă. Este interesant de observat că, în prima fază a procesului criminal, afacerea era de competența magistratului de instrucție de la Tribunalul din Berna. Cu o intuiție remarcabilă, autorul scrisorii lui Rădescu a știut exact cui era mai potrivit să i se adreseze și a ghicit că trebuia să facă alegația că întreaga afacere „avea un caracter criminal”. Astfel, scrisoarea lui Rădescu a ajuns automat în dosarul procesului criminal intentat de comuniști. Confirmând aserțiunile făcute de comuniști contra mea, scrisoarea putea să le folosească doar lor. Într-adevăr, scrisoarea lui Rădescu includea o afirmație îngrijorătoare, cum că „rezultă din dosarele Cretzianu...”. Eu unul nu am arătat dosarele procesului nici domnului Rădescu, nici prietenilor săi. Dosarele tribunalului fiind secrete, singurele dosare disponibile rămân cele ale reclamanților comuniști.

– Prietenii generalului Rădescu afirmă că scrisoarea urmărea doar ca sumele depozitate în Elveția să fie atribuite intelectualilor români. Credeți că tribunalele elvețiene pot accepta acest punct de vedere?

– Nu este adevărat că banii provin dintr-un

pretins fond pentru intelectuali. Chiar dacă am admite această teorie absurdă și, de asemenea, absurditatea că o curte poate dispune să se facă astfel de plăți către o entitate abstractă care nu există din punct de vedere juridic, este evident că tocmai scrisoarea lui Rădescu exclude atribuirea unui singur cent „intelectualilor români exilați”. Într-adevăr, adoptând acuzațiile comuniste, scrisoarea Rădescu pretinde că sumele depozitate la Berna au fost transferate prin fraudă în mai 1945. Dacă aceste pretenții ale domnilor Rădescu și Gheorghiu-Dej ar fi acceptate de tribunalele elvețiene, ele nu ar putea da decât o singură hotărâre, ca banii să fie plătiți în contul statului român, așa cum a fost el recunoscut de către guvernul federal, adică Republicii Populare Române. Suntem, în mod sigur, într-o perioadă plină de surprize, dar mă îndoiesc de faptul că Gheorghiu-Dej, după ce s-ar folosi de mărturia generalului Rădescu, ar merge până acolo încât să predea banii de la Berna acestuia, mai ales după efortul de a-mi intenta atât de multe procese pentru a-i obține.

– Cum comentați mărturia generalului Rădescu?

– În noul proces civil intentat mie la 20 ianuarie 1953, guvernul comunist al României l-a propus pe generalul Rădescu ca martor al său. Acest lucru nu mai necesită alte comentarii.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iulie 2002, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**. Concursul nu are talon.

– Care sunt familiile ale căror descendenți au locuit în reședința de pe domeniul de la Buftea?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2002 este:

Alfred Petermann

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **Lupșa Emilian**, din Toplița, jud. Harghita.

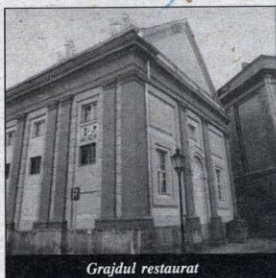
Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2002.

Clio anunță

EST-GERMANII ÎȘI REDESCOPERĂ ISTORIA

În 1872, regele Kamehameha V al Hawaiei a cerut curții regale a Prusiei un muzicant militar talentat. Heinrich Berger, capelmaistrul Regimentului 2 de gardă, a luat urgent vaporul spre Honolulu. Prusianul a compus cu sârg marșuri, valsuri și polci, într-un amestec exotic și european, ceea ce i-a conferit titlul de onoare de „părintele muzicii hawaiei”.

La Potsdam s-a deschis recent o casă a istoriei principilor electori de Brandenburg, sub a căror stăpânire s-a aflat Prusia de la crearea sa ca ducă, în 1618. Între expozate apar și bagheta, jurnalul și decorațiile primite de Heinrich Berger. Alături de ele, alte 900 de obiecte, pentru prima oară expuse public, cu

Grajdul restaurat

semnificație în cronica Brandenburgului, de la fondarea episcopatului în 948, până la reînființarea landului federal, în 1990, după reunificarea Germaniei. Printre ele: potire sacrale, porțelanuri fine, o bandă video reprezentând aruncarea în aer, în 1968, a bisericii garnizoanei din Potsdam, folosită în R.D.G. ca film didactic pentru pregătirea meșterilor artificieri.

Peste zece milioane de mărci a costat numai restaurarea grajdului cailor de la caleștile regale, care a devenit sediul noii instituții de cultură. Țara și oamenii săi sunt protagoniștii acestei expoziții, principii electori fiind eclipsați de omul de rând.

A. SPIEGLER

FOTOGRAFII DE LA CITITORI

O stradă și numele ei succesive: în 1705, strada Târgului; la 1794, în plină revoluție, strada Libertății; apoi strada Napoleon, la 1812; strada Regală în 1815, după revenirea Bourbonilor; strada Națională, în vremea revoluției de la 1848; strada Imperială în timpul lui Napoleon II, la 1853; apoi strada Națională, după capitularea de la Sedan, în urma războiului franco-prusac (1870-1871); în sfârșit, strada General de Gaulle, la sfârșitul războiului al doilea mondial. Iată istoria Franței din ultimii 300 de ani în numele unei străzi dintr-un oraș francez. Fotografia ne-a fost adusă la redacție de colaboratoarea noastră, doamna conferențiar universitar Mirela Murgescu.

O idee foarte bună și pentru ediliile orașelor noastre. De câte ori s-au schimbat numele unor străzi din București numai în secolul trecut...

Microarhiva Magazin istoric

LOVITURA DE STAT CARE A SCHIMBAT DESTINELE UNUI POPOR

Bucureștii în timpul domniei lui A.I.I. Cuza

E. LAMY

Este concluzia autorului unui interesant raport expediat din București la 5/17 mai 1864 pe adresa conțelui Randon, mareșal, ministrul de Război al Franței. Autorul era șeful misiunii militare franceze venite în Principatele Unite la cererea lui Alexandru Ioan Cuza, pentru a-l sprijini în opera de modernizare a oștirii române.

Cu trei zile înainte, la 2/14 mai 1864, după multe ezitări, Cuza dizolvase Adunarea Electivă, cu majoritate conservatoare, și dăduse o proclamație către țară. Textul acesteia fusese însoțit de ceea ce s-a chemat Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris sau Actul adițional la Convenținea din 7/19 august 1858 și de o nouă lege electorală. Convenținea ... constituia legea fundamentală a țării, pe care Actul adițional o schimba radical în privința creșterii autonomiei, specificând expres dreptul Principatelor Unite de a modifica legile privitoare la ocărnuirea lor internă, fără o prealabilă aprobare a Puterilor garante.

În disputa sa cu forțele conservatoare ce se opuneau democratizării și modernizării țării – în special reformei agrare

și lărgirii dreptului la vot –, Cuza a făcut apel la populația țării, chemând-o să-și spună părerea prin da sau nu cu privire la măsura întreprinsă de el. Plebiscitul desfășurat în perioada 10/22-14/26 mai a dat următoarele rezultate: 682 621 da, 1 307 nu și 70 220 abțineri. Și aceasta în condițiile în care, foarte sensibile la evoluția evenimentelor din Principatele Unite, puterile vecine – Rusia, Austria și Turcia – își concentraseră importante efective militare la granițele românești de atunci, gata să intervină.

În ziua de 16/28 iunie 1864, cu prilejul vizitei pe care a făcut-o la Istanbul, A.I. Cuza a obținut semnătura Curții suzerane pe Actul adițional..., ceea ce era sinonim cu ratificarea de către Puterile garante a loviturii de stat din 2/14 mai. Acest succes n-ar fi fost posibil fără adeviziunea populației țării, pe care autorul raportului o subliniază în mod apăsător. Documentul, inedit, poate fi consultat în Colecția de Microfilme Franța, Rola 78, cadrele 417-419, de la Arhivele Naționale Istorice Centrale. Iată traducerea lui.

Dr. Corneliu-Mihail LUNGU

Misiunea franceză

Nr. 32

București, 5/17 mai 1864

Domnule Maresal

Princele Alexandru Ioan a dat o lovitură de stat în 2/14 mai. Camera a fost dizolvată și întreaga națiune este chemată să-și exprime voința.

Această lovitură de stat a fost provocată în modul cel mai natural și prin forța împrejurărilor.

În ultima mea scrisoare din 11/23 aprilie, nr. 31, vă anunțam că de curând Camera Deputaților a vrut să dea un vot de blam ministerului [guvernului]. Acest vot de blam a fost votat în ședința din 15/27 aprilie. Ministerul și-a prezentat demisia, care nu a fost acceptată de principe.

Dat fiind că se apropiau sărbătorile de Paști, Adunarea a fost invitată să ia vacanță și reprezentanții [deputații] să meargă să se documenteze asupra adevăratelor nevoi ale populației. Ea urma să se întrunească din nou la 2/14 mai, dar în sesiune extraordinară și numai pentru a discuta și vota o nouă lege electorală.

La București se știa că cei mai mulți deputați sunt dispuși să respingă această lege electorală sau s-o modifice în așa fel încât să fie de neacceptat. Se discuta chiar despre posibilitatea dizolvării Camerei, se discuta de asemenea despre rezistență și de proiecte îndreptate împotriva domnitorului. Agenții ruși și austrieci se agitat mult pentru a răspândi tot felul de zvonuri de natură să compromită guvernul pentru că s-a alăturat boierilor în întreținerea dezordinii pentru a reuși poate apoi să profite de acest lucru. Se știa că rușii aveau numeroase trupe în Basarabia, se spunea că ar fi cam 50 000 de oameni, și că austriecii concentraseră și ei

circa 30 000 de oameni în Transilvania, în apropierea Brașovului (Kronstadt). Aceste armate nu se ocupau desigur de apărarea granițelor acestor două puteri, frontierele lor nefiind și neputând fi serios amenințate de Moldo-Valahia sau de refugiații polonezi și unguri [aflați în Principatele Unite] despre care se vorbește atât de mult. Ele nu puteau fi deci destinate decât unor proiecte nemărturisite de ocupație în cazul în care dezordinile provocate de boieri ar lua o asemenea amploare, încât s-ar impune o intervenție.

Întreaga populație nu vorbește de acest eveniment decât râzând și cu deosebită satisfacție. După atmosfera din Capitală din 2/14 mai încoace, nu începe nici o îndoială că s-a petrecut ceva de natură să schimbe total destinele unui popor.

În dimineața zilei de 3/15 mai pe toate zidurile Bucureștilor se puteau vedea afișate:

1. O proclamație a principelui adresată românilor, luându-i ca judecători ai relației dintre el și Adunare.

2. O proclamație adresată armatei.

3. Un decret prin care Adunarea Electivă era dizolvată și un apel adresat poporului.

4. Un statut care dezvoltă Convenția din 7/19 august 1858 și legea electorală, totul fiind supus aprobării populației României.

5. O proclamație a ministrului de Interne adresată locuitorilor Bucureștilor.

Votul general, prin *da* sau *nu*, trebuie să aibă loc în perioada 10/22-14/26 mai anul curent. Nimeni nu se îndoiește că acest vot va fi în întregime favorabil principelui Cuza.

Fosta Cameră era formată în marea ei majoritate din boieri pretențioși, încurcă-lume și foarte ambițioși, care vizau puterea și bogăția, pe care nu-i preocupau deloc interesele țării

și care erau în opoziție în mod sistematic și înverșunat, obosind publicul cu interminabilele lor discuții personale. De patru ani încoace nu exista un buget aprobat, țara nu numai că bătea pasul pe loc, ba chiar începuse să dea înapoi, nu mai avea nici credit, nu mai prezenta încredere. O astfel de situație nu mai putea dura fără să antreneze ruina totală, iar principele nu mai putea ezita. Camera acumulase gafe după gafe, greșeli după greșeli. Ea se discreditase definitiv și provocase ea însăși catastrofa care urma s-o facă să dispară.

In precedentele mele scrisori am avut onoarea de mai multe ori să semnez Excelenței Voastre faptul că această Cameră nu este reprezentativă din punct de vedere național și că nu se bucură de simpatie în țară. Dovadă, actualele evenimente. Ea a fost în mod rușinos alungată și nimeni nu-i ia apărarea. Dimpotrivă, toată lumea aplaudă măsura adoptată de șeful statului. Principelui i se reproșează un singur lucru, acela de a nu fi acționat cu câțiva ani mai devreme.

Văzând de aproape România în ultimii ani, ești într-adevăr forțat să accepți că oricare ar fi fost situația care ar urma după lovitură de stat din 2/14 mai, ea nu poate fi mai jalnică decât cea deja existentă. Iar dacă lucrurile ar fi continuat în același fel, ar fi dispărut probabil orice speranță de ameliorare, în vreme ce astăzi, dacă principele Cuza dorește acest lucru, țara se poate reface. Pentru aceasta este nevoie doar de energie. Pentru a obține rezultate îl trebuie să-și impună autoritatea, trebuie să știe să se facă temut, acesta fiind singurul mijloc de a fi respectat și de a i se da ascultare. Vom vedea în curând dacă principele va ști să facă acest lucru. ■

Exclusivitate

SVEABORG

MATTI KLINGE, LAURA KOLBE

Până în anul 1809, când a intrat în posesia Rusiei, Finlanda a fost provincie suedeză. Orașul Helsinki a fost construit pentru a deveni capitala Marelui ducat, ce beneficia de autonomie politică și culturală în cadrul Imperiului țarist. De la acest statut, Helsinki a ajuns să fie recunoscut de comunitatea mondială, la sfârșitul anilor '60 și în anii '70 ai secolului trecut, ca un loc neutru al Europei, asemenea Vienei sau Genevei, unde pot avea loc negocieri internaționale.

Helsinki demonstrează că era posibilă „coexistența pașnică” între țări cu sisteme sociale diferite. Cum? Prin dimensiunea concretă, pragmatică a relațiilor finlandezo-sovietice, prin depășirea inhibițiilor psihologice născute de al doilea război mondial, de diferențele de limbă și cultură, de fapt, de deosebirile dintre o putere mondială și o națiune mică (numai orașul Sankt Petersburg are o populație ceva mai numeroasă decât cea a întregii Finlande).

Profesorul Matti Klinge (care a avut bunăvoința să ne acorde un interviu publicat în numărul din luna ianuarie, acest an, al revistei) și colega sa Laura Kolbe, ambii de la Universitatea din Helsinki – care au scris împreună o carte despre capitala țării lor – ne-au trimis textul următor, din care cititorul nostru poate înțelege cum orgoliul național poate face casă bună cu geografia politică.

În secolul XVII Baltica a devenit o mare interioară suedeză. Numai o mică porțiune de litoral în sud, ce se întindea din Curlanda până în Danemarca, trecând prin teritoriile prusiene, poloneze și germane, nu-i aparținea Suediei. Aceasta din urmă a cucerit și Pomerania și Skane. Din 1617, Rusia nu mai avea acces la litoralul baltic.

Tarul Petru I va deschide o nouă pagină în diplomația și politica militară rusească, extinzând frontierele imperiului pe malurile baltice și la Marea Neagră, în ambele stabilindu-și o flotă. Fortăreața

Sankt Petersburg, construită în 1703, și fortificațiile avansate de la Kronstadt aveau să asigure protejarea unui oraș în plin avânt și să ia locul Moscovei în 1712, ca centru administrativ și capitală a Rusiei.

Tratatul de pace din 1721, de la Uusikaupunki (care punea capăt războiului ruso-suedez început în 1700), a confirmat pre-

Helsinki

Construirea Sveaborgului a început în 1748

tensiunile împăratului asupra Estoniei, Livoniei, Careliei și Ingriei (unde a fost fondat Sankt Petersburg) și i-a conferit țarului rangul de „Imperator”. Traseul frontierei fixate la Uusikaupunki a devenit piatra unghiulară a noii identități de securitate rusească. Aceeași frontieră va fi obiectivul lui Stalin în timpul celor două războaie succesive dintre Finlanda și Uniunea Sovietică, între 1939 și 1945. La sfârșitul lor, el deținea Carelia, Estonia și Livonia. La ultimele două Rusia va renunța abia în 1991.

S-a ajuns astfel la vechea situație, când țarmul de nord și cel de sud ale Golfului Finic aparțineau unor state diferite. Ceea ce va genera o stare de

tensiune permanentă, eforturile de pace alternând cu măsuri de înarmare și cu construirea de fortificații. Acești factori au determinat hotărâtor dezvoltarea orașului Helsinki.

Cu sprijinul Franței

În contextul politicii alianțelor din Europa, principalul adversar al Rusiei era Turcia, susținută de Franța. La sfârșitul anilor 1730, Suedia a renunțat la politica sa conciliantă față de Rusia și, sub presiunea Franței, s-a aliat frontului franco-turc. Preocupat de revanșă, Stockholm a luat, în 1741, inițiativa unui război contra Rusiei, pentru a recupera teritoriile cedate după Războiul nordic. Conflictul se va încheia printr-o victorie rusească, frontiera fiind deplasată spre vest, în lungul fluviului Kymijoki. Suedia nu și-a abandonat însă politica de alianțe. Ea intenționa să oblige Rusia să lupte pe două fronturi, contra Suediei și Turciei, în același timp.

Franța a socotit oportun atunci, pentru a susține Turcia, să subvenționeze masiv Suedia. Începând din 1748, sume mari au fost consacrate, în special, construirii unei mari fortărețe pe insulele Vargskär, care prote-

jau intrarea în Helsinki (Sveaborg-Viapor-Suomenlinna), și echipării flotei. Proiectul urmărea să prevină orice nouă încercare rusească de invadare a Finlandei, dar și să doteze regatul cu o bază de operații contra St. Petersburgului. Este ceea ce i-a inspirat lui Henrik Forsius construirea Sveaborgului care, în 1918, a luat denumirea de Suomenlinna, înscris azi pe lista patrimoniului mondial UNESCO.

Așezarea, un exemplu grăitor de arhitectură militară de mare garnizoană, era expresia jocului marilor puteri europene, reprezentând o enormă investiție militară. De fapt, era opera unui singur om, Augustin Ehrensvärd, un ofițer cu studii în străinătate, care a preluat șantierul la 37 de ani și a condus lucrările peste 20 de ani.

Fortăreața de la Sveaborg a fost construită cu banii Franței și cu o mână de lucru recrutată în toate garnizoanele regatului. Un timp, grație Sveaborgului, a crescut importanța economică și demografică a orașului Helsinki. Viața mondenă a ofițerilor fortăreței a făcut să sufle un vânt de cultură franceză în insulele stâncoase din Golful Finic și a favorizat europeanizarea orașului și a zonelor din interiorul țării.

La sfârșitul secolului XVIII Sveaborgul a început să reprezinte o amenințare permanentă pentru Rusia, chiar dacă ea consolidase Kronstadtul și instalațiile de la Tallinn, de cealaltă parte a golfului. În 1788 Suedia (din nou aliată cu Turcia) a atacat Rusia, pentru a-și recupera teritoriile pierdute și pentru a

1855. Sveaborg sub bombardament, în timpul Războiului Crimeii

Soldat judecat de ofițeri

slăbi și diviza această amenințătoare Rusie. Dar și de data aceasta încercările suedeze au eșuat.

În 1806-1807, când armatele napoleoniene au invadat Prusia, ele au ajuns până la țărmul Mării Baltice. Alexandru I și Napoleon I au încheiat o alianță la Tilsit, la frontiera Lituaniei cu Prusia. În 1808 țarul Alexandru I a anexat definitiv Finlanda la Rusia. În noul context, Sveaborgul avea de jucat un rol foarte important. În mai 1808, când fortăreața a capitulat, izolată și asediată, la Moscova a fost organizată o mare paradă militară, pentru a celebra victoria, iar Rusia și-a exprimat dorința ca Parisul să tragă și el câteva salve de tun pentru a marca evenimentul.

Grație construcției Sveaborgului și prezenței unei mari garnizoane, Helsinki a cunoscut un avânt rapid în a doua jumătate a secolului XVIII, deși era încă departe de o adevărată entitate urbană.

La Sveaborg, viața se desfășura după tipicul celei de la Stockholm: moravuri aris-

tocratice, loji francmasonice, baluri mascate, saloane literare, serate muzicale. Numeroși ofițeri își făcuseră serviciul la Strasbourg, în Regimentul regal suedez. La Sveaborg se dezbăteau, cu o adevărată voluptate, probleme de strategie și de mare politică. Dacă țărani și clerul rural erau regaliști, corpul ofițerilor se manifesta sensibil în favoarea opoziției aristocratice, cea care, în 1788, în timpul războiului lui Gustav III contra Rusiei, a declanșat o conjurație și l-a asasinat pe rege în 1792.

Grație apropierii de Sveaborg, Helsinki va deveni și un centru politic, începând din secolul XVIII, singurul din această parte a regatului. În 1776 el a pierdut calitatea de reședință a provinciei administrative Uusimaa și Häme, în

profitul orașului Hämeenlinna. A redevenit centrul administrativ al provinciei în 1831, statut pe care îl va ceda din nou în 1998, în favoarea Hämeenlinna.

În piața Senatului

În iarna lui 1808 împăratul Alexandru I a cucerit o mare parte din Finlanda, inclusiv Sveaborgul. Războiul între Rusia și Suedia a continuat, pacea încheindu-se la Hamina, abia în septembrie 1809. Conform tratatului, Suedia ceda Rusiei toate provinciile ce aparțineau Finlandei. Chiar înainte de a se încheia pacea, țarul transformase aceste provincii într-un Mare ducat al Finlandei. La 18 martie 1809, suveranul a vizitat pentru prima oară Sveaborgul și Helsinki. Prințul Gagarin, general și aghiotant al împăratului, a notat într-o lucrare impresia puternică pe care i-a lăsat-o fortăreața Sveaborg, construită „de lei Suediei pentru vulturul rus”. El a fost de-a dreptul surprins de dinamismul fortificațiilor, „bogăția bibliotecii de tunuri”, maiestruozitatea monumentului funerar al lui Ehrensward și de instalațiile portuare.

Fortăreața rivală: Kronstadtul

D. A. G.
SPECIMINIS ACADEMICI
DE
HELSINKI FORSIA,
CELEBRI NYLANDIÆ EMPORIO,
PARIS PRIOR,
QUAM,
Conferis ampl. Facult. Phil. in Regia academ.
ABOENSI,
PRÆSIDE
VIRO CL.
**MAG. ALGOTHO A.
SCARIN,**
Histor. & philol. civ. PROP. Reg. & ord.
nec non academia BILLOTREARIO,
Publicæ consensuæ modesti submisit,
HENRICUS FORSIUS,
HELSINKIÆ NYLANDIÆ,
In audit. superior, ad d. VIII. Novembr. MDCCCLV.
H. A. M. S.
ABOX, Impensis Direct. & Typogr. Reg. Magn. Duc.
Finsland. JACOB MERCKELL.
Prima istorie a oraşului Helsinki...

Ceea ce nu-l împiedica să remarce cu maliţie provincialismul dineuriilor şi seratelor dansante oferite de burghezii din Helsinki oaspeţilor de vază: „Consilierii municipali şi decanii acestui oraş onorabil nu s-au zgârcit la numărul de feluri de mâncare şi la gesturile de respect, dar peştele era amestecat cu carnea, carnea cu mirodeniile; măslinile şi castraveţii nu au aşteptat friptura, stafidele de Corint au fost aduse înainte de trufe şi trufecele înainte de piure; desertul a fost încununat cu o portocală, dar biata de ea era de-a dreptul deformă din cauza unui gel care transformase acest fruct galben atât de frumos şi dulce în ceva roşu şi amar. Între vinuri, un vin vechi ne-a fost servit în pahare vechi, în plus era un vin de Rhin, în care erau înmuiate mari bucaţi de zahăr. Cu acest vin s-a pronunţat toastul de bun-venit. Serata dansantă a fost de o sută de ori mai reuşită decât dineul.” Împăratul şi suita sa au pornit în plină noapte ca să ajungă cu săniile la Turku. Sania lui

Gagarin s-a răsturnat într-o groapă plină cu zăpadă şi pasagerul ei a putut simţi răsuflarea lupilor ce mişunau în zonă.

Din timpul regatului Suediei, Finlanda nu constituia un ansamblu administrativ distinct şi nici o entitate psihologică aparte. Evident, capitala Finlandei era Stockholmul. Provinciile finlandeze aveau raporturi directe cu Stockholmul, centrul administrativ şi fiscal şi locul de unde se răspândeau ideile noi. Finlanda constituia un ansamblu specific, al cărui univers intrase în orbita Sankt Petersburgului. În capitala Imperiului rus îşi avea reşedinţa şi împăratul, mare-duce al Finlandei, asistat de o instanţă finlandeză: un ministru secretar de stat, care raporta direct împăratului problemele finlandeze. Polonia dispusese şi ea la începuturi de o asemenea instanţă, dar Finlanda a fost mult timp singura componentă a imperiului care dispunea de un ministru secretar de stat propriu. În acest timp, mulţi locuitori din estul Finlandei s-au instalat la Sankt Petersburg, mişcare cu o influenţă considerabilă asupra formării tradiţiilor urbane în Finlanda.

În 1812 s-a hotărât ca Helsinki să devină capitala Marelui ducat şi să fie reconstruită (după un incendiu), conform noului său statut. Alte două mari decizii s-au luat în acelaşi an: anexarea la Marele ducat a localităţii Viipuri şi provinciei limitrofe, ce fuseseră anexate de Rusia. Măsura a favorizat propagarea culturii şi modului de viaţă din Sankt Petersburg şi a încurajat aflulul de emigranţi.

Helsinki

Fille de la Baltique
UNE BRÈVE BIOGRAPHIE

...şi cea semnată de autorii acestui articol

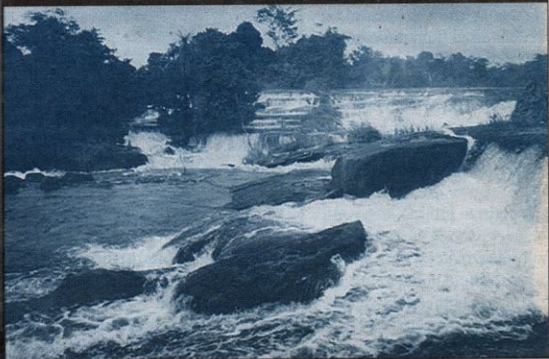
Când Napoleon a atacat Rusia, în 1812, Suedia nu s-a aliat cu agresorul; a încheiat un tratat de prietenie şi asistenţă cu Rusia la Turku, abandonând total veleităţile sale revanşarde în est. Acest act va deschide o foarte lungă perioadă de pace în regiunea baltică, în special în Golful Finic. Situaţie ce nu se va degrada decât la sfârşitul secolului XIX, prin deteriorarea relaţiilor militare, navale, în special, între Germania şi Rusia, fapt ce va conduce în final la primul război mondial. Rusia cucerise Finlanda şi Sveaborgul pentru a asigura securitatea Sankt-Petersburgului. Cu marina şi fortificaţiile sale, ea şi-a impus hegemonia asupra întregii zone a Balticii, în tot veacul XIX. Când Helsinki a devenit capitală, cea mai mare parte a bugetului Marelui ducat a fost consacrată construcţiei sale şi întreţinerii funcţionarilor. ■

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

Regele belgian Leopold II

CONGO, ULTIMA MIZĂ

VICTOR IONESCU

Pornită în secolul XV, cursa pentru imperii coloniale a început în Africa prin stabilirea spaniolilor în insulele Canare (1402) și a portughezilor în Ghana (1481) și în Congo (1483). Paradoxal, în pofida apropierii sale de Europa și a așezării pe drumurile către mult râvnitele Indii, continentul negru a fost neglijat de primele mari puteri coloniale, care și-au concentrat forțele spre Americi și Indii. Așa se face că, deși intrată prima în sfera ocupării și decupării coloniale, Africa va fi totuși ultima pradă împărțită. Cucerirea s-a desfășurat în etape, dinspre coaste spre interior. Africa a opus rezistență prin natura ei sălbatică, mai ales prin deșerturile Sahara și Kalahari și prin junglele ecuatoriale.

Ultima mare miză colonială a continentului negru a fost giganticul bazin al fluviului Congo. Ea s-a jucat spre sfârșitul secolului XIX, când în competiția pentru teritorii africane, pe lângă spanioli și portughezi, se înscriseră pe rând olandezii, francezii, ducile Curblandei, englezii, danezii, prusienii și Habsburgii. Eliminându-i pe concurenții minori, englezii și francezii și-au croit treptat cele mai mari imperii coloniale în Africa, depășind Portugalia și sfidând Spania, care aici rămânea o putere colonială periferică.

Când a apărut pe masa de joc ultima mare miză – Congo –, al doilea continent al lumii era împărțit în proporție de 70%. În jumătatea a doua a secolului XIX își vor mai atribui teritorii Germania și Italia, întârziatele la prânzul colonial, aflat pe sfârșite. Tocmai acest factor va determina un câștigător-surpriză al marelui pot: regele Belgiei, Leopold II, care, după un joc abil, favorizat de contextul rivalităților anglo-franco-germane, va prelua în nume propriu bazinul fluviului Congo, acea inimă bogată a Africii negre.

Mr. Livingstone, presupun...

Belgia se născuse în vâltoarea Revoluției franceze exportate în Europa. După regimul napoleonian, puterile învingătoare – Anglia, Rusia, Austria, Prusia – au impus o uniune dinastică olandezo-belgiană, pentru a face din Țările de Jos un scut antifrancez. În 1830, Belgia a dat însă semnalul revoluțiilor europene contra dictatului împăraților, respectiv împotriva Europei Congresului de la Viena, din 1815. Revoluția a

dotat țara cu cea mai modernă constituție de pe continent, instituind o monarhie parlamentară.

Primul rege constituțional, Leopold I (1831-1865), era un german naturalizat englez. Beneficiar al unui mare credit internațional, el a consolidat situația Belgiei în Europa și a contribuit la puternica ei dezvoltare economică. Așa se face că fiul său, Leopold II (1865-1909), va fi beneficiarul unei epoci de strălucită prosperitate internă, ceea ce-i va permite să se ocupe de întărirea armatei și să se arunce în jocul colonial. Portretul său, păstrat la Cabinetul de Stampe din Bruxelles, ne arată un chip hotărât, cu frunte înaltă și ochi luminoși, atribute ale unui om clarvăzător și inspirat, ferm și abil, totodată.

Interesul lui Leopold II pentru Congo a apărut în 1876, când Emile Banning (1836-1898), șeful arhivelor Ministerului belgian de Externe, a publicat trei articole despre Africa Centrală în *L'Echo du Parlement*. Pe hărțile mondiale, centrul Africii negre era atunci mai degrabă o pată albă. Banning pomenea de expediția lui Livingstone spre izvoarele Nilului (1859) care, dispărut, a fost găsit de Stanley

Savorgnan de Brazza, de la al cărui nume provine toponimul Brazzaville

la Udjiji, pe malul lacului Tanganyika, în anul 1870. Aidoma romanelor geografice ale lui Jules Verne, expediția de regăsire a lui Livingstone fusese sponsorizată de ziarul *New York Herald*, care a făcut astfel ca problemele explorării Africii să fie cunoscute de marele public, stârnind mari pasiuni și emoții, dar stimulând și setea de cunoaștere. Stanley plecase apoi într-o nouă expediție centrafricană, în 1874. Acesta era stadiul surprins de Banning în articolele sale despre Africa.

Imaginația și pragmatismul l-au împins pe Leopold II la acțiune rapidă. La 12 septembrie 1876, el inaugura în palatul regal din Bruxelles o

Conferință geografică internațională, la care fuseseră invitați cei mai importanți geografi și exploratori europeni. Scopul reuniunii era de a identifica mijloacele de „explorare și civilizare a Africii interioare”. La capătul a trei zile de dezbateri se naștea Asociația Internațională Africană, care urma să transpună în viață ideile Congresului.

Stanley este furios

Prima expediție, bineînțeles belgiană, a demarat după un an, la 17 octombrie 1877. Conducă de ofițeri Crespel și Cambier, ea s-a îndreptat spre Zanzibar, în ziua în care *Daily Telegraph* anunța că Stanley, despre care nu se mai știa nimic de doi ani, încheiase traversarea Africii de la est la vest, coborând prin bazinul Congo. Ajuns la Londra, Stanley a ținut conferințe publice, a solicitat audiențe și a pledat pentru valorificarea bazinului Congo. „Sunt conștient că această excepțională cale fluvială va deveni cu timpul o problemă politică”, spunea el, precizând că „acest fluviu este și va fi marea cale principală spre Africa centrală și de vest”.

În fața indifferenței autorităților britanice (ocupate cu tulburările din Egipt) și taxat drept „Don Quijote”, Stanley s-a întâlnit, în august 1878, la Paris, cu emisarii regelui belgian. De altfel, Leopold II îl solicitase încă de la debarcarea în Europa (la Marsilia în 1877), dar Stanley refuzase invitația, grăbindu-se spre patrie, unde am văzut cum a fost tratat. Chiar și după contactul din 1878 el a mai

Congresul de la Viena din 1815

încercat un demers la Londra, dar tot fără succes.

Odată înțeles cu Stanley, Leopold II a convocat o seamă de bancheri și astfel s-a născut Comitetul pentru studii în Congo Superior, organism exclusiv belgian, ce urma să creeze stabilimente comerciale și să construiască o cale ferată între Congo Superior și Congo Inferior. Stanley urma să refacă în secret expediția sa, dar în sens invers, să încheie tratate de comerț cu șefii africani și să obțină concesiuni teritoriale. În 1879, o flotilă compusă din cinci *steamere* (nave fluviale) demontabile punea la cuccirea definitivă a Congoului sub pavilionul Asociației Internaționale Africane.

O expediție concurentă, armată de Franța, dar condusă de Savorgnan de Brazza (cetățean al Statului papal) punea din nord-vest și, ajungând pe Congo în 1880, forma o așezare care, mai târziu, va fi numită Brazzaville și-i va determina pe șefii africani din zonă să recunoască suzeranitatea Franței. Erau bazele viitoarei colonii Congo francez.

Stanley a fost furios să afle că fusese întrecut într-un tărâm pe care-l revendica cu dreptul primul venit și, ajuns în 1881 în zona orașului francez, a stabilit pe celălalt mal, față în față, orașul care se va numi Leopoldville și va fi centrul puterii belgiene în Congo. „Sunt cel dintâi care a explorat fluviul, nota călătorul. Tot eu a trebuit să fiu cel dintâi care să arăt lumii importanța lui, să întemeiez colonii pe malurile lui și să le transpun apoi, potrivit ideilor moderne, în state naționale în care să

Exploratorul britanic John Stanley

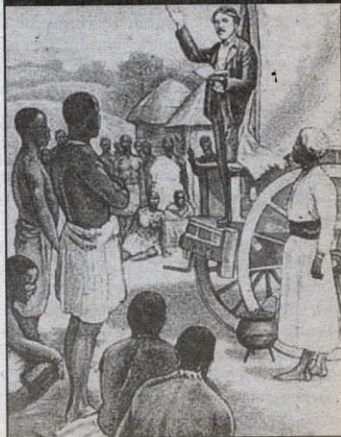
domnească dreptatea, legea și ordinea“.

Idealismul lui Stanley s-a vădit în însuși faptul că nu-și dădea seama sub ce pavilion se afla. Pentru că Asociația Internațională Africană devenise, între timp, proprietatea personală a regelui Leopold II, sub denumirea de Asociația Internațională a Congoului – AIC (1882). Când a plecat din nou în Africa, Stanley a acționat ca agent politic al lui Leopold II, încheind circa 400 de tratate cu diferiți șefi africani, care recunoșteau suzeranitatea Asociației. În 1884, regele Belgiei a anunțat lumii constituirea Statului Independent Congo, sub patronajul AIC, declarând că întregul bazin al fluviului va fi deschis comerțului liber al tuturor statelor și firmelor autorizate.

Din acel moment, problema congoleză a intrat în faza sa diplo-

matică, internaționalizându-se. Portughezii, care ajunseseră la gurile fluviului încă din 1482, văzându-și amenințate drepturile, au apelat la Anglia pentru garanții și, în februarie 1884, a fost semnat un acord în acest sens. Ceea ce însemna că Asociația pierdea ieșirea la Atlantic. Fin diplomat, regele belgian, a instigat Parisul contra Londrei și, cum pe atunci francezii și englezii se confruntau pentru Egipt, a obținut sprijinul celor dintâi. Apoi, Leopold II a apelat și la Bismarck, atotputernicul cancelar german care, la 7 iunie 1884, notifica Londrei: „Nu suntem în situația de a admite că portughezii sau orice altă națiune ar avea drepturi de anterioritate în Congo. Noi împărtășim temerea exprimată de comercianții tuturor națiunilor că acțiunea funcționarilor portughezi să nu fie dăunătoare comerțului“.

Scotlanul David Livingstone adresându-se băștinășilor

Emoționată nu numai de această intervenție, ci și de faptul că în mai 1884 Germania ocupase Africa de Sud-Vest (Namibia) și în iulie același an Togo, ca și de solidarizarea franco-germano-belgiană, Anglia a denunțat tratatul cu Portugalia. Recunoașterea oficială a Statului Independent Congo de către S.U.A., Franța și Germania a accelerat „calea diplomatică” și Londra a acceptat propunerea Germaniei de a găzdui la Berlin o

Conferință internațională în problemele coloniale.

La 15 noiembrie 1884, când s-au întâlnit la Berlin, reprezentanții celor 14 puteri participante au trecut la discuții de fond, problema Statului Independent Congo, care provocase conferința, fiind tratată ca un fapt împlinit, ele având nevoie să discute balanța puterilor coloniale în Africa. Anglia, Franța și Germania și-au recunoscut reciproc pretențiile, iar în actul general al Conferinței (26 februarie 1885) Leopold II era

recunoscut ca suveran-proprietar al bazinului congolez, care forma un „stat independent și neutru”, cu capitala la Boma.

În baza acelei conferințe, Africa a fost împărțită în întregime. Până în 1910: Franța avea să constituie Africa Franceză de Nord (Maroc, Algeria, Tunisia, Mauritania), Africa Franceză de Vest (Senegal, Gambia, Guineea, Dahomey, Niger, Ciad, Camerun și Congo), Djibuti și Madagascar; Anglia: Africa Engleză de Est (Sudan, Uganda, Zanzibar, Somalia), Africa Engleză de Sud (Uniunea Sud-Africană, Rhodesia, Swaziland și Betchuanaland) și Africa de Vest (Nigeria, Sierra Leone, Ghana); Germania: Africa Germană de Sud-Vest (Namibia), Africa Germană de Est (Kenya, Ruanda-Urundi, Tanganyika), Africa Germană de Vest (Togo și Camerun); Italia: Tripolitania, Eritreea, Somalia; Portugalia: Angola, Cabinda (Congo portughez), Mozambic, Guineea Bissau, Insulele Capului Verde; Spania: Rif (Tanger, Ceuta, Ifni), Río de Oro (Sahara spaniolă), Canare.

Am trasat această imagine a împărțirii coloniale a Africii pentru a sublinia dimensiunea și valoarea achiziției lui Leopold II, ca și unicitatea statului independent Congo. Abilul monarh obținuse ca antreprenor un teritoriu gigantic, pe care belgienii aveau să-l delimiteze destul de repede după Conferința de la Berlin care, în viziunea idealistului Banning, „pusese de acord interesele naționale cu cele universale”.

Optimistul

În aventura africană a lui Leopold II a existat și un actor român: Sever Pleniceanu. Absolvent al școlii de cavalerie din Ypres, el a fost, în 1898-1901, angajat al administrației „Statului Independent Congo”. În această calitate a făcut câteva expediții de explorare a rețelei hidrografice Congo, însumând 3 000 de km. În 1902, Pleniceanu a ținut la Societatea Geografică Română o conferință despre Congo, publicată în Buletinul Societății și apoi în volum la Târgu Jiu. Acest text al celui mai ilustru explorator român al Africii Tropicale a fost retipărit cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la înființarea Societății Române de Geografie (1875), într-un extrem de interesant volum, intitulat *Călătorii extraordinare*, de Al. Marinescu, editat de C. D. Press, București, 2001. Informațiile furnizate de Pleniceanu sunt complexe, de la geografie și mediu până la organizarea de stat, de la structura administrativă până la descrierea localnicilor, de la organizarea forțelor de ordine până la obiceiurile din Congo, inclusiv canibalismul. Între altele, el enumera câteva lucrări de infrastructură făcute în Congo: farul de la Banana, căile ferate Banana-Mayumbe și Motodo-Leopoldville, „marea rețea de navigațiune pe Zai și afluenții săi”, măsurând 13 000 km, drumul, o linie telefonică și telegrafică Banana Ecuator și Banana-Leopoldville-Stanleyville.

Conferința lui Sever Pleniceanu avea un ton optimist: „opera e frumoasă și mărească; statul fundat trebuie să trăiască și să prospereze”. Dar el nu putea să nu constate ceea ce începuse să se afle chiar în anul conferinței sale din București: „au fost, sunt și vor fi încă jertfe ale multor vieți în cursul luptei uriașe”. Dar, conchidea cu mândrie Pleniceanu, „de departe sau mai de aproape, vor privi cu o dublă mândrie la roadele dobândite, căci au pus și ei umărul” la împlinirea devisei „Statului Independent Congo”: „muncă și progres!”.

În realitate, Leopold investise mari sume de bani și avea interesul să câștige de pe urma lor. Parlamentul belgian a primit cu totală răceală vestea că regele devenise proprietar-suveran al unei alte țări. A fost nevoie de două luni de eforturi și negocieri pentru ca Parlamentul să fie de acord cu o uniune personală belgo-congoleză (28 aprilie 1885), punându-se condiția fermă că aceasta nu va angaja deloc țara, ci numai caseta personală a regelui Leopold II.

Asigurat politic, acesta a dispus cucerirea finală a imperiului pe care și-l croise. În 1887-1889, colonelul Van Gele a ocupat pământurile de pe malul stâng al râurilor Ubangi și Bamu, afluenți ai marelui Congo. În 1890, căpitanul Rogei adăuga teritoriul Uélé. În 1890-1892, patru expediții succesive aduseră regelui provincia Katanga, iar Stanley i-a obținut teritoriile nord-vestice. În sfârșit, locotenentii Dhanis și Long au luat în stăpânire Kwango (1891) și Kiwu (1894).

Toate aceste posesiuni făceau din Congo o țară de 80 de ori mai mare decât Belgia. Dar un sfert din ea era încă sub stăpânirea negustorilor arabi de sclavi. Ei dominau estul bazinului Congo. Neputându-i acuza că fac comerț doar pentru a-i alunga pe arabi, Leopold II, devenit peste noapte campion al luptei antiscavagiste, a convocat la Bruxelles o conferință pe această temă, la care au participat 17 țări (1889). Apoi oamenii regelui au pornit lupta deschisă cu arabii, care au fost învinși și goșiți din Congo în numai doi ani: 1892-1894.

Paralel se desfășura acțiunea de exploatare a coloniei. În

1886, Leopold II a solicitat Parlamentului belgian un împrumut, primind numai unele subsidii în anii 1887 și 1889. În 1890, regele l-a convins pe primul său ministru, Beernaert, să-i acorde un ajutor de 25 de milioane de franci, în schimbul unui legat prin care Congo-ul leopoldian urma să fie lăsat ca moștenire națiunii

belgiene. În 1893, Constituția a fost modificată astfel ca Belgia să poată avea colonii, iar în 1895 Parlamentul a alocat încă 6 milioane de franci întreprinderii regale, acești bani urmând a fi recuperați în 1901, în caz de neplată, colonia trecând în posesia statului.

Transferul coloniei a fost acceptat de Parlament abia în 1908. Între timp însă, începuseră să iasă la iveală rezultatele sângeroase ale campaniei de delimitare și rotunjire a Congo-ului. În goana după profituri, aproape 1 500 000 de negri au fost uciși fie cu armele, fie prin înfometare și subnutriție. La cererea opiniei publice belgiene, în 1904 a fost instituită o comisie de anchetă pentru ca, în 1906, la sugestia comisiei, regele să semneze un decret de „ameliorare a condițiilor de viață în Congo“.

Cum reclamațiile nu au încetat, iar problema crimelor din Congo se internaționalizase, Parlamentul de la Bruxelles a dat

Morminte antice din Congo

în 1906, sub presiunea Londrei, Parisului și Washingtonului, un decret, prin care îi confisca lui Leopold II colonia. Monarhul a distrus mai multe documente, astfel că istoria celor 24 de ani de posesiune personală și exploatare a Congo-ului a rămas puțin cunoscută. Procedând așa, Leopold II ar fi spus: „pot să-mi ia Congo, dar nu au dreptul să afle ce am făcut acolo!“ El personal a ieșit din afacere cu profituri considerabile, concretizate în palate și grădini ridicate în Belgia. În plus, a primit o sumă de bani, iar statul i-a preluat datoriile. Multă vreme, 20% din veniturile congoleze aveau să fie înghițite de plata acelor datorii.

Astfel se încheia, în 1908, un episod unic din istoria colonialismului și a lumii. Un rege-antreprenor câștigase cea mai mare miză a jocului politic-economic pentru Africa, un joc la care participaseră cele mai mari puteri ale lumii. ■

CITITORII SCRIBU ISTORIE

„7 SATE SĂCELENE“

Stimată redacție, vă scriu în numele unor intelectuali săceleni, pentru a vă anunța intenția noastră de a redacta o monografie privitoare la Săcelele Brașovului.

Dorința noastră este ca prin intermediul revistei *Magazin istoric* să popularizăm această idee în rândul tuturor celor care au origini săcelene, pe care îi rugăm să ne contacteze, să ne pună la dispoziție, dacă posedă documente, fotografii, amintiri de familie care ne-ar putea ajuta în munca noastră. Toate aceste documente vor fi returnate proprietarilor după consultarea lor de către colectivul de coordonare.

Cele „7 sate săcelene“ se află situate între pârâurile Timiș și Târlung într-o zonă montană de mare frumusețe, la mică distanță de municipiul Brașov. Patru dintre cele „șapte sate“ (Baciu, Turcheș, Satulung, Cernotu) s-au contopit, formând actualul oraș Săcele, celelalte (Târlungeni, Zizin, Purcăreni) s-au dezvoltat distinct.

Prima atestare documentară cunoscută a localității Săcele datează din 13 mai 1366, când regele Ludovic I de Anjou dăruiește comitelui Stanislav satele săcelene. Documentul amintește că ele erau locuite în acel moment de către români. Alături de ei s-au așezat, din 1377, alogenii maghiari și ceangăii, care participaseră la zidirea castelului Bran. Tot din acel an, satele săcelene vor fi înglobate în domeniul feudal al castelului Bran, iar din 1498 acest domeniu va fi dat drept zălog Brașovului de Ștefan Báthory care împrumutase 1 000 de florini de aur de la brașoveni. Dependența de Brașov va dura până la 1848.

Principalele ocupații economice ale săcelenilor au fost din cele mai vechi timpuri creșterea oilor și prelucrarea lânii. Păștorii săceleni, așa-numiții „mocani“, practicau un pășorit transhumant iarna, ducându-și turmele în Câmpia Bărăganului sau în Dobrogea, unde au întemeiat așezări stabile, factor activ în progresul economic al zonei. Alte ocupații ale lor erau cărăușia, exploatarea pădurilor, comerțul.

Săcelenii au contribuit și la marile momente ale istoriei românilor din secolul XIX. În timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu, 1934 de

locuitori din Țara Românească s-au refugiat în satele săcelene. La evenimentele revoluționare din 1848-1849, preoții și mocanii săceleni au făcut parte din delegațiile de revoluționari trimise la Viena și Cluj, pentru a face cunoscute doleanțele românilor.

Săcelele au fost atunci scena unor lupte sângeroase între armatele revoluționare române și maghiare, victimele fiind în număr mare, de o parte și de alta.

În timpul Războiului de Independență din 1877-1878, mulți tineri din localitate s-au înrolat în armata română, alții contribuind la ajutorarea ei prin donații în bani și materiale. Sfârșitul secolului XIX a adus pentru Săcele o perioadă grea; situația economică precară a antrenat emigrarea masivă a forței de muncă în Vechiul Regat.

În 1916, mulți săceleni au participat la război, câteva sute căzând pe câmpurile de luptă și fiind ulterior decorați. La Marea Unire, locuitorii au avut și ei un reprezentant la Alba Iulia. În perioada interbelică, la Săcele s-au înființat bănci, asociații culturale, școli, iar după război, în 1950, așezarea a devenit oraș, având o economie bazată pe industria electrotehnică, a construcțiilor de mașini și pe agricultură. În deceniul opt al secolului trecut, Săcelele au atins o populație de aproximativ 30 000 de locuitori, iar din 6 iunie 2000 orașul este municipiu.

La Săcele s-au născut personalități ale istoriei și culturii românești: episcopii Nicolae Popea al Caransebeșului și Filotei al Buzăului, editorul și librarul Ion V. Socec, pilotul aviator Ioan Peneș, poetul Nicolae Nicoleanu, geologul Gheorghe Munteanu-Murgoci, economiștii George Moroianu, Victor Jinga, Gheorghe Dragoș, academicienii Gheorghe Giuglea, frații Ioan I. și Alexandru I. Lapedatu, ultimul chiar președinte al înaltului for științific al țării.

Lucian CIOLPAN

Cei care doresc să ajute (să colaboreze) la realizarea acestei lucrări pot lua legătura cu inițiatorii la adresele:

Prof. Ciolpan Lucian, str. Viitorului, Bl. 19, Sc. A, Ap. 8, mun. Săcele, jud. Brașov, cod 2212
E-mail: Ciolpan Lucian @ hotmail.com

Ceangăii, din nou în actualitate

La 15 noiembrie, anul trecut, Agenția Mediafax anunța: Comitetul de miniștri al Consiliului Europei a emis o recomandare în legătură cu protejarea tradițiilor culturale ale minorității ceangăilor care trăiesc în Moldova (despre problema ceangăilor vezi *Magazin istoric*, nr.12/1990). Documentul face apel la acordarea de sprijin pentru asigurarea educației și a serviciului religios în limba maternă.

În zilele de 16-17 februarie 2002, la Budapesta, a avut loc o conferință consacrată minorităților a căror identitate culturală se află în pericol. Pe lângă prezentarea de către secretarul de stat la Ministerul de Externe din guvernul Viktor Orban, Nemeth Zsolt, a unui volum în limba engleză consacrat ceangăilor, au mai fost audiate o conferință a deputatei finlandeze Tytti Isohookana Asunmaa, autoarea unui raport despre ceangăii înaintat Consiliului Europei, raportul redactat de Smaranda Enache, președinte asociat al Ligii Pro Europa, și Gabriel Andreescu, președintele Comisiei Helsinki. Atât deputata finlandeză, cât și domnul Andreescu s-au distanțat de punctul de vedere al U.D.M.R., arătând că ceangăii ar trebui recunoscuți ca o minoritate separată.

În dorința de a avea o bază științifică pentru a formula un răspuns către Consiliul Europei, guvernul României a sprijinit, prin Ministerul Informațiilor Publice, organizarea Seminarului „Identitatea culturală a romano-catolicilor (ceangăii) din Moldova”. Desfășurată în ziua de 29 aprilie 2002, la București, manifestarea a fost coordonată de Academia Română, în colaborare cu Asociația Romano-Catolicilor „Dumitru Mărtinaș”, Universitatea din București, Episcopia Romano-Catolică Iași și Centrul European de Studii Covasna-Harghita.

Așa cum a arătat în cuvântul de deschidere ministrul Informațiilor Publice, Vasile Dâncu, dorința organizatorilor a fost ca lucrările să se desfășoare fără un discurs politic, dar accentele polemice nu au lipsit. Din cuvântul participanților și din dezbateri a reieșit că problema ceangăilor

are două componente: una istorică și alta contemporană.

Din păcate, cercetarea istorică românească a acordat o atenție sporadică trecutului ceangăilor, interesul manifestându-se mai ales în momente precum cel pe care îl evocăm acum. Mult mai bine a fost ilustrată în cadrul seminarului situația actuală a ceangăilor. Centrul de sociologie urbană și regională CURS al Universității din București a efectuat un sondaj de opinie intitulat *Identitate și cultură*. Eșantionul pe care s-a realizat sondajul a fost format din 1 056 persoane, din județele Bacău (90% din populația de ceangăii locuiește aici), Iași, Neamț și Vrancea. Potrivit sondajului, 93% dintre cei intervievați se consideră români, 5,5% maghiari și 1,5% de altă etnie (rromă, germană,

ceangăie). Concluzia este că avem de a face cu două grupuri etnice și un grup religios, pentru că ceangăii sunt, în proporție copleșitoare, de religie romano-catolică. În același timp, nici un maghiar din satele cu ceangăii din Moldova nu se consideră etnic ceangău. Pentru ei, ceangău înseamnă maghiar de origine catolică. În proporție de 97% cei care utilizează vorbirea „ceangăiască” în familie ar dori ca învățământul pentru copiii lor să se desfășoare în limba română și doar 2% în limba maghiară. În privința limbii în care să se officieze slujba la biserică, 96% dintre ceangăii doresc să fie română, 3% maghiară și 1% limba „ceangăiască”.

Dr. Gabriel Leahu, director general adjunct în Ministerul Educației și Cercetării, a citat documente ale Securității de la începutul anilor '50, potrivit cărora populația de ceangăii refuza să accepte învățământul în limba maghiară pe care încercau să îl impună autoritățile comuniste ale vremii.

Doamna Sabina Ispas, directoarea Institutului de Etnografie și Folclor din București, a adus în discuție două aspecte extrem de interesante. În primul rând, existența unor populații care se autodenumesc ceangăii și în Croația. Apoi, faptul că ansamblurile ceangăilor care se autodefinesc maghiari au prezentat la festivaluri internaționale, drept folclor propriu, dansuri specific românești și balada *Miorița* ca

Eveniment

pe una dintre cele mai vechi creații populare ale lor.

Istoricul Demeny Lajos și reprezentanta Uniunii ceangăilor maghiari din Moldova au insistat asupra originii exclusiv maghiare a ceangăilor, respectiv pe abuzurile autorităților române, care nu permit organizarea unui învățământ în limba maghiară pentru ceangăi.

Concluzia este aceeași pe care o tragem de ani buni. În vreme ce propaganda ungară își face cunoscute ideile prin cărți publicate în limbi de circulație, tipărite adesea la mari edituri occidentale, iar astăzi folosește la maximum posibilitățile Internetului, noi organizăm, din când în când, câte un seminar la București. ■

D.M.

Muzeul - încotro?

Prin ce s-ar defini, acum, la început de mileniu trei, un muzeu de istorie? Care este relația dintre un muzeu național și unul local? Dar raportul dintre arheologie și istorie în plan expozițional? Sunt necesare reconstituirea muzeale ale unor secvențe de viață cotidiană din secolele trecute? Ce loc ar trebui acordat prezentării evoluției partidelor politice, a monarhiei, a unor personalități? Sunt necesare muzeele de istorie contemporană? Sunt muzeele de istorie mijloace de informare și de educare? Ce ar trebui întreprins pentru atragerea vizitatorilor? Cum poate funcționa o asociație „Prietenii muzeului“?

Iată doar câteva dintre subiectele propuse la masa rotundă *Muzeele românești de istorie - încotro?*, organizată în 14 mai a.c. de Ministerul Culturii și Cultelor, Muzeul Național de Istorie a României și Centrul Cultural American din București (care a și sponsorizat manifestarea).

Temelor mai sus amintite li s-au adăugat și altele, sugerate de doamna Kiki Skagen Munshi, consilier de presă și cultură la Centrul Cultural American. Între acestea, unele privind interpretarea istoriei în funcție de acumulările și selecțiile de fapte; valabilitatea conceptului de „istorie corectă“; deschiderea și „onestitatea“ în prezentarea trecutului istoric; caracterul interesant și atractiv al exponatelor; cum poate fi interpretată istoria intermediată de expozițiile muzeale?

Inevitabil, în cele câteva ore ale dezbaterilor (moderator dr. Mioara Ioniță) nu au putut fi abordate toate propunerile tematice. Au participat la discuții domnul Ioan Oprea,

secretar de stat în Ministerul Culturii și Cultelor, domnii profesori Dinu C. Giurescu, Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, Radu Florescu, muzeografi, profesori de istorie, ziariști, din Capitală și din țară.

S-au formulat opinii privind modul în care muzeele ar trebui să se adreseze vizitatorilor, lăsându-le posibilitatea de a interpreta ei înșiși faptele. S-ar evita astfel ingerințele politicului în activitatea muzeală și s-ar înlătura oricare tip de cenzură.

În ceea ce privește periodizarea istoriei, se resimt încă unele nesiguranțe metodologice, în special în delimitarea epocii moderne de cea contemporană. Perioada contemporană se cere mai precis definită, avându-se în vedere, între altele, accesul limitat, în timp, la sursele de arhivă.

S-a apreciat că muzeele din țară ar trebui să pună în evidență îndeosebi vestigiile specifice trecutului local, renunțându-se la prezentarea tabloului istoriei naționale.

S-au relevat eforturile de reorganizare, după noi concepții de expunere, a unor muzee de istorie, precum cel din Brăila, Ploiești, sau de la Castelul Bran. Greutățile financiare cu care se confruntă majoritatea muzeelor duc la o insuficiență dotare cu mijloace de informare audio-vizuală și fac dificile măsurile de conservare și păstrare a patrimoniului. Deși există legislație adecvată, continuă să se distrugă importante monumente istorice, să dispară piese de patrimoniu sau să fie jefuite tezaure inestimabile, cum sunt cele dacice din Munții Orăștiei (*Magazin istoric*, nr. 9/2001).

S-a discutat, de asemenea, despre atragerea vizitatorilor spre muzee, în special a elevilor și tineretului. În acest sens, s-a amintit, ca o realizare, inițiativa Centrului Cultural American din București de a finanța proiectul „Prietenii muzeelor“. ■

I. LĂCUSTĂ

BASARAB I (1310-1352)

Stat inter- mediat de Basarab	Individ Basarab pentru Tara Romaneasca Din nou			Locul bataliei din 1330	A scris „Basarab I” (Petru Demetru)
Rație				Tară (fig.)	Domoala
			În acel loc În rate!		
Om nerealizat				Flacon	
Grandios				Avedea, a zări (argou)	
				A scris des- pre doamna lui Basarab Soția lui Basarab	
Ramură			Rege al Frigiei cu urechi de măgar În smoc!		
În atom!					
	A degaja În vale!				Integrat într-un grup
Sunt sub colonel					În căuș!
Depresi- une					Individ
			Scoase din fire!	Parte din schelet	Din loc în loc
Aminții scrise	Părintele lui Basarab Fier (fig.)			Ovine	
					În cămară!
					Trimiși cu vești
Bun de respirat			Locuitor din Cehia	Rând	
Răsărit				Radu Călugăru	
		Rege al Ungariei înving de Basarab În plan!			Mijloc de trai!
Drum				Bine văzut	
Locuitorii Țării Românești					
				Se încurcă uneori	

Reverberații

S-AU GĂSIT VINOVAȚII

GH. BIRĂU

Autorii serialului consacrat modului în care tezaurul Băncii Naționale a României a fost depus la Tismana în perioada iulie 1944-februarie 1947 (*Magazin istoric*, nr. 5-7/1996, 12/2001 și 1-3/2002), Cristian Păunescu și Marian Ștefan, au citat în câteva rânduri lucrarea mea *Gorjul bancar. Banca Națională*. În finalul serialului, au preluat de acolo și afirmația că în 16 ianuarie 1945, „somnul tezaurului a fost deranjat” prin intrarea în grotă și ridicarea unei cantități de aur. La data când am redactat lucrarea nu dispuneam decât de informații colaterale privitoare la această operațiune și nu am putut aduce precizările necesare.

Continuând investigațiile, am reușit să depistez documentul oficial care face lumină în această chestiune. Iată-l:

„Proces-verbal

În baza delegației primite din 16 ianuarie 1945, subsemnații Mircea Simion, sub-casier central, și Dumitru Bănică, controlor în serviciul Casieriei, am ridicat din tezaurul «Neptun» Tismana și transportat în Centrală 210 casete numerotate de la 1 163-1 372 cu lingouri tip internațional în greutate brută de kg 11 150, 69 340, conținând aur fin kg 10 219,7563.

Casetele rămase în teaur corespund situațiilor serv. Casieriei, iar după ridicare, subsemnații am asistat la zidirea și betonarea a 1½ metru din culoarul făcut la deschidere, restul urmând a fi betonat sub controlul și îngrijirea d-lor: ing. Consilier Bruckner și Dem. Georgescu, delegat B.N.R. la tezaurul Neptun.

Grotă care a adăpostit tezaurul (vedere spre zidul care a închis peștera în 1944)

Intrarea în grotă

Făcut în 2 exemplare la Tismana, astăzi, 19 ianuarie 1945.

Delegat Serv. Casieriei
Delegat Serv. Control”

Din studierea atentă a proceselor-verbale de încercare a vagoanelor în perioada ianuarie-februarie 1947, rezultă că s-au întors în Centrala din Capitală 3 876 casete, față de cele 4 086 depuse în iulie 1944 în pivnița mănăstirii și apoi, în septembrie 1944, în grotă special amenajată. Diferența dintre cele două cifre este exact 210 și concordă cu aceea menționată în procesul-verbal reprodus mai sus.

Așadar, știm acum și cine și din a cui dispoziție s-au ridicat cele 210 casete. ■

DIALOG CU CITITORII

APARIȚII

**ZBORLU
A NOSTRU**

USHER WORT • OUR WORD • NOTRE PAROLE • CUVANTUL, NOTRU
Fundator: Prof. Dr. V.G. Barba

PĂRTEAȘTEA ROMÂNARE

Părețuștii din bășii
Să apară pe o buclă mare,
Părețuștii din bășii mare,
Să apară pe o buclă mare.

De care plăcu de mormânt
Singur a scris într-o noapte
Căci de la bășii a lui o noapte?

Căci de la bășii a lui
Să apară pe o buclă mare
Să apară pe o buclă mare,
Să apară pe o buclă mare.

Să apară pe o buclă mare
Părețuștii din bășii mare
Să apară pe o buclă mare,
Să apară pe o buclă mare.

Căci de la bășii a lui
Să apară pe o buclă mare
Să apară pe o buclă mare,
Să apară pe o buclă mare.

Căci de la bășii a lui
Să apară pe o buclă mare
Să apară pe o buclă mare,
Să apară pe o buclă mare.

Yves Anselmi de Serey
"Căpitan de la 'Bătălia de la Marston', de la 'Bătălia de la Marston', de la 'Bătălia de la Marston'."

Am primit la redacție mai multe publicații pe care le semnalăm cititorilor noștri: Erasmus, nr. 12/2001, revista Societății de Studii Istorice Erasmus a Facultății de Istorie din Universitatea București, număr ce cuprinde un capitol dedicat Conferinței naționale a studenților de la facultățile de istorie din România, ediția întâi (18-20 mai 2001); Magazin de filatelie, cartofilie și numismatică, nr. 1-2 (80-81) ianuarie-februarie 2002, revistă ilustrată de informare și documentare, editată de Asociația Filateliștilor „Tomis” din Constanța, ediție dedicată anului Caragiale; Zborlu a nostru, nr. 1/2001 revistă culturală a aromânilor, fondată de prof. dr. V.G. Barba, ce apare la Freiburg; Căminul românesc, foaie de legătură a românilor din Elveția, nr. 1(81) din martie 2002. Succes tuturor și cât mai multe apariții.

LA MORMÂNTUL LUI ENESCU

DL. prof. dr. JEAN CIUTĂ din Bacău ne-a trimis o scrisoare în care ne povestește despre o excursie la Paris din septembrie 1998 împreună cu soția, unde au vizitat și cimitirul „Père Lachaise”. Acolo au găsit mormântul lui George Enescu. Cităm din scrisoarea domniei sale: Pe lângă bucuria identificării

mormântului, am rămas pe moment parțial dezamăgiți. Un cavou de beton, fără placă de marmură sau monument, cu epitafuri scrise direct pe piatra de ciment: „George Enesco și Maria Enesco, născută Tețcanu” și datele vieții. Pe mormânt, întâmplător 2 castane căzute, iar de jur împrejur crescute mușchi – un fel de mătasea broaștei. Am curățat mormântul, am aprins câteva lumânări și am depus un buchet de flori. Alături de mormântul lui Enescu se află cavoul lui Georges Bizet cu bustul sculptat și multe flori la monument.

Ne întrebam: Oare Bizet a fost mai strălucit decât Enescu? Recunoștința posterității era însă evidentă. Cripa de la Tescanii-Bacăului stă încă goală și așteaptă momentul reînălțării, spre a se îndeplini ultima dorință a marelui compozitor.

IVITAȚIE LA BIBLIOTECĂ

DL. avocat AUREL-IOAN RADU din Iași ne scrie: „Sunt un pasionat de istorie, un fan – să zic așa – al Muzei Clio. Nu am citit niciodată tratatul încheiat de Brătianu cu Aliații înainte de intrarea în primul război mondial. De asemenea m-ar interesa mult armistiul de la Buftea din mai 1917. Dacă ați publicat aceste acte binevoiti a indica data”.

Nu, în revista noastră nu s-au publicat aceste texte. Fiind din Iași, puteți consulta însă la bibliotecă lucrarea lui N. Dașcovici Interesele și drepturile României în texte de drept internațional publicat, Iași, 1936, pp. 9-12.

În ceea ce privește armistiul de la Buftea din mai 1917, suntem siguri că faceți o confuzie.

În această localitate, dar în 5/18 martie 1918, s-a semnat

tratatul preliminar de pace între România și Puterile Centrale. Textul final al tratatului, semnat la București în 24 aprilie/7 mai 1918, dar neratificat de rege, a rămas literă moartă; puteți consulta volumul Tratatul de pace dintre Germania și România împreună cu anexele germane, König Carol-Verlag, Bukarest, 1918.

MECENA

DL. MIHAI ROMANESCU, pensionar, din Botoșani, cititor pasionat al revistei noastre și unul dintre beneficiarii abonamentului gratuit la Magazin istoric pe anul 2002 ne scrie:

Vreau să mulțumesc mentorului acestei bucurii, prințului Dimitrie G. Sturdza, care de ani buni, înlesnește cunoașterea adevăratei istorii a neamului românesc, în marea masă a populației, fie prin burse de studiu, fie prin abonamente, fie prin susținerea directă a revistei Magazin istoric.

Toate acestea le realizează prin Fundația Culturală Magazin Istoric, al cărei președinte de onoare este, și pe care o susține personal. Pentru toate aceste fapte, cred că va avea un loc în istoria neamului românesc.

CERERI ȘI OFERTE

VASILE LAURICU, tel. 062/316385, din Sighet, oferă numeroase dispare din revistă: nr. 7, 8/1969; 6, 7, 9/1972; 7/1973; 2, 12/1974; 2, 6, 9, 12/1979; 2, 4, 6, 11/1981; 2, 4, 5/1982; 11/1983; 7/1987; 3, 5/1988; 1-12/1992; 1-9/1993 și solicită: nr. 2, 6-11/1999.

GABRIEL FLORIN RĂTOI, Satul Ciurești, com. Vede, jud. Argeș, oferă numeroase dispare din revista Magazin istoric din anii 1988-1999.

IOAN CRISAN, str. C.A. Rosetti nr. 13, Cluj-Napoca, cod 3400 solicită pentru completarea colecției numerele: 12/1989; 8 și 12/1990; 8/1991; 4/1992 și oferă numerele: 3/1983; 4/1986; 2/1987.

CONTENTS (Romanian History) A. Russo The 1848 generation • N. Edroiu David Prodan, historian of Transylvania

• Ch. Richter, C. Sencovici Viscri, a Saxon village • M. E. Ionescu June 1941. The fault of Ion Antonescu • T. Gârbea I confronted Hitler • M. Conrad La destin d'un réfugié de Bessarabie • I. Calafeteanu Un Italien à Sulina (La Commission Européenne du Danube) • I.A. Pop Historical revisions and false lecture • G. Filitti Letters from former days • C.M. Săvulescu, V. Măneanu Ada Kaleh, the island beneath the water • R.R. Andreescu An eneolithic culture: Gumelnita • A. Nicolae Luigi Cazzavillan and the *Universul* newspaper • I. Lăcustă In Bucharest, 50 years ago • P. Pandrea Vladimir Ghika • N.D. Ion The Butea Palace • L. Cosovanu Romanian documents at Hoover Institution (VII) • C. Lungu The Frenchman E. Lamy about Cuza's coup d'état

SOMMAIRE (Histoire roumaine) A. Russo La génération 1848 • N. Edroiu David Prodan, historien de la Transylvanie

• Ch. Richter, C. Sencovici Viscri – un village saxon • M.E. Ionescu Juin 1941. Une erreur de Ion Antonescu • T. Gârbea J'ai contredit Hitler • M. Conrad La destin d'un réfugié de Bessarabie • I. Calafeteanu Un Italien à Sulina (La Commission Européenne du Danube) • I.A. Pop Révisions historiques et erreurs de lecture • G. Filitti Lettres d'autrefois • C.M. Săvulescu, V. Măneanu Ada Kaleh – l'île engloutie par la Danube • R.R. Andreescu Une culture postnéolithique: Gumelnita • A. Nicolae Luigi Cazzavillan et le journal *Universul* • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans • P. Pandrea le Monseigneur Vladimir Ghika • N.D. Ion Le Palais de Butea • L. Cosovanu Documents roumains à Hoover Institution (VIII) • C. Lungu le Français E. Lamy sur le coup d'Etat perpétré par le prince-regnant A.I. Cuza

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А. Руссо Поколение 1848 г. • Н. Едрою Давид Продан, историк Трансильвании • К. Рихтер, К. Сенкович Сакская деревня Вискри • М.Е. Ионеску 1941 г. Почему ошибся маршал Ион Антонеску? • Т. Гырбя Я возразил Гитлеру • М. Конрад Судьба беженца из Бессарабии • И. Калафетану Итальянец в Сулине (Европейская Дунайская Комиссия) • И.А. Поп Исторические пересмотры и ошибки чтения • Г. Филитти Письма бывших времён • К.М. Сăвulescu В. Мăнеану Ада Кале, остров из-под Дуная • Р.Р. Андрееску Энеолитическая культура: Гумелница • А.Николае Луиджи Каззавиллан и газета *Универсул* • И.Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад • П.Пандра Монсеньер Владимир Гика • Н.Д.Ион Дворец Буфтя • Л.Косовану Румынские документы в Институте Гувера (VIII) • С.Лунгу Француз Е.Лами о государственном перевороте принца Кузы

INHALT (Rumänische Geschichte) A. Russo Die 48er Generation • N. Edroiu David Prodan, Historiker Siebenbürgens

• Ch. Richter, C. Sencovici Weißkri, ein sächsisches Dorf • M.E. Ionescu Juni 1941. Warum begang Ion Antonescu einen Fehler • T. Gârbea Ich habe Hitler widersprochen • M. Conrad Das Schicksal eines Flüchtlings aus Bessarabien • I. Calafeteanu Ein Italiener in Sulina (Europäische Kommission der Donau) • I.A. Pop Historische Revisionen und Durchlesefehler • G. Filitti Briefe aus anderer Zeit • C.M. Săvulescu, V. Măneanu Ada Kaleh, die von der Donau verschlungene Insel • R.R. Andreescu Eine eneolithische Kultur: Gumelnitz • A. Nicolae Luigi Cazzavillan und die Zeitung *Universul* • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren • P. Pandrea Der Monsignore Vladimir Ghika • N.D. Ion Der Butea-Palais • L. Cosovanu Rumänische Dokumente in der Hoover Institution (VIII) • C. Lungu Der Franzose E. Lamy über den durch Cuza organisierten Staatsstreich

SUMARIO (Historia rumana) A. Russo La generacion de 1848 • N. Edroiu David Prodan, historiador de Transylvania

• Ch. Richter, C. Sencovici Viscri, una aldea alemana • M. E. Ionescu Junio de 1941. ¿ Por qué ha fallado el mariscal Ion Antonescu? • T. Gârbea He contradecido a Hitler • M. Conrad La suerte de un refugiado de Besarabia • I. Calafeteanu Un italiano en Sulina (La Comisión Europea del Danubio) • I.A. Pop Revisiones históricas y errores de lectura • G. Filitti Cartas de antaño • C.M. Săvulescu, V. Măneanu Ada Kaleh, la isla tragada por el Danubio • R.R. Andreescu Una cultura eneolítica: Gumelnita • A. Nicolae Luigi Cazzavillan y el diario *Universul* • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años • P. Pandrea El Monseñor Vladimir Ghika • N.D. Ion El Palacio de Butea • L. Cosovanu Documentos rumanos en Hoover Institution (VIII) • C. Lungu El francés E. Lamy sobre el golpe de Estado organizado por Cuza

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Corești” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 14 000

Partenerul tău pentru **INTERNET !**

www.itcnet.ro

Acces Internet prin: Dial-up
ISDN
Linii inchiriate
Cablu TV / Fibra optica
Radio

Design pagini Web
Dezvoltare aplicatii WWW
Dezvoltare sisteme Internet / Intranet
Comert electronic
Cataloage si baze de date pe Internet

Calea Floreasca, nr. 167, sector 1, 72321 - Bucuresti
Tel.: (401) 232 1948, (401) 232 1432; Fax: (401) 233 0966
E-mail: office@itcnet.ro; http://www.itcnet.ro

